

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KALDOR'UN BÜYÜME
YASASI ÇERÇEVESİNDE SANAYİLEŞME VE BÜYÜME
İLİŞKİSİ: AMPİRİK BİR ÇALIŞMA (1960-2017)**

Yüksek Lisans Tezi

KAMURAN OSKAN

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. FEYZA BALAN

Çanakkale -2019

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KALDOR'UN BÜYÜME YASASI
ÇERÇEVESİNDE SANAYİLEŞME VE BÜYÜME İLİŞKİSİ:
AMPİRİK BİR ÇALIŞMA (1960-2017)**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Kamuran OSKAN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr.
Feyza BALAN**

Çanakkale 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Türkiye Ekonomisinde Kaldor’un Büyüme Yasası Çerçevesinde Sanayileşme ve Büyüme İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma (1960-2017)*” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26/06/2019

Kamuran OSKAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Kamuran OSKAN'a ait **Türkiye Ekonomisinde Kaldor'un Büyüme Yasası Çerçevesinde Sanayileşme ve Büyüme İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma (1960-2017)** adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler	İmza
Doç. Dr. Feyza BALAN (Danışman)	
Dr. Öğr. Üyesi Ünzüle KURT	
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Tayfun AKÇAN	

Tez No : 10260648
Tez Savunma Tarihi : 26.06.2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

01/07/2019

ÖZET

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KALDOR’UN BÜYÜME YASASI ÇERÇEVESİNDE SANAYİLEŞME VE BÜYÜME İLİŞKİSİ: AMPİRİK BİR ÇALIŞMA (1960-2017)

Ekonomik büyüme, kuşkusuz, ülkelerin iktisadi faaliyetlerinin en önemli amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda birçok belirleyici faktörü olan ekonomik büyümenin sürdürülebilir olabilmesinin sanayi sektörünün büyümesine bağlı olduğu görüşü, ekonomik büyüme literatüründe en çok üzerinde durulan konulardan birisidir. Bu konuda birçok teorik ve uygulamalı çalışma yapılmış olmasına karşın, sanayi sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair ilk çalışmayı Post Keynesyen İktisadın öncülerinden olan Nicholas Kaldor (1966) yapmıştır.

Kaldor’un, sanayi sektörü ile ekonomik büyüme ilişkisine dayanan mevcut üç yasası vardır. Sanayi sektörünün ekonomik büyümenin motoru olduğu görüşü Kaldor’un ilk yasasını, sanayi sektörü işgücü verimliliği artışı ile toplam sanayi üretimi artışı arasındaki pozitif ilişki ikinci yasasını ve sanayi üretimi artışı ile ekonominin toplam verimlilik artışı arasındaki pozitif ilişki ise üçüncü yasasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada Kaldor’un ilk yasası Türkiye’de 1960-2017 yılları arası dönem için zaman serileri yöntemiyle araştırılmıştır.

Yıllık verilerle En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılarak yapılan regresyon tahmininde iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişki elde edilmiş olup çalışmanın sonuçlarının Kaldor’un ilk yasasını destekler nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kaldor Yasası, Sanayileşme, Ekonomik Büyüme, EKK

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP OF INDUSTRIALIZATION AND ECONOMIC GROWTH WITHIN THE KALDOR'S GROWTH LAW FRAMEWORK IN TURKISH ECONOMY: AN EMPIRICAL STUDY (1960-2017)

Economic growth is undoubtedly the most important aim of the economic activity of countries. In this context, the direct relation between the sustainability of economic growth and industrial sector is one of the most emphasized issues in the economic literature. Nicholas Kaldor (1966), one of the pioneers of Post Keynesian economics, made the first study on the relationship between industrial sector and economic growth, despite many theoretical and practical studies on this subject.

Kaldor has three existing laws based on the relationship between the industrial sector and economic growth. Kaldor's first law is that the industrial sector is the engine of economic growth. The second law defines the positive relationship between the increase in labor productivity and the increase in total industrial production. Kaldor's third law explains the positive relationship between the increase in industrial production and the increase in total productivity in the economy. In this study, Kaldor's first law for the period between 1960-2017 years in Turkey were investigated by time-series method.

Using the annual data, it was concluded that there was a positive correlation between two variables in the regression estimation made by Least Square (OLS) method. This situation supports the first law of Kaldor.

Keywords: Kaldor's Law, Industrialization, Economic growth, OLS

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında bana yol gösterici olan ve her konuda yardımcı olan danışman hocam sayın Doç. Dr. Feyza BALAN'a ve hayatım boyunca bana destek olup yanımda olan ve beni bu günlere getiren sevgili aileme, özellikle de CANIM ANNEM'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kamuran OSKAN
ÇANAKKALE-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
TABLolar	ix
ŞEKİLLER	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE EKONOMİK BÜYÜME VE KALDOR YASASI

1.1. Ekonomik Büyüme	3
1.1.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi.....	3
1.1.2. Ekonomik Büyümenin Özellikleri ve Türleri	5
1.1.3. Ekonomik Büyümenin Kaynakları	6
1.1.3.1. Emek (İşgücü)	7
1.1.3.2. Sermaye.....	7
1.1.3.3. Doğal Kaynaklar	8
1.1.3.4. Teknolojik Gelişme.....	9
1.1.4. Ekonomik Büyüme Modelleri	9
1.1.4.1. Klasik Büyüme Modeli	9
1.1.4.2. Harrod-Domar Büyüme Modeli	10
1.1.4.3. Neo-Klasik (Solow) Büyüme Modeli	13
1.1.4.4. İçsel Büyüme Modelleri	15
1.1.4.4.1. AK Modeli.....	15
1.1.4.4.2. Ar-Ge Modeli.....	16
1.1.4.4.3. Beşerî Sermaye Modeli	16
1.1.4.4.4. Kamu Politikası Modeli.....	17
1.2. Kaldor Yasası.....	18
1.2.1. Kaldor'un Ekonomik Büyüme ve Sanayileşme ile ilgili Temel Görüşleri.....	18
1.2.2. Modelin Temel Özellikleri	19
1.2.2.1. Teknik İlerleme	20

<i>1.2.2.2 Sabit Nüfus ve Artan Nüfus Varsayımları</i>	23
<i>1.2.2.2.1. Sabit Nüfus Varsayımı</i>	23
<i>1.2.2.2.2. Artan Nüfus Varsayımı</i>	32
1.2.3. Kaldor'un Büyüme Yasaları	35

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİ'NDE SANAYİLEŞME VE KALKINMA PLANLARI

2.1. İthal İkameci Sanayileşme Politikası (1923-1980)	39
2.1.1. Planlı Dönem Öncesi Ekonomi Politikaları (1923-1962)	39
<i>2.1.1.1. 1923-1932 Arası Dönem</i>	39
<i>2.1.1.2. 1933-1945 Arası Dönem</i>	41
<i>2.1.1.2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) (1933-1938)</i>	42
<i>2.1.1.2.2. İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı (İBYSP)</i>	44
<i>2.1.1.3. Savaş Yılları: (1939-1945) Dönemi</i>	45
<i>2.1.1.4. 1946-1949 Dönemi</i>	46
<i>2.1.1.5. 1950-1962 Dönemi</i>	47
2.2. 1960-1980 Dönemi İthal İkamesine Dayalı Planlı Dönem	49
2.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1.BYKP) (1963-1967)	50
2.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2.BYKP) (1968-1972)	51
2.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (3.BYKP) (1973-1977)	52
2.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (4.BYKP) (1979-1983)	53
2.3. 1980 Sonrası İhracata Dayalı Kalkınma Planları	55
2.3.1. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (5.BYKP) (1985-1989)	55
2.3.2. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma planı (6.BYKP) (1990-1994)	57
2.3.3. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (7.BYKP) (1996-2000)	58
2.3.4. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma planı (8.BYKP) (2001-2005)	60
2.3.5. Dokuzuncu Kalkınma Planı (9.KP) (2007-2013)	61
2.3.6. Onuncu Kalkınma Planı (10.KP) (2014-2018)	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMALAT SANAYİ KATMA DEĞERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN ZAMAN SERİLERİ YÖNTEMİ İLE AMPİRİK ANALİZİ

3.1. Kaldor Yasasının Geçerliliğini Test Eden Çalışmalar	64
3.2. Veri Ve Model	73
3.2.1. Veri	73
3.2.2. Model	73
3.3. Ekonometrik Yöntem	76
3.3.1. Birim Kök Analizi	76
3.3.2. Eşbütünleşme Analizi	78
3.3.3. Çalışmanın Ampirik Bulguları	79
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ	93

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
Ar-Ge	: Araştırma-Geliştirme
BBYSP	: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DLPGDP	: Farkı Alınmış Logaritmik Kişi Başı Gelir
DMVA	: Farkı Alınmış İmalat Sanayi Katma Değeri
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EKK	: En Küçük Kareler Yöntemi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İBYSP	: İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
LPGDP	: Logaritmik Kişi Başı Gelir
MVA	: İmalat Sanayi Katma Değeri
OECD	: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü

OEEC	: Avrupa Ekonomik İş birliği Teşkilatı
PGDP	: Kişi Başına Düşen Gelir
PP	: Phillips-Perron Testi
SMH	: Safi Milli Hasıla
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TFV	: Toplam Faktör Verimliliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
1.BYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
2.BYKP	: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
3.BYKP	: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
4.BYKP	: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
5.BYKP	: Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
6.BYKP	: Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı
7. BYKP	: Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
8. BYKP	: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
9.KP	: Dokuzuncu Kalkınma Planı
10.KP	: Onuncu Kalkınma Planı

TABLOLAR

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 2.1.	1923-1932 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	41
Tablo 2.2.	1933-1938 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	44
Tablo 2.3.	1939-1945 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	45
Tablo 2.4.	1946-1949 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	47
Tablo 2.5.	1950-1962 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	49
Tablo 2.6.	1963-1967 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	51
Tablo 2.7.	1968-1972 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	52
Tablo 2.8.	1973-1977 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	53
Tablo 2.9.	1978-1983 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	55
Tablo 2.10.	1984-1989 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	56
Tablo 2.11.	1990-1994 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	58
Tablo 2.12.	1995-2000 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	59
Tablo 2.13.	2001-2005 Dönemi GSMH Ana sektör Bileşenleri.....	61
Tablo 2.14.	2006-2013 Dönemi Ana Sektörleri ve GSYİH Büyüme Hızları.....	62
Tablo 2.15.	2014-2017 Dönemi Ana Sektörleri ve GSYİH Büyüme Hızları.....	63
Tablo 3.1.	Model (3.1) Tahmininde Kullanılan Değişkenler.....	73
Tablo 3.2.	Ekonomik Büyüme Değişkenine Ait Birim Kök Testi Sonuçları.....	79
Tablo 3.3.	Farkı Alınmış Ekonomik Büyüme Değişkenine Ait Birim Kök Testi Sonuçları.....	80

Tablo 3.4.	İmalat Sanayi Katma Değeri Değişkenine Ait Birim Kök Testi Sonuçları...	80
Tablo 3.5.	Farkı Alınmış İmalat Sanayi Katma Değeri Değişkenine Ait Birim Kök Testi Sonuçları	81
Tablo 3.6.	Engle-Granger Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	81
Tablo 3.7.	EKK Tahmin Sonuçları	82
Tablo 3.8.	Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Test Sonuçları	83
Tablo 3.9.	White Değişen Varyans Testi Sonuçları.....	83

ŞEKİLLER

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa
1.1.	Üretim Olanakları Eğrisi ve Ekonomik Büyüme.....	4
1.2.	Teknik İlerleme Fonksiyonu.....	21
1.3.	Tasarruf ve Yatırım İlişkisi.....	26
1.4.	Tasarruf ve Yatırım Dengesi-1.....	27
1.5.	Tasarruf ve Yatırım Dengesi-2.....	28
1.6.	Teknik İlerleme Fonksiyonunda Sermaye ve Gelir.....	29
1.7.	Kaldor Modelinde Nüfus ve Gelir İlişkisi.....	33
1.8.	Teknik İlerleme Fonksiyonu İle Artan Nüfusun İlişkisi.....	34
3.1.	Model (3.1)'de Kullanılan Değişkenlerin Düzey Grafikleri.....	74
3.2.	Model (3.1)'de Kullanılan Değişkenlerin Fark Grafikleri.....	75

GİRİŞ

Hızlı bir ekonomik büyüme, her ülkenin toplumsal refah ve yaşam standartlarını yükseltmesi için gerekli olan en önemli iktisadi amaçtır. Bu süreçte ekonomik büyümenin hızlı gerçekleştirilebilmesi için ekonomik büyümenin kaynaklarının neler olabileceği ve ülke ekonomilerinin nasıl daha hızlı bir ekonomik büyümeye sahip olabileceği uzun bir zamandır iktisatçılar tarafından tartışıla gelmektedir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonraki zaman zarfında, birçok iktisatçı tarafından ekonomik büyümenin kaynağı olarak sanayileşme olgusuna dikkat çekilmiştir. Bu konuda birçok teori ve uygulamalı çalışmalar günümüze kadar gelmiş ve bu çalışmalar halen de devam etmektedir. Bunlardan bir tanesi de Post-Keynesyen İktisadın önemli temsilcilerinden olan Nicholas Kaldor (1966)'un, Birleşik Krallıkta düşük hızda gerçekleşen ekonomik büyümesinin sebeplerini araştırdığı çalışmasıdır. Kaldor'a göre sanayi sektörü, ekonomik büyüme için gerekli olan en büyük katma değere sahip sektördür. Dolayısı ile sanayileşme, ekonomik büyümenin körükleyicisi rolünü üstlenmektedir. Bu açıdan tarım gibi daha düşük katma değere sahip sektörden sanayi sektörüne kayacak olan fazla istihdam tarım sektörünü olumsuz etkilemeyecek, aksine her iki sektör için de verimlilik artışı sağlayacaktır.

Sanayi sektörü hem diğer sektörlerle girdi sağlaması hem de hızlı ekonomik büyüme yoluyla toplumsal refahı arttırmanın ana kaynağı olması açısından büyük öneme sahiptir. Tarım sektöründeki fazla işgücünün sanayi sektörüne kayması ile istihdam sorunu çözülmektedir. Yine tarım sektörü verimliliğinde artış sağlayacak girdiler olan makine ve ekipmanlar da sanayi sektöründen sağlanacak ve bu sanayi ürünlerinin bakım, onarımı da hizmetler sektörünün gelişmesine olanak sağlayacaktır.

Bu tez çalışmasında Türkiye ekonomisinde sanayileşme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, 1960-2017 arası dönemin yıllık verileri kullanılarak ampirik bir çalışma yapılacak ve Kaldor'un ilk yasası olan, sanayileşme ekonomik büyümenin motorudur yasasının geçerliliği incelenecektir.

Bu amaçla, tezin birinci bölümünde ekonomik büyüme, ekonomik büyüme modelleri ve Kaldor Büyüme yasaları ile ilgili teorilere ve denklemlere yer verilecektir.

İkinci bölümde ise Türkiye’de dönemler itibari ile sanayileşme ve kalkınma planları ele alınacaktır. Bu bölümde de tablolar yardımı ile ekonomik büyümenin sektörel payları verilerek, hangi sektörün daha çok getirisi olduğu incelenmeye çalışılacaktır.

Tezin üçüncü bölümünde ise Kaldor yasalarını test etmiş literatürdeki çalışmalara yer verilecektir. Sonrasında ise seçilen veriler yardımıyla Türkiye’de sanayileşme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki kapsamında Kaldor’un “Sanayileşme ekonomik büyümenin motorudur” hipotezi analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE EKONOMİK BÜYÜME VE KALDOR YASASI

1.1. Ekonomik Büyüme

1.1.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Ekonomik büyüme kavramına birçok tanım yapılmakla birlikte, yapılan tanımlamalar benzer açıklamalar içermektedir. Bir iktisat terimi olarak büyüme kavramı; bir ülkenin, mevcut kaynaklarında nitelik ve nicelik olarak gelişme sağlayarak üretim olanaklarını arttırması veya üretiminde kullanılan mevcut teknoloji ve kurumsal yapı alanında düzenlemeler yaparak üretim kapasitesini daha geniş sınırlara ulaştırması olarak açıklanabilir (Balan, 2017: 353).

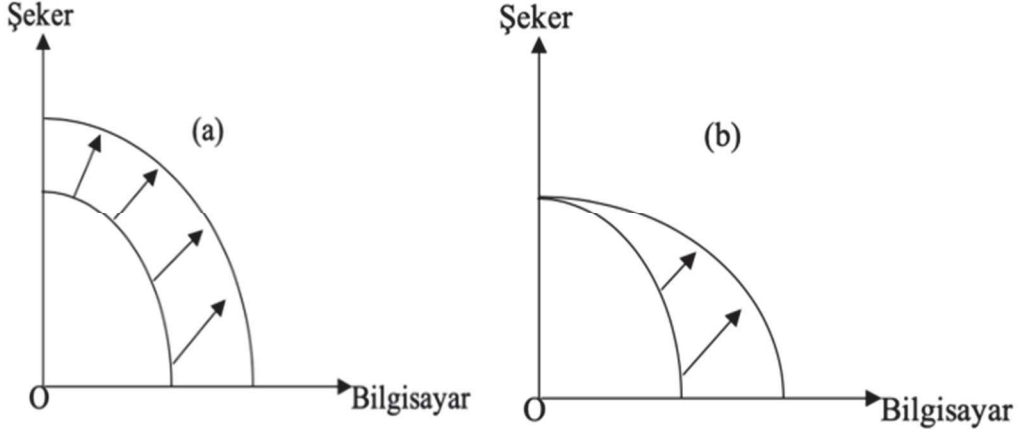
Bir ülkenin bir yıldaki üretim kapasitesinde gerçekleşen artışla da ifade edilebilen ekonomik büyüme kavramı, aynı zamanda sayısal olarak ölçülebilen reel gayrisafi yurtiçi hasıladaki (GSYİH) artışla da ifade edilebilmektedir. Reel gelirden oluşan bu artışın büyüme olarak nitelik kazanabilmesi için, devamlı olması esastır. Bu nedenledir ki ekonomik büyüme, kısa dönemli statik bir olgu değil uzun dönemli dinamik bir olgu niteliğindedir (Taban, 2011: 1). Toplumun refah seviyesinde artış sağlayan ekonominin büyümesi sonucu çıktı seviyesindeki artış, tüketimin de arttığını gösterir ki insan faaliyetinin son amacı olan tüketim artışı, refah seviyesinin arttığını gösterir (Eğilmez, 2009: 194).

Ekonomik büyüme kavramını bir diyagram yardımı ile açıklamak gerekirse, Şekil-1.1 ile gösterilen diyagramlardan bu amaç doğrultusunda yararlanılabilir.

Şekil-1.1.(a)'daki ekonomide, veri üretim faktörleri ve üretim teknolojisi için ekonomik büyüme, belirli bir zaman aralığında ekonominin azami sınırında üretilebilecek farklı çıktı (ürün) bileşimlerinin gösterildiği üretim olanakları eğrisinin mevcut haliyle sağ yukarı yöne hareket etmesi ile gerçekleşmektedir. Böylece ekonomik büyümenin diğer bir tanımı olan milli gelirdeki artış, üretim olanakları eğrisinin sağa doğru hareketi ile gerçekleşmektedir. Üretim olanakları eğrisinde sağa doğru harekete neden olan durumlar arasında üretim faktörleri ve miktarında gerçekleşen artışlar, teknik ilerleme ve okur-yazar seviyesindeki yükseliş gösterilebilir. Ekonomik büyümeyi, dengeli ve dengesiz (sapmalı, yanlış) büyüme olarak ikiye ayırırsak; bilgisayar ve şeker gibi iki mal üreten bir ekonomide

üretim olanakları eğrisinin paralel bir şekilde sağa hareketi dengeli büyümeyi gösterirken, eğrideki hareket sadece bir mal için oluyorsa bu hareket dengesiz (sapmalı, yanlı) büyümeyi gösterir (Balan, 2017: 354).

Şekil-1.1: Üretim Olanakları Eğrisi ve Ekonomik Büyüme

Kaynak: Balan, 2017: 353

Bilgisayar ve şeker üretiminin her ikisinde de artış yaşandığından dolayı, şekil-1.1.(a)'da üretim olanakları eğrisi paralel olarak sağ yönde hareket etmiş ve dengeli büyümenin gerçekleştiğini göstermiştir. Bununla birlikte şekil-1.1.(b)'de olduğu gibi üretim faktörlerindeki bir artış sadece bilgisayar üretimi içinse, üretim olanakları eğrisi bir bütün olarak değil, sadece bilgisayar eksenini tarafında genişleme göstererek sağa doğru hareket eder ve dolayısıyla bu da bilgisayar lehine gerçekleşen dengesiz bir ekonomik büyümenin oluştuğunu ifade eder (Balan, 2017: 354).

Ekonomik büyüme olgusu üretim faktörlerindeki nitelik artışından ziyade, nicelik (miktar) açısından oluşan değişikliği ölçmektedir. Başka bir deyişle ekonomik büyüme, üretim faktörü miktarındaki artış sonucu gerçekleşen üretimdeki genişlemeyi ifade eder (Taban, 2011: 2).

Ekonomilerde gerçekleşen büyüme hızı, yıllık gayri safi milli hasıla (GSMH) ya da safi milli hasıla (SMH) artışı ile açıklanabilir. Ayrıca büyüme hızı, kişi başı yıllık tüketim oranını da ifade etmektedir. Buna rağmen reel milli gelirdeki artış, genel kabul gören ölçü olarak nitelendirilir. Bir yıldan diğer bir yıla reel milli gelirde gerçekleşen yüzdesel artış, büyüme hızı oranı ile açıklanır. t dönemindeki büyüme hızını (g_b) ölçmek için; ΔY_t : t dönemi reel milli gelir artışı, başlangıçtaki reel milli gelire (Y_{t-1}) bölmek gerekir. Brüt büyüme hızı da denilen bu büyümenin formülasyonu aşağıdaki gibidir (Balan, 2017: 354).

$$g_b = \frac{\Delta Y_t}{Y_{t-1}} \times 100 = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}} \times 100 \quad (1.1)$$

Görüldüğü üzere ΔY_t ifadesi, $Y_t - Y_{t-1}$ farkını temsil etmektedir. Büyüme hızı, fiyat değişimlerini dikkate alıp nüfus değişimlerini dikkate almaz ve refah artışı ile ilişkisi bu durumda yoktur. Refah artışına engel olan en önemli kriterlerden birisi de nüfustaki büyümedir. Refah artışını ifade edebilmek için net büyüme hızı kavramı kullanılır. Ekonomik büyümenin bireysel ölçüsünün olması yani ekonomik büyüme hızı ölçümünde fiyat artışlarına ek olarak nüfus artışının da hesaba katılması gereklidir. Brüt büyüme hızı, reel milli gelirdeki büyüme oranını; net büyüme hızı da bir yıl içindeki bireysel gelirde meydana gelen büyüme oranını belirtir. Net büyüme hızı (g_n), brüt büyüme hızı (g_b) ile nüfus artış hızı (n) arasındaki farktan elde edilir. Bu durum aşağıdaki gibi formüle edilebilir (Balan, 2017:354).

$$g_n = g_b - n \quad (1.2)$$

1.1.2. Ekonomik Büyümenin Özellikleri ve Türleri

Ekonomik büyümenin özellikleri maddeler halinde sıralanacak olursa (Balan, 2017: 355);

1. Sayısal ifade içeriklerine sahiptir, yani kantitatif bir olgudur.
2. Kısa dönemli olması durumunda yanılgılı sonuçlar içerebileceğinden, uzun dönemli bir kavramdır.
3. Reel (gerçek) yani fiziki bir artışı belirtir.
4. İkame yatırımların ekonomik büyüme ile ilişkisi yoktur.
5. Gelir dağılımında düzeltici bir etkiye sahip değildir.

Ekonomik büyümenin türleri şunlardır (Balan, 2017: 355);

- 1) Spontane Büyüme: Üretim faktörlerinin kendi kendine harekete geçtiği ve belli oranda büyümenin sağlandığı büyüme türüdür.
- 2) Planlı Büyüme: Her alanda verimlilik ve etkinlik artışı sağlamak amacıyla, kıt olan kaynakların üretilen mallar arasında hangi oranda bölüşüleceği plan çerçevesinde gerçekleştirilir.
- 3) Kapalı Büyüme: Devlet müdahalesinin var olduğu ve amacın dışa bağımlılığın bitirilmesi olan bu büyüme, ülkenin esas kendi kaynaklarına dayanmaktadır.

- 4) Açık Büyüme: Serbest piyasa ekonomisinin benimsenmiş olduğu ülkelerde mevcut olan ve uluslararası sermaye ve emeğin güçlü birer faktör olduğu büyümedir.
- 5) Durgun Büyüme: Nüfus artış hızı ile milli gelir artış hızının birbirine eşit olması nedeniyle, ekonominin büyüdüğü fakat kişi başı gelir artış hızının yükseliş göstermediği büyümedir.
- 6) Üstel Büyüme: Bu büyüme türünde büyüme hızı gittikçe artmaktadır.
- 7) Biyolojik Büyüme: Esin kaynağı canlı doğası olan bu büyümede başlangıçta hızla devam eden büyüme, daha sonraları yerini yavaşlamaya ve bir yerden sonra da durmaya bırakır.
- 8) Dengeli Büyüme: En belirgin özelliği sektörler arası bağımlılık olmakla birlikte bu bağımlılığın üretim ve tüketime dayalı olduğu bu büyüme, birbirini tamamlayıcı özellikteki üretim bağının kurulmasına bağlıdır.
- 9) Dengesiz Büyüme: Bu büyüme türünde dengeli büyümenin gerçeğe aykırı olduğu düşüncesi mevcuttur. Ekonomide belli sektörlerle yoğunlaşarak, bu sektörlerin ekonomideki diğer sektörler için itici bir güç olması sağlanıp büyümeyi hızlandırabileceği düşüncesi mevcuttur.

1.1.3. Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Ekonomide gerçekleşen büyüme, üretimdeki çıktı miktarının reel artış oranına bağlı olduğuna göre, ekonomik büyümede gerçekleşecek olan artışın kullanıma katılan üretim faktörü miktarına paralel olarak artacağı söylenebilir. Bir ekonomin üretim aşamasında kullandığı faktörler olan; işgücü yani emek (ΔL), sermaye (ΔK) ve doğal kaynaklardaki (ΔN) artış ile teknolojik gelişmeler (ΔT), o ekonominin uzun dönem büyümesinin belirleyicileridir. Δ ; değişimleri yani artışları ve ΔY ; reel GSMH'yi temsil etmek üzere, bu belirleyicileri üretim fonksiyonu olarak aşağıdaki gibi gösterebiliriz (Taban, 2011: 18).

$$\Delta Y = F(\Delta L, \Delta K, \Delta N, \Delta T) \quad (1.3)$$

Burada reel GSMH bağımlı değişken, üretim faktörleri ise bağımsız değişkenlerdir. Bu değişkenler arasında en az değişim gösteren faktör, doğal kaynaklar (toprak)'tır. Bu durum, toprak alanlarının isteğe göre arttırılamamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla doğal kaynak-işgücü oranı ($\frac{N}{L}$) sürekli düşmektedir. Bu nedenle de emek (işgücü) başına üretim miktarındaki artış sadece sermaye-işgücü oranı ($\frac{K}{L}$) artışı ile sağlanır (Taban, 2011:

18). Üretim için bu faktörler kendi arasında çeşitli şekillerde kombine edilir. Bu kombinasyonda belirlenecek oranlar sabit de olabilir, değişken de olabilir (Acar, 2008: 40).

1.1.3.1. Emek (İşgücü)

Nüfus artışına bağlı olarak oluşan işgücü artışı yıllardan beri ekonomik büyüme için pozitif bir faktör olmuştur. Yüksek nüfus artışı hem iç pazarın büyümesini hem de üretimde kullanılan işgücünde artış sağlar. Yüksek nüfus artışının, gelişme sürecinde olan ülkeler için sağladığı işgücü arzı fazlalığının oluşturacağı etkinin olumlu mu yoksa olumsuz mu olacağı sürekli tartışma konusu olmuştur. Ekonomik büyümeye etki eden işgücü arzındaki artışın verimliliği, mevcut ekonomi sistemindeki başarıya bağlıdır (Berber, 2011: 23).

İşgücünün nicelik ve niteliği, ekonomik büyümenin belirleyicileridir. Nüfus; üretim, bölüşüm ve tüketim sürecinde hem etken hem de edilgen bir görev üstlenir. Nüfus artışından sağlanan işgücü arzındaki artış, azalan verimler yasası işleyene kadar ekonomik büyüme sürecine olumlu etki sağlarken, azalan verimler yasası işledikten sonra olumsuz etkiye neden olur (Taban, 2011: 19). Diğer yandan gelişme aşamasındaki ülkelerde eğitim seviyesindeki düşüklük ve eğitime ayrılan bütçenin yeteri kadar yüksek olmaması, işgücünün niteliğinde değişikliklere neden olabilmektedir (Balan, 2017: 356). Gelişmiş ülkelere kıyasla gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artışının yüksek seyri, bu ülkelerde işgücü verimliliğinin yeterli düzeyde olmaması ile karşılaşılmasına neden olmaktadır. Böyle bir duruma sahip ülkelerde, geri kalan üretim faktörlerine yapılan yatırım artışı ile işgücünde verimlilik artışı elde edilebilir. Belli bir sınırdan daha fazla arttırılamayan doğal kaynak seviyesi nedeniyle az gelişmiş ülkelerin işgücü verimliliği, işgücü-sermaye oranı artışı ile yükseltilebilir (Taban, 2011: 19).

1.1.3.2. Sermaye

Nüfusa bağlı olarak hızla artış gösteren işgücü, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için tek başına yetersiz kalmaktadır. Üretim ve büyüme için işgücünü, sermaye ile desteklemek gereklidir. Çünkü bir ekonomide çalışan nüfus ne kadar fazla olursa olsun, çalışanlar sermaye faktörü tarafından yeteri kadar donatılmadığı sürece, çalışanlardan alınacak verimlilik de yeterli artışı gösteremeyecektir. Bu sebeple, ekonomik büyüme aşamasında genel olarak sermayeyi oluşturan; fiziki sermaye, alet ve makineler, ulaşım sistem ve araçları, sanayi gereçleri ile fabrikalar büyük önem arz etmektedir (Balan, 2017: 356).

Sermayeyi oluşturan bu unsurlardaki artış ile ekonomideki sermaye stokunda artış sağlanır. Üretim düzeyinde artış sağlayan bu sermaye yatırımları, ‘üretken yatırımlar’ olarak adlandırılır. Üretken yatırımlarda kullanılan sermayede etkinlik artışı, yol, su, elektrik, kanalizasyon ve iletişim benzeri alanlardaki yatırımları oluşturan, ‘tamamlayıcı yatırımlar’ ile gerçekleştirilir. Tamamlayıcı yatırımlar aynı zamanda ‘sosyal sabit sermaye yatırımları’ adı ile de bilinir (Berber, 2011: 22).

Yatırım amaçlı olarak gelirden elde edilen tasarruf oranı, sermaye birikimini oluşturur. Sermaye birikiminin düşüklüğü, birçok ülkenin ekonomik büyümesinin düşük seviyelerde seyretmesine neden olmaktadır. Gelişmiş ülke kategorisine girebilmek amacıyla sermaye stokunda artış sağlamak, gelişmekte olan ülkelerin en önemli hedeflerindendir. Bunu da ancak ekonomik yapılarında dönüşüm sağlayarak gerçekleştirebilirler. Çünkü bu ülkelerdeki düşük gelir oranları, tasarrufların düşük olması nedeniyle yatırımların da düşük kalmasına sebep olmaktadır. Sermaye yetersizliği, tüketimde gerçekleştirilecek düşüşe bağlı olarak tasarruf artışı ile giderilebilir. Bu durumun gerçekleştirilmesi gelişmiş ülkeler için kolay olabilecek iken, gelişmekte olan ülkeler içinse zordur. Çünkü gelişmekte olan ülkelerdeki tüketimin büyük çoğunluğunu, düşük gelir yapısından kaynaklanan zorunlu ihtiyaç harcamaları oluşturmaktadır. Bu nedenden dolayı, gelişmekte olan ülkelerde yatırım harcamaları ile sermaye birikimi düşük seviyede kalmaktadır (Taban, 2011: 20).

1.1.3.3. Doğal Kaynaklar

Doğada hazır bulunan ve insan ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılabilen, insan dışındaki toprak, su, maden ve ormanlar ile hayvanlardan oluşan bütün varlıklar, doğal kaynak olarak ifade edilir. Yenilenebilir ve yenilenemeyen olarak iki gruba ayrılan doğal kaynaklarda toprak, su, hava ve ormanlar yenilenebilir; doğal gaz, petrol, demir, nikel madeni gibi kaynaklar ise yenilenemeyen kaynakları oluşturmaktadır (Taban, 2011: 21).

Doğal kaynakların ekonomik büyümeye olan katkısı inkâr edilemez boyuttadır. Fakat bu durum, en fazla doğal kaynağa sahip olan ülkelerin, daha az doğal kaynağa sahip ülkelere kıyasla daha fazla ekonomik büyüme artışı sağlayacakları anlamına gelmemektedir. Nitekim Arjantin ve Brezilya gibi doğal kaynak yönünden zengin ülkeler, bu kaynakları üretim sürecinde yüksek verimlilik sağlayacak şekilde kullanamıyorken, doğal kaynaklar açısından göreceli kısıtlı imkanlara sahip olan Japonya ise, son elli yıl boyunca yüksek bir ekonomik büyüme düzeyine ulaşmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere, doğal kaynaklar da ekonomik büyümede tek başına yetersiz kalan bir faktördür (Balan, 2017: 357).

1.1.3.4. Teknolojik Gelişme

Pratikte, teknolojiyi kaynaklardan ayrı tutmak zordur. Çünkü kaynaklardaki nitelik, toplumların mevcut teknolojik düzeyinin bir ifadesi biçimindedir (Peterson, 1976: 394). Teknolojik gelişmeler ve yenilikler, ekonomik büyüme sürecinde mevcut kaynaklarda daha etkin kullanım sağladığı için üretim miktarında hızlı bir artış gerçekleşmesine olanak tanıyacak önemli bir faktördür (Üstünel, 1975: 237). Günümüzde insan verimliliği, bir asır öncesine göre katbekat artış göstermiştir. Kişi başına düşen sermaye teçhizatı miktarından ziyade, bir asır önce mevcut olmayan teknolojik buluşlar; makine ve teçhizatlarla nitelik artışı sağlaması sayesinde insanlar daha verimli olmaya başlamışlardır. Teknolojik ilerleme ile artan verimlilik çok yakın ilgileşim içindedir (Parasız, 2000: 283).

Bir ülkede, teknolojik gelişmenin yüksek seviyelerde olmasına; o ülkedeki eğitim seviyesi, Araştırma-Geliştirmeye (Ar-Ge) milli gelirden ayrılan bütçe ile ülkenin bilimsel ortamı ciddi katkı oluşturur (Balan, 2017: 358). Teknoloji, üretimde ihtiyaç duyulan bilgi, organizasyon ve teknikler bütünü olarak kendisini gösterir. Sanayi devriminden sonra iktisatçılar, icat ve buluşlardaki akışın hız kazanması ile teknolojik gelişmeye ve teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine odaklanmışlardır. İktisat yazınında, teknolojik gelişmenin içselleştirilmesi Schumpeter ile başlamıştır. Teknolojik gelişme ve yenilik konuları, Schumpeter sayesinde ekonomik kalkınma alanında önemli bir yer bulmuştur. Kapitalist ekonomi dünyasında yeniliklerin rekabette üstünlük sağlamada en önemli etken olduğunu söyleyen Marx ve Schumpeter, kalkınma süreçlerinde teknolojik gelişmenin katkılarını inceleyen öncü kişiler olmuşlardır (Taban, 2011: 22).

1.1.4. Ekonomik Büyüme Modelleri

Makro iktisat okulları ve ekonomik büyüme ile ilgili çalışmaların tarihi arasında sıkı bir bağ vardır. Bu sebeple her makro iktisat okulunun, makro ekonomi politikalarıyla uyumlu bir büyüme teorisi vardır (Berber, 2011: 41).

1.1.4.1. Klasik Büyüme Modeli

Adam Smith, Robert Malthus ile David Ricardo'nun, 18. yüzyılın son çeyreği ile 19. yüzyılın ilk dönemlerinde geliştirdiği büyüme modelidir.

Tasarruf, yatırım ve sermaye stoku klasik iktisatta, büyümenin temel faktörleridir. Klasik iktisada göre, sermaye stoku, iş bölümünün doğurmuş olduğu bir sonuçtur. İş bölümü

konusu üzerinde sıklıkla duran Adam Smith'in vurguladığı üç sebepten ötürü iş bölümü çıktı düzeyinde artışa neden olmaktadır. Bunlar (Balan, 2017: 358-359):

- Tek iş üzerine odaklanmış olan işçi, odaklanmış olduğu işte uzmanlık sağlar.
- İşçinin kendi yaptığı işten başka işe geçişindeki süre israfı, iş bölümü ile engellenmiş olur.
- Engellenen süre israfı ile işçilerin, emek verimliliği artışı sağlayacak makine-teçhizatlar geliştirip kullanıma dahil etmesi ile çık artışı sağlanmış olur.

Klasik modele göre, tasarruflar mutlak suretle yatırımlara dönüşür ve büyümenin temelini oluşturur. Çünkü tasarrufların artışı, faizleri düşürmesi yoluyla yatırım artışı sağlar. Tasarruf yatırım dengesinin oluşması ile ekonomideki çıktı düzeyinde artış yaşanır ve ekonomik büyüme sağlanır (Bilgili, 2014: 63).

Yatırımlar, işgücünde verimlilik artışı sağlamasıyla birlikte toprakta da verimlilik artışı gerçekleştirerek çıktı artışına imkân tanımaktadır. Yatırım artışlarındaki ana faktör, kar oranı yüksekliği olarak belirtilmektedir. Klasik modelde kârın; ücret ödemelerinin ve kira (rant) ödemelerinin toplam hasıladan çıkarılmasıyla elde edildiği ifade edilir. Rant, ekonomik büyümeye bağlı olarak sürekli artış gösterdiği için; kâr oranı, işgücü verimliliği ile sermaye stokuna bağlıdır. Teknik ilerleme, sermaye stoku ve nüfus büyümesi ise işgücü verimliliğini belirleyen faktörlerdir. Nüfus büyümesi, hem kullarımdaki topraklarda işgücünde arz artışına neden olur hem de kullarımda olmayan, verimliliği daha az olan toprakların kullarıma sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte azalan verimler yasası baş göstermektedir (Acar, 2008: 63).

Klasik iktisatçılar, nüfus büyümesinin toplam çıktıdaki ücret ile rant payını arttırdığını bununla birlikte kâr payının zamanla azalış göstermesine neden olduğunu belirtmişlerdir. Kâr payının azalması ile yatırımlar durma noktasına gelecek ve ekonomi sistemi durgunluğa sürüklenmiş olacaktır (Taban, 2011: 41).

1.1.4.2. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Model; Roy Forbes Harrod (1939) ile Evsey David Domar (1946)'ın büyüme teorilerinin birleşiminden oluşmaktadır. Modelin her iki iktisatçının adı ile anılmasının sebebi ise, ayrı ayrı her ikisinin de oluşturmuş olduğu büyüme modelleri varsayımlarındaki benzerliklerin, varsayımlardaki farklılıklara nispeten daha fazla olmasıdır.

Keynes (1936), ‘İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi’ adlı eserinde, o dönemlerde ‘Keynesyen Devrim’ olarak ifade edilen, piyasa mekanizmasının kendiliğinden tam istihdamı oluşturmamasının imkânsız olduğunu savunduğu tezinde, yatırımın toplam talepteki etkisini modele ekleyip, sermaye stokundaki etkisini modelde ihmal etmiştir. Özetle Keynes, oluşturduğu büyüme modelinde ekonomik büyümenin ve sermaye stokunun model dışı bırakıldığı bir kısa dönem statik analiz uygulamıştır. Modelde ihmal edilen sermaye stoku ve yapılan statik analiz, Harrod (1937)’un ‘Bay Keynes ve Genel Teori’ isimli makalesinde eleştirilmiş ve bu makale daha sonra Harrod (1939)’un ‘Dinamik Teori Üzerine Bir Deneme’ isimli çalışmasına zemin hazırlamıştır. Domar (1946-1947) ise Harrod’un modeline benzer bir model oluşturarak Keynes’in modelini eleştirmiştir (Ünsal, 2007: 83-84).

Modelin varsayımları şunlardır (Taban, 2011: 65-73):

1. İki değişken vardır: tasarruflar ve yatırımlar.
2. Tasarruflar (S), milli gelirin (Y) bir fonksiyonudur: $S=s.Y$ ’dir. Burada (s), marjinal tasarruf meylini ifade eder. Buradaki tasarruf, planlanan (ex-ante)’dir. Planlanan tasarruflar, fiili ya da gerçekleşen (ex-post) tasarruflara eşittir.
3. Planlanan yatırım; planlanan tasarruf, fiili tasarruf ve fiili yatırımdan bağımsızdır. Bu sebeple tüm koşullarda planlanan yatırım ile planlanan tasarruf eşit olamaz.
4. Planlanan yatırım <planlanan tasarruf durumu varsa, arz talebi aşacaktır yani stoklarda artış ve atıl kapasiteye sebep olunacaktır. Planlanan yatırım> planlanan tasarruf durumu mevcutsa, talep fazlası oluşur ve stoklarda azalma meydana gelir.
5. Belirli seviyede çıktı artışı sağlamak için planlanan yatırım sabit bir hızlandıran katsayısı (sermaye-çıktı oranı) (v) ile belirlenmektedir. I_p Planlanan yatırım, v hızlandıran katsayısını ifade etmek üzere; $I_p = v(Y_t - Y_{t-1})$ ’dir.
6. Ekonomide devlet harcamaları yoktur.
7. Ekonomi dışı kapalıdır. Burada devlet ve uluslararası ekonomik ilişkilerin büyümeye hiçbir etkisi yoktur. Varsayımdaki amaç, özel sektör yatırımlarının kapasite arttırıcı etkilerine odaklanmaktır.

8. Ekonomide gecikmeler yoktur. Üretimdeki bir artış eşanlı olarak yatırım harcamalarında da bir artış sağlar, yatırım harcamaları artışı ise eşanlı gelir artışına sebep olur.
9. Ekonomi tam istihdam denge seviyesindedir.

Bu varsayımlardan hareketle; v sermaye-hasıla katsayısı, s marjinal tasarruf eğilimi olmak üzere, modeldeki sermaye (K) ve Milli Gelir (Y) ilişkisi şu şekilde ifade edilebilir:

$Y = \frac{K}{v} \rightarrow K = v.Y \rightarrow \frac{\Delta K}{\Delta t}, \lim_{\Delta t \rightarrow 0} \left(\frac{\Delta K}{\Delta t} \right) = \lim_{\Delta t \rightarrow 0} \left(v \cdot \frac{\Delta Y}{\Delta t} \right) \rightarrow K = v.Y, K = \frac{dK}{dt} = I \rightarrow I = v.Y \rightarrow$
Hızlandıran süreci. Ekonominin dengeli gelişim aşamasında; Planlanan Tasarruf = Gerçekleşen Tasarruf = Gerçekleşen Yatırım eşitliği vardır. $\left. \begin{matrix} I=v.Y \\ S=s.Y \end{matrix} \right\} I = S \rightarrow v.Y = s.Y$ 'dir (Balan, 2017: 360).

Modelde dengeli büyüme hızının, üç ayrı büyüme hızı eşitliği kullanılarak belirlendiği varsayılmaktadır. Bunlar:

- Gerekli (warranted) büyüme hızı
- Fiili (Actual) büyüme hızı
- Doğal (Natural) büyüme hızıdır.

Gerekli büyüme hızı (G_w veya $\frac{\Delta Y}{Y}$), planlanan tasarruf ile planlanan yatırımın eşitliğini ifade eder. $G_w.v = s \rightarrow G_w = \frac{s}{v}$ şeklinde formüle edilebilir. Fiili büyüme hızı (G), cari büyüme hızı olarak da adlandırılır ve dönem sonu çıktı artışını ifade eder. C , dönem sonu sermaye ihtiyacını, aynı zamanda hızlandıran katsayısını; s' , dönem sonunda gerçekleşen tasarruf olmak üzere, fiili büyüme hızı; $G.C = s'$, biçimindedir. Doğal Büyüme hızı (G_n), nüfus artışı (n) ile teknik ilerlemenin (t_p) izin verdiği ölçüde oluşan büyüme hızıdır. Doğal büyüme hızı, $G_n = n + t_p$ şeklinde gösterilir (Berber, 2011: 106-110).

Bıçak-sırtı denge tabiri kullanılan model, birçok eleştirinin hedefi olmuştur. Bunlar (Balan, 2017: 362);

- Tek üretim faktörüne (sermaye) sahip olan bir modeldir.
- Emek verimliliği ile teknik ilerleme modelde ihmal edilmiştir.
- Sermaye-hasıla katsayısı hem kısa hem de uzun dönemde sabittir ve birbiri ile eşitlik içindedir. Fakat üretim faktörleri arasında ikame ve teknik ilerleme

bulunduğu varsayımı altında, modelde varsayılan sabitlik gerçekliğini yitirmektedir.

- Bölüşüm hususu modelde yoktur.
- Hesaplanan değerler güvensizlik içermektedir. Bu durum, büyümenin kaynağı diye nitelendirilen marjinal tasarruf eğilimi ve sermaye-hasıla katsayısı oranı değerlerinin çok soyut olması ve hesaplanmasında zorluk çekilmesi yönüyle ilgilidir.
- Modelin gelişmiş ülkeler için kurulmuş olması, az gelişmiş ülkelerin de dikkate alınması gerektiği biçiminde eleştirilmiştir.

1.1.4.3. Neo-Klasik (Solow) Büyüme Modeli

İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki dönem olarak ayrılan büyüme analiz çalışmalarının ilk dönemini oluşturan teoriler, 1950'lerin sonunda ortaya çıkan neo-klasik büyüme teorileridir. Birçok teorinin üretildiği neo-klasik büyüme teorileri arasında en dikkat çeken teoriyi, 1956'da yazdığı 'İktisadi Büyüme Teorilerine Bir Katkı' adlı makalesi ile Amerikalı ekonomist Robert Solow ortaya koymuştur. Bu nedenle model, literatürde aynı zamanda Solow Modeli olarak da geçmektedir. Solow, ekonomik büyüme sürecinin daha anlaşılır olmasına katkı sağladığı bu çalışması ile 1987 Nobel ekonomi ödülünün sahibi olmuştur. Solow modelinin temelinde tasarruf, sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisi analizinin yanında, bu değişkenlerin dışsal değişkenler olarak nitelendirilen teknik ilerleme ve nüfus artışı ile olan ilişkisinin analizi de yer almaktadır (Berber, 2011: 113).

Solow modelinin varsayımları (Taban, 2011: 80-81);

- Piyasa mekanizmasının iyi bir biçimde işlediği modelde ekonomi, potansiyel çıktı ve tam istihdam seviyesindedir.
- Ekonomide, homojen tek bir mal ile tek bir sektör vardır ve ülkenin GSYİH'sini bu mal oluşturmaktadır. Tek mal olması, kapalı bir ekonomiyi ifade etmektedir ve dolayısıyla dış ticaret yapılmamaktadır.
- Modele ayrıca bir yatırım fonksiyonu ilave edilmemiştir çünkü tasarrufların yatırımlara eşitliği ($S = s.Y$ ve $S = I$) söz konusudur.
- Emek veridir ve sabit hızla (n) büyümektedir ($\frac{\Delta L}{L} = n$)
- Başlangıçta teknik ilerleme yoktur ($\frac{\Delta A}{A} = 0$)
- Emek stoku, nüfusun yaklaşık sabit oranıdır ve $L = \theta P$ biçiminde ifade edilir.

- Piyasa koşullarında birbirleri ile ikamesi olan emek ve sermaye faktörlerinde, emek başına sermaye (K/L) artış veya azalış gösterebilir.

Modelin ekonomik büyüme ve ülkeler arası gelir farklılığı açısından üç öngörüsü mevcuttur. Ülkeler arası gelir farklılıklarının ilk nedeni, tasarruf-yatırım oranındaki farklılıklardır. İkinci neden, nüfus artışı oranındaki farklılıklar olarak gösterilmektedir. İlk iki neden birlikte irdelendiğinde, tasarruf-yatırım oranının daha yüksek olduğu ülkeler veya nüfus artış oranının daha az olduğu ülkeler, işçi başına daha fazla sermaye ve dolayısıyla işçi başına daha fazla çıktı seviyesine sahiptirler. Solow modelinin ülkeler arası gelir farklılıkları konusunda sunduğu teoriler, gerçek hayata yakın bir durum seyrediyor. Uluslararası datalara göre, kişi başına yatırım ile üretim miktarı arasında güçlü bir pozitif ilişki mevcutken, nüfus artışı ile kişi başı üretim miktarı arasında da negatif ilişki mevcuttur. Modelin gelir farklılıkları ile ilgili üçüncü öngörüsü ise, sermaye birikimi ile ilgilidir. Modele göre ekonomideki tasarruf oranı ve buna bağlı olarak yatırım oranı arttığında, ekonomi bulunduğu konumdan ayrılarak işçi başına üretimin sabit olduğu, büyümenin olmadığı yeni bir durağan duruma geçiş yapar. Özetle Solow modeline göre, sermaye büyümenin sebebi değildir, büyüme kavramı yatırımla açıklanamaz (Ünsal, 2007: 147-148).

Solow modeli de kendisinden sonraki modeller tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiriler (Balan, 2017: 367):

- Harrod-Domar modelinin aksine emek faktörü modelde dikkate alınsa bile hızlı nüfus artışının, emek başına sermaye stokunda azalma göstermesine sebep olması ile emek faktörüne karşı olumlu bir tavır sergilenmemiştir.
- Düşük gelirli ülkelerin, 1960'lı yıllardan beri yüksek gelirli ülkeler seviyesine ulaşıldığına dair bir örnek görülemediği için 'yakınsama hipotezi' tartışmalara konu olmuştur.
- Solow'un teknik ilerlemeyi çok önemli bulmasına rağmen, modelde dikkat çeker biçimde ele alınmamıştır.
- Durağan durum denge sürecinde ekonomide tasarruf artışlarının kısa dönemde emek başına düşen fiili yatırım ile çıktı seviyesini yükselteceğini ifade eden model, toplumların artan gelirlerinin yüksek bir oranını tasarrufa değil de tüketime ayırmaları nedeniyle eleştirilmiştir. Çünkü gelirdeki artışın daha fazlasını tüketime ayıran toplumların tasarruflarının artması, büyümede etkili

olmayacaktır ve bu sebeple de büyüme hızında etkili tek faktör teknoloji olacaktır.

1.1.4.4. İçsel Büyüme Modelleri

1980'lerden sonra yapılan ekonomik büyüme analizlerinde neo-klasik iktisattaki yakınsama hipotezinin başarısızlığı ve ekonomik büyümeyi şekillendiren unsurların dışsallığı varsayımının tartışılmaya başlanması ile neo-klasik iktisat sonrası dönemlerde büyüme teorilerinin içsel varsayımlara dayandırılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

İçsel büyüme teorisi bireylerin daha çok kar sağlamak amaçlı yaptığı seçimlere bağlı teknolojik gelişmeleri temel almaktadır (Parasız, 2000: 291). Bu teori Paul Romer (1986) ve Robert Lucas tarafından geliştirilmiştir. Bu teoriye göre; fiziksel sermaye yatırım oranı, beşerî sermaye yatırım oranı, teknik ilerlemeler, finansal yenilikler, siyasi istikrar, devletin yeni rolü ile dışa açıklık, büyüme hızını etkilemektedir. Bununla birlikte ekonomik büyümede sürdürülebilirliği bu faktörler sağlamaktadır. Neo-klasik teoride dışsal kabul edilen teknik ilerleme, içsel teoride Ar-Ge ile beşerî sermaye vasıtasıyla içselleştirilmiştir. Neo-klasik iktisatta saf dışı tutulan devlet, içsel modelde sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik alanları ile modelde büyümeyi belirleyici unsur haline getirilmiştir (Balan, 2017: 368).

İçsel büyüme modelleri; AK modeli, Ar-Ge modeli, Beşerî sermaye modeli ve Kamu politikası modeli olarak dört model halini almaktadır.

1.1.4.4.1. AK Modeli

Sergio Rebelo (1991) tarafından geliştirilmiş bir modeldir. Modeli daha sonraları Romer (1981) ile Lucas (1988) de benimsemiştir. Modelde, neo-klasik iktisatta dışsal varsayılan teknolojik gelişmeyi açıklama gayreti vardır. Bu konu, modelin en önemli özelliğini oluşturmaktadır (Taban, 2011: 114).

Sanayileşmiş ülkelerde sürekli büyümeyi açıklamak ve belirleyicilerini ölçmek için birçok model kurulmuştur. A.K modeli de bunlardan ilki ve en basit olanıdır (Berber, 2011: 157). Bu model ölçeğe göre getirinin sabit olduğu varsayımına dayanmaktadır. A.K modeli, $Y = A.K^\alpha(H.L)^{1-\alpha}$ biçimindeki üretim fonksiyonundan elde edilmektedir. Fonksiyonda, A teknoloji seviyesini ifade eden dışsal (pozitif) bir sabiti ve H fiziki sermayenin yanında işgücünün sahip olduğu bilgi, tecrübe ve becerileri içeren beşerî sermayeyi göstermektedir. Fonksiyonda, beşerî sermayenin (H) gösterdiği değişim işçi başına sermaye miktarı (K/L) ile aynı yönde olduğu varsayımı mevcuttur. Bu varsayım altında fonksiyonun tekrardan

düzenlenmesi ile $Y = A.K^\alpha(K)^{1-\alpha} = A.K$ eşitliği fonksiyonun yeni hali olur. Modelde çıktı büyüme hızının belirleyicisi, tasarruf ve yatırım oranlarına bağlıdır. Dolayısıyla, devletlerin tasarruf ile yatırım oranlarını yükseltecek politikalar yapması büyümede önemli katkı oluşturmaktadır (Balan, 2017: 370).

1.1.4.4.2. Ar-Ge Modeli

Romer (1986) ‘Artan Getiriler ve Uzun Dönem Büyüme’ adlı çalışması ile Ar-Ge’ye dayalı büyümenin temelini, Arrow’un ‘yaparak öğrenme’ fikrini geliştirip oluşturmuştur. Modelde teknolojik gelişme, yeni yaratıcı fikirlerin ortaya çıkardığı sosyal kazançların bir kısmını kar biçiminde elde etmeye çalışan bireylerin, yeni bilgiler arama gayretlerinin bir sonucu olarak ele alınmıştır (Taban, 2011: 124).

Romer’in modelinde bilgi, tesadüf sonucu değil bilinçli bir sürecin doğurduğu sonuç olarak elde edilir. Ayrıca bilgi birikimi, kamusal bir mal olarak belirtilmektedir. Firmaların, yeni keşfedilen bir ürünü alabilmeleri, bu ürün için bir ödeme (patent hakkı) yapmalarını gerektirmektedir (Berber, 2011: 154).

Romer’e göre bilginin iktisadi büyümedeki pozitif etkisi, nüfus, teknoloji ve kamu politikaları vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bilginin iktisadi büyümede göstereceği etkinin büyümesi, üretim sırasında meydana gelen yeni teknik bilginin daha geniş bir nüfus tarafından paylaşımı, gelişmiş teknoloji kullanan üretim sayısında artış ve kamusal yatırım teşviklerindeki artışla sağlanır (Balan, 2017: 370).

1.1.4.4.3. Beşerî Sermaye Modeli

Toplumdaki bireylerin, sahip oldukları bilgi, beceri, yetenek, tecrübe, işine karşı duygusal bağlılık, davranış ve değerlerinin ulaştığı düzey ve bununla birlikte bedensel ve zihinsel zindelik ya da sağlamlık, beşerî sermayenin kavramsal çerçevede ifade eden bir tanımıdır (Keskin, 2011: 128).

Tek bir büyüme modeli ile tüm ekonomik büyümelerin açıklanamayacağını belirten Lucas (1988), dünyada gerçekleşen büyüme ve gelir farklılıklarıyla uyumlu, durgun duruma girmeyen, mekanik yapılı, genel geçer bir model kurmak istemiştir (Demir, 2002: 3).

Lucas’ın geliştirdiği modelde, ekonomik büyümenin temel kaynağı beşerî sermayedir. Lucas, beşerî sermayenin bir üretim faktörü olduğunu ve işgücündeki toplam bilgi ve beceriler bütününe ifade ettiğini belirtir. İşçideki yetenek artışının, çalışmadığı süre ile ilişkili olduğunu belirten Lucas, bireylerin artan boş zamanlarını bilgi birikimi ve yetenek

artışı için kullanıldığı varsayımı altında beşerî sermayede artış sağlanacağını belirtir (Balan, 2017: 370-371). Sorensen (1991), modele katkı sağlayan bir başka iktisatçıdır. Lucas'ta bireylerin eğitim- öğretime ayırdıkları süre, beşerî sermayedeki tek girdisi iken Sorensen'de ise okul binaları, laboratuvarlar ve öğretmenlerin hizmetleri işgücünde artış sağlayan tamamlayıcı özellikteki girdilerdir (Taban, 2011: 123). Lucas, devletin temel eğitim süresinde artış sağlaması yolu ile beşerî sermayenin oluşmasında önemli etken olabileceğini ifade etmektedir (Balan, 2017: 371).

Bu konuya değinen Barro (1992) ise, temel eğitim süresinin uzatılması ile iktisadi büyümeye üç yoldan katkı sağlanacağını savunmuştur. Bunlar (Berber, 2011: 154):

- Daha çok eğitilmiş işgücü, yeni teknolojik gelişmelere daha çabuk ayak uydurmakta ve yeni teknolojik gelişmelerin sağlanmasında etkindir
- Fiziki sermaye yatırımlarında artış sağlanır
- Daha çok eğitilmiş nüfusta, doğurganlık hızı düşüşü ile ailelerin çocuklarına daha çok yatırım yapma imkânı sağlanmaktadır.

1.1.4.4.4. Kamu Politikası Modeli

Barro (1990)'nun geliştirdiği modelde, kamu sektörünün sağladığı mal ve hizmetler üretim faktörü olarak varsayılmıştır. Kamu tarafından sağlanan bu mallar özel mal olarak görülmüştür. Fakat bu mallar karayolları ya da havaalanları gibi pür olmayan (kalabalıklaşan) kamusal mal olarak da ifade edilebilir. Kolaylık sağlaması açısından işgücü, modelden çıkarılmıştır. Kamusal mal ve sermaye üretim fonksiyonu olarak ifade edilmiştir. Bir basitlik olarak devletin tek geliri olarak gelir vergisi, tek giderinin ise kamu malı arzı olduğu ve bütçenin denk olduğu kabul edilmektedir (Yülek, 1997: 10).

Modelde kamusal harcamaların özel yatırım girdileri olduğu kabul edilmektedir. Bireyler, kamusal harcamalardan fayda sağlamaktadır. Dolayısıyla kamusal harcamalar, devlet ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Böylece kamusal harcamalar ile sermaye ölçeğe göre getirilerin sabit olması durumuna ve sadece sermaye ise azalan getiri durumuna sahip olmaktadır. Anlaşılacağı üzere özel sermayedeki artış ile doğru orantılı olarak alt yapı yatırımları öncelikli olan tamamlayıcı kamusal harcamalarda artış olmaması, üretimde azalan getiriye sebep olacaktır (Taban, 2011: 131). Sonuç itibari ile ekonomide optimumu sağlama amacıyla devlet müdahalesi gerekli görülmektedir. Bu durum, özel sektör girdisi oluşturmak amaçlı tamamlayıcı kamusal mal ve hizmet üretimi ve

yeni bilgiyi kullanacak kişilerin yeteneklerinde artış sağlamak amaçlı temel eğitime verilen önemle gerçekleştirilir (Balan, 2017: 372).

1.2. Kaldor Yasası

1.2.1.Kaldor’un Ekonomik Büyüme ve Sanayileşme ile ilgili Temel Görüşleri

Kaldor (1957)’ye göre ekonomik büyüme teorisinin amacı, bir ekonominin genel üretim düzeyinin artış hızını belirleyen ekonomik olmayan değişkenlerin doğasını göstermek ve böylece bazı toplumların neden diğerlerinden daha hızlı büyüdüğü sorusunun anlaşılmasına katkıda bulunmaktır. Kaldor, büyüme eğilim oranının belirlenmesinde aranacak kritik faktörlerin; toplumun tasarruf eğiliminde (sermaye birikimi oranını belirleyen), buluş ve yeniliklerin akışında (verimlilik artış hızını belirleyen) ve nüfusun büyümesinde aranması gerektiğine dair bir fikir bütünlüğü olduğunu belirtmiştir. Bu faktörlerin bir büyüme modelinin parametreleri olarak sayılmış olduğunu ve teorik araştırmanın, bu farklı parametrelerin değerleri arasında geçerli olan belirli ilişkileri gösteren daha ılımlı bir görevle sınırlı olduğu, Kaldor tarafından öne sürülmüştür (Kaldor, 1957: 591).

İktisat yazınında, sebepleri değişmekle beraber, sanayi sektörünün ekonomik büyümenin motoru olduğu görüşü hakimdir. Kaldor, İkinci Dünya savaşı sonrasında Birleşik Krallıktaki ekonomik durgunluğun nedenlerini analiz ettiği çalışmasında kendi adıyla anılan yasası, sanayileşme ekonomik büyümenin lokomotifidir savını savunmuştur (Kolcu & Yamak, 2017: 83).

Kaldor (1968) az gelişmiş ülkelerde yüksek ve düşük kazanç sektörlerinin yan yana bulunduğunu; düşük verimliliğe sahip sektörlerde “işgücü fazlası” veya “gizli işsizlik” söz konusu olduğunu belirtmiştir. Böylece bu sektörlerin çıktısı üzerinde olumsuz etkiler olmaksızın verimliliğin düşük olduğu tarım benzeri sektörlerden sanayi gibi verimliliğin daha yüksek olduğu sektörlerle işgücü transferi yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu sayede sanayi sektörü verimliliği artarken, tarım sektöründe de verimlilik artış gösterecektir (Kaldor, 1968: 386).

Kaldor (1966), sanayileşme-ekonomik büyüme ilişkisiyle beraber sanayileşmedeki büyümenin, sanayileşmedeki işgücü verimliliğinin ve toplam verimlilikteki etkilerini de analiz etmiştir (Mercan & Kızılkaya, 2014: 137).

Kaldor (1966), ilk yasında imalat sanayi büyümesi (sanayi büyümesi) ile GSYİH artışı arasında pozitif bir ilişkinin var olduğunu belirterek İkinci Dünya savaşı sonrasında önde gelen ekonomilerin iktisadi gelişmesinde bu hususun en kritik faktör olduğu konusunu literatüre kazandırmıştır (Çetin, 2009: 359).

1.2.2.Modelin Temel Özellikleri

Kaldor'a göre herhangi bir teori, iktisadi deneyimlerle kaydedilen karakteristik özelliklere uygun olan soyutlamaları temel almalıdır. Kaldor, kapitalist toplumlarda ekonomik değişim ve gelişme süreci ile ilgili olarak, teorik modellerin inşası için aşağıdaki stilize olguları bir başlangıç noktası olarak önermiştir (Kaldor, 1961: 178):

1. Toplam üretim hacminde ve emeğin verimliliğinde devamlı bir artış vardır.
2. İşçi başına düşen sermaye miktarında sürekli bir artış durumu vardır.
3. Gelişmiş kapitalist toplumlarda sermaye sabit bir kar oranına sahiptir.
4. Sermaye-çıktı oranları uzun dönemde sabittir. Yani bir bütün olarak ekonomi için uzun önemde gelir ve sermaye aynı oranda artma eğilimindedir.
5. Kârın gelirdeki payı ile çıktıdaki yatırımın payı arasında yüksek bir korelasyon vardır.
6. Farklı toplumlarda emek verimliliğinin ve toplam üretimin büyüme oranında, kayda değer farklılıklar vardır.

Kaldor, bu olguların hiçbirinin Neo-klasik teorinin kuramsal yapıları ile açıklanamayacağını öne sürmüştür. Marjinal verimlilik teorisi ile Böhm-Bawerk ve takipçilerinin savunduğu sermaye teorisinin temelinde, kar oranının sabit olmadığını, buna karşın sermaye birikimi ile kar oranında sürekli bir düşüş beklendiği Kaldor tarafından ifade edilmiştir. Kaldor, amacının bu stilize edilmiş olguların en azından bazılarını açıklayabilecek bir model oluşturmak olduğunu söylemiştir (Kaldor, 1961: 179). Neo-klasik teorilere karşı klasik modellerin özelliği, sermaye ve emeğin rekabetçi veya ikame edici faktörlerden ziyade tamamlayıcı faktörlermiş gibi görülmeleridir. Kaldor'un modeli Keynesyen gelir üretme teorisinin temel fikirlerini içerdiği için klasik modellerden farklıdır ve Harrod-Domar'ın 'dinamik' denklemi modelin başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Kaldor, büyüme dengesi sorununa bir dizi yapay varsayıma dayanan bir modelden başlamakta ve daha sonra bu varsayımları birer birer (ilk varsayım hariç) kaldırmaktadır. Kaldor'un modelindeki altı varsayım şunlardır (Kaldor, 1961: 183):

1. İki üretim faktörü: sermaye (K) ve emek (L) ile iki tür gelir: kar (P) ve ücret (W) vardır.
2. Teknik ilerleme yoktur. Diğer bir deyişle, çeşitli malların üretiminin girdi katsayılarına ilişkin işlevi zaman içerisinde değişmeden kalmaktadır.
3. Genel rekabet kuralı: Mal fiyatları, üretimin asıl maliyetleri ile ilgili olarak pazarın netleştiği noktada belirlenir.
4. Tüm karlar tasarruf edilir ve tüm ücretler tüketilir.
5. Hem üretim malları hem de tüketim mallarının üretiminde sermaye ve emek arasında mutlak bir tamamlayıcılık vardır.
6. Tüketim malları açısından sabit bir ücrette sınırsız bir emek arzı vardır.

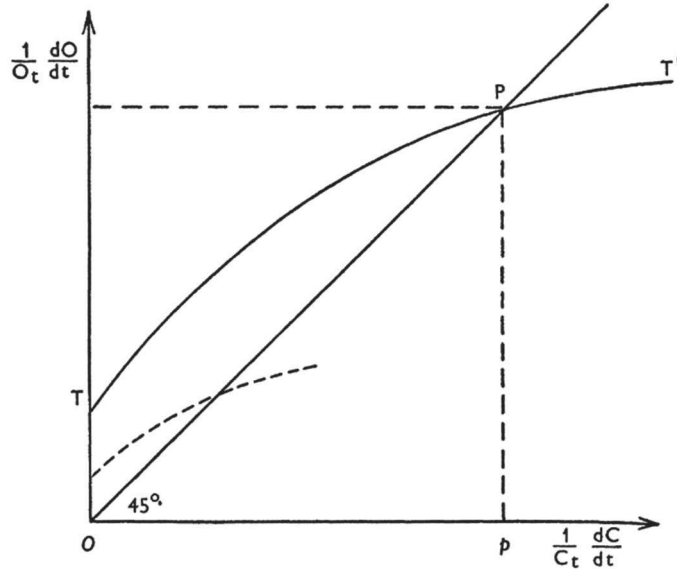
1.2.2.1. Teknik İlerleme

Kaldor, kendi modelinin Keynesçi analiz tekniklerine dayandığını ve Harrod modeline benzer şekilde sistemin bağımlı değişkenleri olan gelir ve sermaye değişimi oranlarınca “dinamik” yaklaşım izlediğini iddia etmiştir. Ancak Harrod’un modelinden önemli farklılıklar içerdiğini de söylemiştir. Bu farklılıklar şunlardır (Kaldor, 1957: 593):

1. Kaldor’a göre büyüyen bir ekonomide, herhangi bir zamanda genel çıktı seviyesi efektif taleple değil, mevcut kaynaklarla sınırlı olduğu varsayılmaktadır. Diğer bir deyişle model, toplamda mal ve hizmetlerin kısa vadeli arzının esnek olmadığı ve parasal talepteki artışa cevap vermediği bir durum olan Keynesyen düşüncedeki tam istihdamı varsayar.
2. Mevcut modelin öncüllerinden ayrıldığı ikinci ana husus, emeğe göre sermaye arzındaki değişikliklerden ve teknik icat ya da buluştan tetiklenen tekniklerdeki (ve verimlilikteki) değişimler arasında herhangi bir ayırmadan kaçınmasıdır. Kaldor, işçi başına daha fazla sermaye kullanılmasının kaçınılmaz olarak bir tür “yaratıcılık” gerektiren üstün tekniklerin kullanılması gerektirdiğini savunmuştur. Teknik değişimin ve adaptasyonun yavaş ilerlediği, üreticilerin geleneksel yöntemleri terk etme konusunda isteksiz olduğu ve yeni teknikleri benimsemeyen bir toplumun, zorunlu olarak sermaye birikiminin küçük olduğu bir toplum olduğu Kaldor tarafından iddia edilmiştir. Kaldor, bu önermenin tersinin de doğru olduğunu: Bir toplumun yeni teknikleri benimseyip kullanabilme avantajının, sermayeyi biriktirme kabiliyeti ile sınırlı olduğunu ileri sürmüştür (Kaldor, 1957: 595).

Şekil-1.2’de; TT' eğrisi ile Teknik ilerleme fonksiyonu, C_t ve O_t sırası ile t zamanda işçi başına sermaye ve yıllık çıktı miktarını, $\frac{1}{C_t} \frac{dC}{dt}$ işçi başına düşen yıllık sermaye oranındaki büyümeyi ve $\frac{1}{O_t} \frac{dO}{dt}$ işçi başına düşen yıllık çıktı oranındaki büyümeyi ifade etmektedir. Eğrinin şekli ve konumu hem teknik ilerlemenin büyüklüğünü hem de karakterini yansıtmaktadır. Kişi başına sermaye zaman içinde sabit kalsa bile, verimlilikte bir miktar artış olacağı varsayılabilir. Çünkü fabrikada her zaman bazı yenilikler-geliştirmeler vardır. Örneğin ek yatırım olmaksızın üretimin artırılmasına olanak sağlamak gibi. Ancak bunların ötesinde, verimlilik artışı sermaye stokundaki artış oranına bağlı olacaktır. Sermaye daha fazla artırıldığında, daha fazla emek tasarrufu sağlayan teknik iyileştirmeler benimsenebilir ve verimlilik bir süre sonra en üst seviyeye gelebilmektedir. Dolayısıyla TT' eğrisi orijine dış bükeydir ve bir noktadan sonra eğri düzleşmektedir. Gelişme göstermeyen bir ekonomide, teknik değişimi zorlayabilecek düşük bir kapasiteye sahip olan TT' eğrisinin yüksekliği, şekil-1.2’deki noktalı çizgide olduğu gibi nispeten düşük olacakken, önemli yeni keşiflerin (içten yanmalı motorun veya atom enerjisinin icadı gibi) eğrinin konumunu bir süreliğine önemli ölçüde arttırma olasılığı vardır (Kaldor, 1957: 596).

Şekil-1.2: Teknik İlerleme Fonksiyonu Grafiği

Kaynak: Kaldor, 1957: 597

P noktası, TT' eğrisi ile orijinden çizilen 45 derecelik bir doğrunun kesiştiği noktayı, diğer bir ifade ile işçi başına sermayedeki büyüme oranı ile işçi başına çıktıdaki büyüme oranının eşitlendiği noktayı ifade etmektedir. Mevcut ekonomi durumu, P noktasının soluna

denk geliyorsa çıktı oranı sermaye oranından fazla olmuş olacak ve sermayenin tasarruf edilmesi gerekliliği oluşacak, dolayısı ile sermaye/çıktı oranı düşecektir. Eğer ekonomi P noktasının sağına denk geliyorsa sermaye oranı çıktı oranından fazla olmuş olacak ve emek tasarrufu sağlayacak yeni buluşları meydana getirecek, buna bağlı olarak da sermayede tasarruf sağlanmış olacaktır (Kaldor, 1957: 596-597).

Bunun temel nedeni, sermaye birikimi oranının OP doğrusunun solunda olması halinde yatırımların karlılığı artacak ve zamanla sermaye birikimi artacak, tersi durumda kar oranı düşecek ve sermayenin büyüme oranı azalacaktır. Fakat sermaye ve çıktının aynı oranda arttığı ve sermaye/çıktı oranının sabit olduğu durumda, kar oranının zamanla değişmediği ve daha sonra teknik ilerlemenin “nötr” bir karaktere sahip olduğu görülecektir. Yeni icatların aşırı artışı TT' eğrisinin yukarı doğru kaymasına neden olacak ve (bir süre için) sermaye/çıktı oranı düşecektir. Böylece ilerleme ağırlıklı olarak “sermaye tasarrufu” karakterini üstlenecektir. Öte yandan fikir akışlarındaki durulma, TT' eğrisinde aşağı doğru bir kaymaya ve verimlilik artışının düşük seyrine neden olacaktır. Bu durumda sermaye/çıktı oranı artacak ve yenilik, ağırlıklı olarak “emek tasarrufu” olarak görünecektir. Bu belirli endüstrilerde ortaya çıkan yeni icat ve buluşların karakterinin bir sonucu olarak sermaye/çıktı oranının yukarı veya aşağı yönde önemli ölçüde değişebileceğini inkâr etmek değildir. Eğer bir sanayi sektöründe sermaye tasarrufu sağlayan önemli bir buluş ortaya çıkarsa, bu sektörde sermaye/çıktı oranı düşmeye mahkumdur. Ancak bu, kar oranında ve dolayısıyla sermaye yatırımı oranında kademeli bir artış içerdiğinden, diğer endüstrilerin sermaye/çıktı oranında telafi edici değişimlere neden olacak, böylece ekonominin bütünlüğü için (uzun vadede) genel sermaye/çıktı oranı sabit kalmaya eğilimli olacaktır (Kaldor, 1957: 598).

3. Kaldor, diğer makro-ekonomik modeller gibi, kendi modelinin de gelir, sermaye, kar, ücret, yatırım ve tasarruflar gibi reel anlamda sabit satın alma gücü değerleri açısından ifade edilen basit kavramların toplamından oluştuğunu ifade etmektedir (Kaldor, 1957: 598).
4. Kaldor, ekonomik büyüme sürecinde ana faaliyet konusunun, teknik değişimleri özümsemeye hazır olmakla ve girişim sermayesine yatırım yapma isteğiyle bağlantılı olduğunu savunmuştur. Bunun da işgücü verimliliğini sürekli arttıran, işgücü ile birlikte kullanılan makina teçhizatı vb. miktarındaki artışla mümkün olduğunu söylemiştir. Kaldor; kapitalist bir ekonomide birikim sürecinin, girişimcilerin

yaptıkları sayısız yatırım kararlarının sonucu olduğunu dile getirmiştir. Sonucun kesin olarak belirlenmediği herhangi bir yatırım eyleminde alınan kararların, bir inanç hareketini ima ettiğini ve bunun girişimci psikolojisine dayandığı Kaldor tarafından öne sürülmüştür. Girişimcilerin gelecekteki satış tahminlerini yeniden gözden geçirmeye istekli olmadıkça ve güncel deneyimler ışığında karlarda artış olmadıkça, üretim ve sermayenin büyümesinin sürekli bir süreç olarak öngörülmesinin zor olduğunu savunmuştur (Kaldor, 1957: 599).

5. Kaldor, kendi modelinde para politikasının tamamen pasif bir rol oynadığını varsaymaktadır. Bunun da borçlanma riskine bağlı olarak farklılık gösterebilecek faiz oranlarının, uzun vadede, yatırımlardan elde edilebilecek kâr oranının belirlediği standardı takip ettiği anlamına geldiğini ifade etmiştir. Kaldor; modelin çalışmasının, devam eden fiyat enflasyonu ile yani verimlilikten daha hızlı yükselen parasal ücretlerle veya sabit bir fiyat seviyesiyle tutarlı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca modelde gelişmenin farklı aşamalarında, bölgeler arasındaki ticaretle ilgili ortaya çıkan sorunların görmezden gelindiğini belirtmiştir (Kaldor, 1957: 602).
6. Kaldor karların ve ücretlerin paylarındaki değişimin etkisini göz ardı etmiştir. Ayrıca Neo-Klasik teoremin ilgi odağı olarak kabul edilen tekniklerin seçiminde sermaye veya faiz oranları üzerindeki bir değişikliği görmezden geldiğini belirtmiştir. Modelde ücret ve karların payının ve sermayedeki kar oranının marjinal verimlilik ilkesinden tamamen bağımsız bir şekilde belirlendiğini vurgulamaktadır (Kaldor, 1957: 602).

1.2.2.2 Sabit Nüfus ve Artan Nüfus Varsayımları

Kaldor (1957), ekonomik büyüme modelinin, sabit nüfus varsayımı ve artan nüfus varsayımı olmak üzere iki varsayıma dayandırılarak açıklanabileceğini belirtmiştir.

1.2.2.2.1. Sabit Nüfus Varsayımı

Kaldor (1957), sırasıyla kar geliri elde edenler ve ücret geliri elde edenler için belirlenen tasarruf eğilimleri ile işçi başına verimlilik ve sermaye artış oranı arasında belirli teknik bir ilişki olduğunu savunmuştur. Bu varsayım ilişkisine dayanarak aşağıdaki denklem ve eşitlikleri oluşturmuştur. Burada Y_t , K_t , P_t , S_t , I_t , t zamanda sırasıyla; milli gelir, sermaye, kar, tasarruf ve yatırımları ifade etmektedir (Kaldor, 1957: 604).

$S_t \equiv I_t \equiv K_{t+1} - K_t$ denkleğini açıklamak için aşağıdaki üç doğrusal denklem benimsenmiştir:

Tasarruf Fonksiyonu; (1.4)

$$S_t = \alpha P_t + \beta (Y_t - P_t), \quad 1 > \alpha > \beta \geq 0, \quad Y_t - P_t = W_t$$

Yatırım Fonksiyonu; (1.5)

$$K_t = \alpha' Y_{t-1} + \beta' \left(\frac{P_{t-1}}{K_{t-1}} \right) Y_{t-1} \quad (1.6)$$

$$I_t = K_{t+1} - K_t = (Y_t - Y_{t-1}) \left(\alpha' + \beta' \frac{P_{t-1}}{K_{t-1}} \right) + \beta' \left(\frac{P_t}{K_t} - \frac{P_{t-1}}{K_{t-1}} \right) Y_t, \quad \alpha' > 0, \beta' > 0 \quad (1.7)$$

Teknik İlerleme Fonksiyonu; (1.8)

$$\frac{Y_{t+1} - Y_t}{Y_t} = \alpha'' + \beta'' \frac{I_t}{K_t}, \quad \alpha'' > 0 \quad \text{ve} \quad 1 > \beta'' > 0$$

Tasarruf fonksiyonunun anlatıldığı denklem (1.4), toplumdaki tasarrufların; kardaki (P_t) α kadar bir oranın ve ücretlerdeki ($Y_t - P_t$) β kadar bir oranın toplamından oluştuğunu göstermektedir.

Yatırım fonksiyonunun verildiği denklemlerin birincisinde (1.6), t zamandaki sermaye stokunun K_t (ve t-1 zamanda arzu edilen sermaye stokuna eşit oldu varsayılan); t-1 zamanındaki çıktı miktarı (Y_{t-1}) ile α' katsayısının¹ çarpımının ve t-1 zamandaki çıktı miktarı, t-1 zamandaki sermaye-kar oranı ($\frac{P_{t-1}}{K_{t-1}}$) ile β' katsayısının çarpımının toplamlarından oluştuğunu ifade etmektedir. Denklem (1.7), denklem (1.6)'dan fark denklemi ile türetilmiştir ve t zamanındaki yatırımları (I_t) göstermektedir. (I_t), istenen sermaye stoku ve mevcut sermaye stokundaki farktan ($K_{t+1} - K_t$) oluşmaktadır.

Denklem (1.8) ile gösterilen teknik ilerleme fonksiyonu, işgücü verimliliğinin (ve gelirin) büyüme oranını ($\frac{Y_{t+1} - Y_t}{Y_t}$), sermaye stokunun bir fonksiyonu olarak ifade edilen net yatırım oranının ($\frac{I_t}{K_t}$) artan bir fonksiyonu olarak gösterir. Keyfi olarak belirlenen bir zamandan (t=1) başlayarak, mevcut sermaye stoku (K_1) geçmişin mirası olan bir veri olarak

¹ α' , α' 'nın ve β' , β' 'nin türevini değil, farklı katsayı değerlerini temsil etmektedir.

değerlendirilir. Tam istihdamda işgücünün K_1 miktarlı sermaye ekipmanı yardımı ile ürettiği gelir Y_1 dir. Ayrıca önceki dönemdeki gelir ve sermaye, Y_0 ve K_0 'dır. K_1 Sermaye stoku denklem (1.9)'daki şartı sağladığında;

$$\frac{K_1}{Y_0} = \alpha' + \beta' \frac{P_0}{K_0} \quad (1.9)$$

Ve K_1 , K_0 ve Y_0 veri olarak alındığında, denklem (1.7), denklem (1.10) biçiminde yazılabilir.

$$\frac{I_1}{Y_1} = \frac{Y_1 - Y_0}{Y_0} \cdot \frac{K_1}{Y_1} + \beta' \left(\frac{P_1}{K_1} - \frac{P_0}{K_0} \right) \quad (1.10)$$

Burada, 1. döneme ait gelirdeki yatırım payı, önceki döneme göre gelirdeki artış oranının sermaye/çıktı oranı ile çarpımı ve bu değere bir önceki dönemdeki sermaye karı oranındaki değişimin eklenmesine eşittir (Kaldor, 1957: 605-606).

Denklem (1.10), aşağıdaki gibi denklem (1.11) formuna dönüştürülebilir.

$$\frac{I_1}{Y_1} = \left\{ \frac{Y_1 - Y_0}{Y_0} \cdot \frac{K_1}{Y_1} - \beta' \frac{P_0}{K_0} \right\} + \beta' \frac{Y_1}{K_1} \cdot \frac{P_1}{Y_1} \quad (1.11)$$

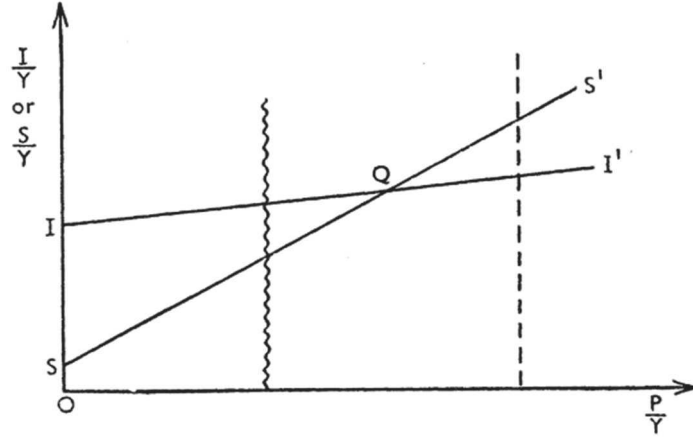
Denklem (1.4) ise, denklem (1.12) formuna dönüştürülebilir.

$$\frac{S_1}{Y_1} = \alpha \frac{P_1}{Y_1} + \beta \frac{Y_1 - P_1}{Y_1} = \beta + (\alpha - \beta) \frac{P_1}{Y_1} \quad (1.12)$$

Bu iki denklem, (1.12) ve (1.11), daha sonra hem gelir dağılımını (kar ve ücretler arasında) hem de $t=1$ 'de gelirin tasarruf edilen ve yatırım yapılan oranını belirler. Zira, kar seviyesi; o gelirin dağılımında ortaya çıkacak belirli bir tasarruf-yatırım oranında belirleyici rol oynayacaktır (Kaldor, 1957: 606).

Şekil-1.3'te yatay olarak kar/gelir oranı (P/Y) ve dikey olarak tasarrufların ve yatırımların (S/Y ve I/Y) gelirdeki payları gösterilmektedir. SS' doğrusu ile denklem (1.12) ve II' doğrusu ile de denklem (1.11) gösterilmektedir. Q kesişim noktası, gelirin bir payı olarak karların ve yatırımların kısa dönem denge seviyesini gösterir. Eğer kar/gelir oranı (P/Y) düşükse, yani P/Y Q 'nun solunda kalıyorsa, yatırım planları mevcut tasarrufları aşma eğiliminde olacaktır. Fiyatlar maliyetlerle ilişkili olarak artacak ve bu, kar artışının gerçekleşmesine kadar sürecektir.

Şekil-1.3: Tasarruf ve Yatırım İlişkisi

Kaynak: Kaldor, 1957: 606

Eğer SS' eğrisinin eğimi II' eğrisinin eğimini aşıyorsa denge istikrarlı olacaktır ve bu, iki denklemin katsayılarının $\alpha - \beta > \beta' \frac{Y_t}{K_t}$ koşulunu sağladığını göstermektedir. Modelin çalışması, daha önceki bir makalede² açıklanmış olan ve aşağıdaki gibi ifade edilebilecek iki kısıtlamaya tabidir:

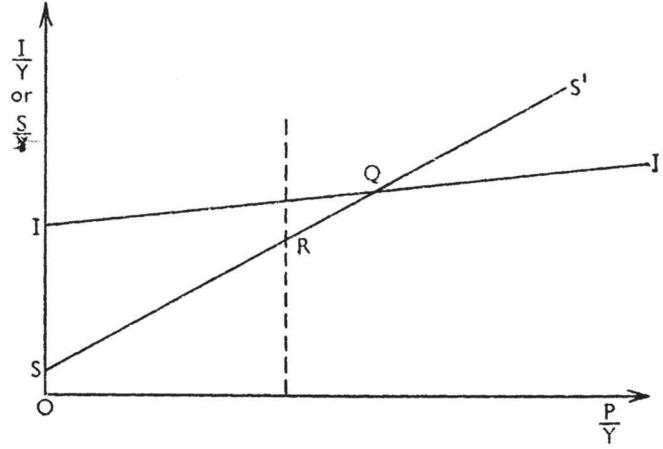
$$P_t \leq Y_t - W_{min} \quad (1.13)$$

$$\frac{P_t}{Y_t} \geq m \quad (1.14)$$

Bu kısıtlamalardan birincisi (1.13), tasarruf (1.4) ve yatırım (1.7) denklemleriyle belirlenen karların, işçilerin geçimlik ücreti ödendikten sonra elde edilecek fazlalıktan daha yüksek olmaması anlamına gelir. Bu koşulun yerine getirilmemesi durumunda yatırım, denklem (1.7) ile belirtilenden daha az olacaktır ve kazançlar, geçimlik ücretler üzerindeki fazlalığa eşit olduğunda, denklem (1.4)'e göre mevcut tasarruflarla elde edilebilecektir. Şekil-1.3'te, dikey noktalı çizgi maksimum P/Y seviyesini temsil eder ve bu, geçimlik ücret faturasının bu koşul tarafından belirlenen tam istihdam gelirinden düşülmesiyle elde edilir (Kaldor, 1957: 607).

² (Nicholas Kaldor, *Alternative Theories of Distribution*, 1955, s. 97)

Şekil-1.4: Tasarruf ve Yatırım Dengesi-1

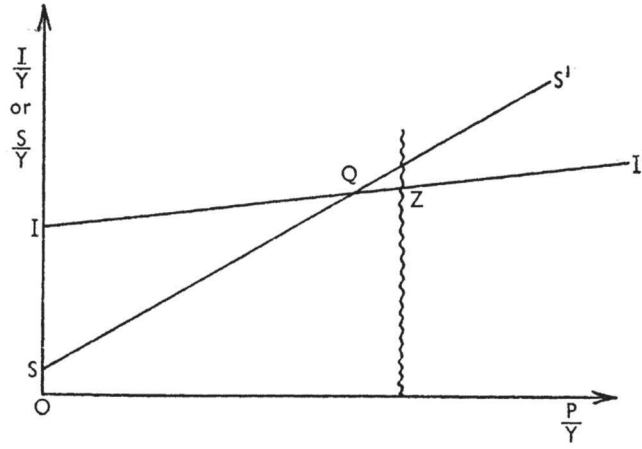

Kaynak: Kaldor, 1957: 608

Eğer noktalı çizgi, şekil-1.4'deki gibi Q'nun soluna düşecek olsaydı, kısa süreli denge Q değil, R ile temsil edilirdi. Noktalı çizginin Q ile ilişkili olarak konumu, sermaye stoku ile ilişkili olan emeğin verimliliğine bağlıdır. Gelişen bir ekonomide artan kişi başı sermaye ve çıktı ile noktalı çizgi gittikçe sağa doğru hareket eder ve böylece er ya da geç denge noktası olan Q'yu geçer. Bu kısıtlamalardan ikincisi (denklem (1.14)), (1.4) ve (1.7) denklemlerinden elde edilen karların, talebin durumuna bakılmaksızın, girişimcilerin fiyatları düşürmeyecek şekilde, ciroya göre kâr marjını güvence altına almak için gereken minimum tutardan daha yüksek olduğu anlamına gelir. Bu ikinci koşul yerine getirilmediğinde fiyatlar ve karlar, tasarruf ve yatırımların eşitliğini sağlamak için yeterince düşmediği için denklem (1.4) ile belirtilen tasarruflar yatırımları aşacak ve böylece gelir ve istihdam, bu gelirin yarattığı tasarrufların yatırımı finanse etmek için fazlasıyla yeterli olmadığı noktaya kadar tam istihdam seviyesinin altına düşürülecektir (Kaldor, 1957: 607-608).

Şekil-1.3'te, dalgalı çizgi minimum kar seviyesini temsil eder. Bu minimumun, Q denge noktasının sağına düşmesi durumunda, Şekil-1.5'te gösterildiği gibi, denge Q'da değil, Z'de olacaktır. Kaldor, denklem (1.4) ve (1.7)'den elde edilen ücretlerin ($Y_0 - P_0 = W_0$) emeğin arz fiyatının belirlediği asgari ücretten yüksek olduğunu ve aynı denklemlerden elde edilen karların, girişimcileri memnun etmek için gereken asgari seviyeden daha yüksek olduğunu varsaymıştır (Kaldor, 1957: 608).

Şekil-1.5: Tasarruf ve Yatırım Dengesi-2

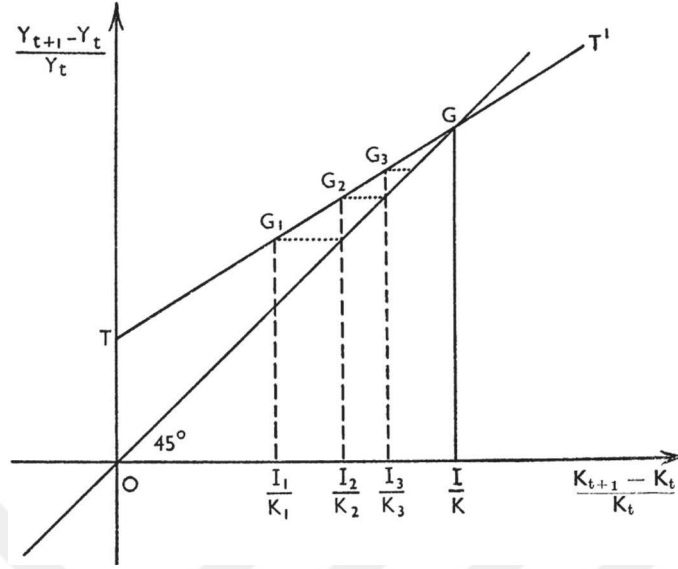

Kaynak: Kaldor, 1957: 608

Yatırım ve karların, geçimlik ücretlerdeki fazlalığın büyüklüğüne göre belirlendiği ilk koşulun ($P_t \leq Y_t - W_{min}$) yokluğu, Marksist tipi modele yol açmakta; ikinci koşulun ($P_t/Y_t < m$) yokluğu ise büyümekte olan bir ekonominin uzun dönem dengesi ile tutarsız olan Keynesyen eksik istihdam dengesi modeline yol açmaktadır. Kaldor (1957), bu nedenlerden ötürü kendi büyüme modelinin; ücretlerin geçim düzeyinin üstünde olması için yeterince gelişmiş ve aynı zamanda tam istihdamı sağlamak için yeterli talep üretecek ve rekabetçi olan kapitalist bir ekonomi ile ilgili olduğunu belirtmektedir (Kaldor, 1957: 608).

Kaldor, bu koşulların yerine getirildiği varsayımı altında teknik ilerleme fonksiyonunun (denklem-1.8), gelirin ve sermayenin $t=1$ 'den itibaren büyümesini ve ekonominin kısa vadeli dengeden kademeli olarak uzun vadeli istikrarlı büyüme dengesine geçişini gösterdiğini belirtmektedir. Bu durum, sermayenin oransal büyümesinin yatay olarak ölçüldüğü ve gelirin oransal büyümesinin dikey olarak ölçüldüğü, Şekil-1.6 ile gösterilmektedir. Başlangıçta $t=1$ 'deki, (1.4) ve (1.10) denklemleriyle belirlendiği varsayılan yatırım oranı $(\frac{I_1}{K_1})$, $\frac{I}{K}$ 'nin solundadır. Bu, çıktı (g) büyümesinin devam eden süre zarfında sermayenin büyümesinden daha fazla olduğu anlamına gelir.

Şekil-1.6: Teknik İlerleme Fonksiyonunda Sermaye ve Gelir

Kaynak: Kaldor, 1957: 609

Sonraki dönemde yatırım oranı $\frac{I_2}{K_2}$ 'yi g_1 'e eşitleyecek ve böylece ikinci dönemde gelir artışını g_2 'ye yükseltecektir. Benzer bir nedenden ötürü, 3. Dönemde çıktı büyüme oranı g_3 'e yükselecektir. Böylece gelir ile sermaye büyüme oranları G'de eşitleninceye dek $(\frac{Y_{t+1}-Y_t}{Y_t} = \frac{I_t}{K_t} = G)$ artış gösterecektir. Sermayenin kar oranındaki değişiklikler dolaylı yoldan bu süreci güçlendirecektir. G_t , G'nin solunda olduğu sürece $\frac{Y_t}{K_t}$ artacak; $\frac{P_t}{K_t}$, $\frac{P_t}{Y_t}$ düşmediği sürece artıyor olacaktır. Denklem (1.4)'e göre $\frac{I_t}{Y_t}$ oranının düşmemesi koşuluyla, $\frac{P_t}{Y_t}$ oranı azalmayacaktır. Sermayenin kar oranındaki $(\frac{P_t}{K_t})$ herhangi bir artış yatırımdaki artış oranını daha da arttıracaktır. Bu, Şekil-1.3'teki Q noktasının sağa doğru hareket etmesi gerektiği ve aynı zamanda II' eğrisinin yukarı doğru hareket etmesi gerektiği anlamına gelir. Uzun dönemli dengede; gelir ve sermaye büyüme oranları, tasarruf (1.4) ve yatırım (1.10) fonksiyonundaki katsayılardan bağımsızdır ve sadece teknik ilerleme fonksiyonu (1.8) katsayılarının değerine bağlıdır. Verimlilikteki denge büyüme oranı yani, sermaye ve gelirin büyüme oranlarını eşitleyen ve sabit nüfus varsayımında her ikisine de eşit olan belirli bir verimlilik büyüme oranı, denklem (1.15) ile verilmektedir (Kaldor, 1957: 611).

$$G = \frac{\alpha''}{1-\beta''} \quad (1.15)$$

Yatırımın gelire oranı, karların gelire oranı ve karların sermayeye oranını, $\frac{\alpha''}{1-\beta''} = y''$ denkleminde yerine koyularak denklem (1.4) ve (1.10) yardımı ile aşağıdaki denklemler türetilebilir;

$\frac{K}{Y}$ oranı $\frac{I}{K} = G = \frac{Y_{t+1}-Y_t}{Y_t} = Y''$ denklemi ile çarpıldığında denklem (1.16) oluşur.

$$\frac{I}{Y} = y'' \frac{K}{Y} \quad (1.16)$$

Denklem (1.12)'den, $\frac{S}{Y} = \alpha' \frac{P}{Y} + \beta'(1 - \frac{P}{Y})$ Kar/gelir oranı tek başına bırakıldığında denklem (1.17) ve buradan da denklem (1.18) elde edilir.

$$\frac{P}{Y} = \frac{y'' \frac{K}{Y} - \beta}{\alpha - \beta} \quad (1.17)$$

$$\frac{P}{K} = \frac{y'' - \beta \frac{Y}{K}}{\alpha - \beta} \quad (1.18)$$

Kaldor; denklem (1.16)'in, denklem (1.12) ile birlikte Harrod'un "garantili büyüme oranına" ve sabit nüfus hipotezi altında, denklem (1.15)'in de Harrod'un "doğal büyüme oranına" benzediğini belirtmektedir. Fakat, kendi modelinde teknik ilerlemeden dolayı verimlilik artış oranının sabit değil, bir değişken (y'') olarak gösterildiğini açıklamaktadır. Kaldor; kendi modelinin çıkarımlarının, Harrod'un terminolojisi açısından, sitemin "doğal" ve "garantili" büyüme oranlarının eşit olduğu denge büyüme oranına doğru yöneldiğini söylemektedir (Kaldor, 1957: 611).

Denklem (1.6), Y_t ile bölünerek denklem (1.19) elde edilmektedir.

$$\frac{K_t}{Y_t} = \alpha' \frac{Y_{t-1}}{Y_t} + \beta' \left(\frac{P_{t-1}}{K_{t-1}} \right) \frac{Y_{t-1}}{Y_t} \quad (1.19)$$

Uzun dönemli denge durumunda $\frac{P_{t-1}}{K_{t-1}} = \frac{P_t}{K_t} = \frac{P}{K}$ ve $\frac{Y_{t-1}}{Y_t} = \frac{1}{1+y''}$ eşitlikleri ve $\frac{K_t}{Y_t} = x$ eşitliği, (1.19) denkleminde kullanarak denklem (1.20) elde edilir.

$$x = \frac{1}{1+y''} \left(\alpha' + \beta' \frac{P}{K} \right) \quad (1.20)$$

Ayrıca, uzun dönemli dengede $\frac{S_t}{K_t} = \frac{S}{K} = y''$ denkleğinden, denklem (1.12) yani

$\frac{S_1}{Y_1} = \alpha \frac{P_1}{Y_1} + \beta \frac{Y_1 - P_1}{Y_1} = \beta + (\alpha - \beta) \frac{P_1}{Y_1}$ denklemi, K_t ile bölünerek denklem (1.21) şeklinde yazılabilir.

$$y'' = \frac{\beta}{x} + (\alpha - \beta) \frac{P}{K} \quad (1.21)$$

Buradan, $\frac{P}{K} = \frac{1}{\alpha - \beta} \{y'' - \frac{\beta}{x}\}$ ve $x = \frac{1}{1+y''} \{ \alpha' + \frac{\beta'}{\alpha - \beta} (y'' - \frac{\beta}{x}) \}$ denklileri

$(\alpha - \beta)(1 + y'')x^2 = \{(\alpha - \beta)\alpha' + \beta'y''\}x - \beta\beta'$ şeklinde yeniden yazılabilir.

Denklem (10.1) biçiminden ifade edilirse;

$$Ax^2 - Bx + C = 0 \quad (1.22)$$

Denklemin katsayıları; $A = (\alpha - \beta)(1 + y'')$, $B = (\alpha - \beta)\alpha' + \beta'y''$ ve $C = \beta\beta'$ olarak gösterilir.

Sermaye/çıktı oranı (K/Y), iki pozitif kökü olan ikinci dereceden bir denklem formatına indirgenmektedir. Denklemin büyük ölçüde basitleştirildiği halde ikinci dereceden denklem çözümlerindeki karmaşıklıktan kaçınmak amacıyla tüm tasarrufların karlardan oluştuğu varsayılmakta, böylece $B=0$ (B; ücretlerden elde edilen tasarruf oranı) olmaktadır (Kaldor, 1957:613). Bu durumda; denklem (1.20) ve (1.21)'den türetilen sermaye/çıktı oranının denge değeri, denklem (1.23) ile verilir.

$$\frac{K}{Y} = \frac{\alpha\alpha'\beta'y''}{\alpha(1+y'')} \quad (1.23)$$

Diğer değişkenlerin denge değerleri ise formül (1.24), (1.25), (1.26) 'ya indirgenir;

$$\frac{I}{Y} = \frac{\alpha\alpha'y'' + \beta'(y'')^2}{\alpha(1+y'')} \quad (1.24)$$

$$\frac{P}{Y} = \frac{\alpha\alpha'y'' + \beta'(y'')^2}{(\alpha)^2(1+y'')} \quad (1.25)$$

$$\frac{P}{K} = \frac{y''}{\alpha} \quad (1.26)$$

Denklem (1.26) tarafından gösterilen sonuç, sermaye getiri oranının, yalnızca ekonomik büyüme oranına ve sermayedarların gelirlerinin tüketim ve tasarruf arasındaki bölüşümüne bağlı olduğunu göstermektedir (Kaldor, 1957:613).

1.2.2.2. Artan Nüfus Varsayımı

Maltusyan teoriye göre nüfus artış oranı, geçim araçlarının (yani toplam üretimdeki artış oranına eşdeğer olduğu varsayılan) artış oranının bir fonksiyonudur. Bu prensip, açıkça belirli sınırlamalara tabidir. Bir topluluktaki doğurganlık oranı için, nüfustaki büyüme yüzdesi belirli bir azami seviyeyi geçemez (Kaldor, 1957: 614). Nüfus artışının gelir artışına olan bağımlılığı, Şekil-1.7'deki gibi yukarı doğru dışbükey bir eğri cinsinden ifade edilmektedir. Şekilde dikey olarak nüfusun artış oranı, yatay olarak ise gelir artış oranı gösterilmektedir. Gelir artış oranı nispeten düşük olduğunda eğrinin eğimi neredeyse 1'e eşit olur ve gelir artış oranı belli bir kritik değeri aştığında neredeyse yatay hale gelir. Doğrusal bir denklem açısından, bu ilişki Şekil-1.7'deki noktalı çizgilerle gösterilen iki düz çizgi ve aşağıdaki gibi cebirsel olarak ifade edilebilir. I_t : nüfus artış oranını, g_t : gelir artış oranını ve λ : maksimum nüfus artış oranını ifade etmek üzere, bu ilişki denklem (1.27) biçiminde gösterilir.

$$I_t = g_t (g_t \leq \lambda) , I_t = \lambda (g_t > \lambda) \quad (1.27)$$

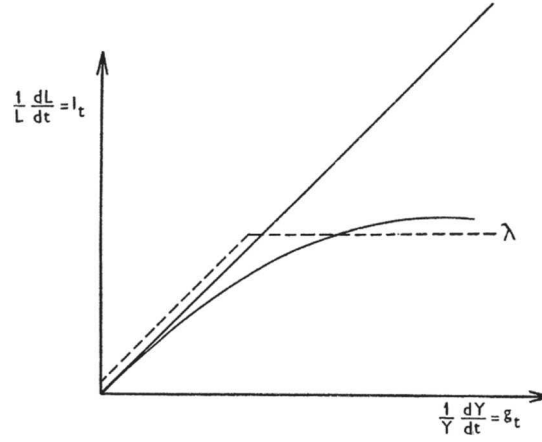
Nüfusun azami artış oranı, kısmen doğurganlık oranları ve kısmen belirli bir yaşam standardında hayatta kalma oranını (özellikle de bebek ölüm oranlarını) belirleyen tıbbi bilgi konusuyla ilişkilidir. Öte yandan, az gelişmiş bölgelerin nüfus artış hızları gelir artışındaki bir ivmeye değil, sağlık sektöründeki ilerlemelerle ilişkili olarak hayatta kalma oranındaki artışa bağlıdır. Bunun yanında bazı durumlarda ise nüfus artışı, yaşam standardında kayda değer bir düşüş yaratmaktadır (Kaldor, 1957: 614).

Nüfus artış hızının λ olduğu varsayılarak, ($g_t > \lambda$), teknik ilerleme fonksiyonunun gösterildiği denklem (1.8)'teki $\frac{I_t}{K_t}$, ($\frac{I_t}{K_t} - \lambda$) ile; $(\frac{Y_{t+1}-Y_t}{Y_t})$ ise $(\frac{Y_{t+1}-Y_t}{Y} - \lambda)$ ile değiştirilir. Hem sermaye hem de gelirin uzun dönem büyüme denge oranı denklem (1.28) biçiminde olur.

$$G = y'' + \lambda \quad (1.28)$$

Eğer $g_t < \lambda$ (ve dolayısıyla $I_t < \lambda$) varsayımı ile başlanırsa, gelir ve nüfus büyüme oranları, λ 'ya yaklaşıncaya kadar sürekli olarak artacaktır. Bu nedenle uzun dönem dengede, nüfusun maksimum oranda, yani Şekil-1.7'deki eğrinin yatay kısmı ile belirtilen oranda büyümesi gerekir.

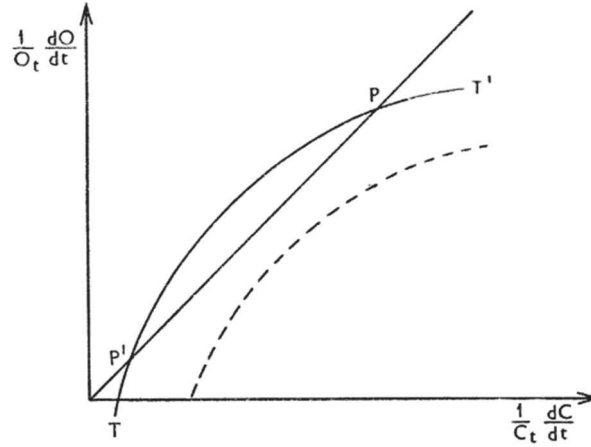
Şekil-1.7: Kaldor Modelinde Nüfus ve Gelir İlişkisi

Kaynak: Kaldor, 1957: 615

Teknik ilerleme fonksiyonunun şekli ve konumu, yani denklem (1.8)'deki α'' ve β'' katsayıları ve dolayısıyla γ'' katsayısı nüfus değişikliklerinden etkilenmemektedir. Bu, ekonomik açıdan emek ve sermaye artışlarını eşitlemek için ölçeklendirmeye yönelik sabit getirilerin olduğu anlamına gelir. Bu varsayım, nüfusun genç ve göreceli az olduğu bir ülke durumunda yeterince geçerli olabilir; bununla birlikte aşırı nüfuslu ülkelerde, toprağın kıtlığı azalan getirilere neden olacaktır. Bu, verilen teknikler ve kişi başına sermaye ile rakamlardaki bir artışın verimlilikte düşüşe neden olacağı anlamına gelir. Yeni fikirlerin akış hızı göz önüne alındığında, teknik ilerleme fonksiyonunu belirten eğri, nüfustaki artış oranına bağlı olarak bir miktar aşağı yöne kayacaktır. Bu nedenle TT' eğrisinin, şekil-1.2'de gösterildiği gibi pozitif kadranda gelir eksenini kesmek yerine, şekil-1.8'de olduğu gibi sermaye eksenini kesmesi olası olacaktır. Bu da kişi başına çıktıyı (O_t) sabit bir seviyede tutmak için kişi başına sermayenin (C_t) belirli bir oranda büyümesi gerekliliğini ifade etmektedir (Kaldor, 1957:616).

Şekil-1.8: Teknik İlerleme Fonksiyonu ile Artan Nüfusun İlişkisi

Kaynak: Kaldor, 1957: 616

Kaldor (1957)'ye göre, büyüme dengesinin korunmasının bu durumda çok daha istikrarsız olduğu açıktır. Ekonomi (P')'nin solunda olan bir konumda ise (veya (P')'nin solunda bir konuma gelirse) gelir ve sermayenin büyüme hızı, sermaye ve gelir artışı tamamen duruncaya kadar istikrarlı bir şekilde azalacaktır. Bu durumda TT' eğrisinin konumunun, köşegenin altında (şekil-1.8'deki noktalı çizgide olduğu gibi) olması da mümkündür. Bu durumda hiçbir uzun dönemli denge, tam durgunluktan dolayı elde edilemez. Kaldor, genişleyen bir nüfusun, büyüme dengesi ile tutarlı olup olmayacağını, iki faktörün göreceli büyüklüğüne bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bunların: nüfusun maksimum artış oranı (λ) ve hem kişi başına sermaye hem de nüfus sabit tutulduğunda, verimlilikte belirli bir yüzde artışa neden olan teknik ilerleme oranı olduğunu belirtmektedir (Kaldor, 1957: 616).

Azalan getiriler, daha büyük bir çalışan nüfusun çıktısının, daha küçük bir nüfusun çıktısından daha az olmasına neden olamayacağından; nüfus artışı, TT' eğrisinin konumunu, nüfus artış oranının kendisinden daha fazla aşağıya kaydıramaz. Eğer $\alpha' > \lambda$ ise teknik ilerleme fonksiyonu, dikey (gelir) eksenini pozitif olarak kesmeye devam etmeli ki istikrarlı bir büyüme dengesi sağlanabilsin. Uzun vadeli büyüme oranı yine denklem (1.28) ile verilmektedir. Bununla birlikte, y''' 'nin değerinin burada bağımsız olarak verilmediğini, kendisinin λ tarafından etkilendiğini akılda bulundurmak gerekir. Fakat λ 'nın değeri göreceli olarak büyük olduğunda ve teknik ilerlemenin zayıf olduğu durumlarda denklem (1.28), gelirin sabit λ oranında veya üstü bir oranda büyümesi nedeniyle artık geçerli olmayabilir (Kaldor, 1957: 617). Örneğin, azalan getirilerin ve hızlı nüfus artışının bir

sonucu olarak, denklem (1.8)'de α'' negatif hale gelecek, ki bu y'' oranını da negatif hale getirecektir. Yani nüfus artışı, nüfus λ oranında büyüdüğünde, üretimdeki büyümeyi aşacaktır. Bu durumda denge büyüme oranı yalnızca nüfus ve gelir aynı oranda büyüdüğünde düşünülebilir ve bu yalnızca y'' 'yi sifıra eşit yapan belirli bir nüfus artış hızında (λ 'dan düşük) elde edilebilir.

Başka bir deyişle, sadece yavaş teknik ilerleme sağlayabilen ve potansiyel nüfus artış oranı nispeten büyük olan ve azalan getirilere tabi olan ekonomiler için uzun vadeli büyüme ve gelir (ve sermaye) denge oranı farklı koşullarla belirlenir. Bu yine istikrarlı bir durumdur. Çünkü gelir büyüme oranının ona eşit olmasını sağlayan yalnızca belirli bir nüfus artış oranı vardır. Ya da daha düşük bir oranda kişi başına verimlilik artacaktır ve gelir artışı nüfus artışını aşacaktır. Ya da herhangi daha yüksek bir oranda, verimlilik düşecek ve gelirin büyümesi nüfustaki büyümenin gerisinde kalacaktır (Kaldor, 1957: 618).

1.2.3. Kaldor'un Büyüme Yasaları

Kaldor (1966), İngiltere'deki düşük büyüme oranının nedenlerini araştırdığı çalışmasında 12 OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkesini (Japonya, İtalya, Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda, Belçika, Danimarka, Norveç, Kanada, Birleşik Krallık ve ABD), yıllık yatay kesit veriler kullanarak 1953-54/1963-64 dönemleri için analiz etmiştir. Bu çalışmasında Kaldor, sanayi sektörü büyümesi ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki saptamıştır (Mercan & Kızılkaya, 2014: 144).

İmalat sanayi artış oranı ile GSYİH arasındaki ilişki Kaldor'un, ekonomideki imalat artış oranı ne kadar hızlı olursa, GSYİH büyümesinin o kadar hızlı olacağını belirten ilk yasasını oluşturmaktadır (Dapgusta & Singh, 2006: 4). Bu, imalattaki artışın doğal olarak GSYİH büyümesinden çok daha hızlı olacağı anlamına gelir. Kaldor'un ilk yasasını oluşturan bu görüş literatürde: "imalat sanayi, büyümenin motorudur" olarak da bilinir.

Kaldor'un bu ilk yasası aşağıdaki denklemler ile gösterilir:

$$Q_i = \alpha_1 + \beta_1 QM_i + u_{1i}, \quad \beta_1 > 0 \quad (1.29)$$

Q_i , Gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) büyüme oranını ve QM_i , imalat sanayi büyüme oranını ifade etmektedir. Denklem (1.29)'a dikkat edildiğinde imalat sanayi ürününün, bir ekonominin toplam GSYİH'sinin önemli bir parçası olduğu göz önünde bulundurulduğunda, analiz edilen iki değişken arasında sahte bir ilişki olduğunu gösterir. Bu sorunu çözmek için

Thirwall (1983), bu ilk yasayı aşağıdaki gibi yeniden formüle etmiştir (Novell ve Marsal, 1998: 445).

$$Q_i = \alpha_2 + \beta_2(QM_i - QNM_i) + u_{2i}, \quad \beta_2 > 0 \quad (1.30)$$

Burada QNM_i , imalat sanayisi dışındaki GSYİH büyümesini ifade etmektedir. Bu ikinci formülün anlamı, verilen bir alanda toplam üretim büyümesi ile sanayi ve sanayi dışı üretim büyümesi arasındaki farkının pozitif bir ilişkisidir. Ekonomik büyümedeki farklılıkların verimliliğe bağlı olduğu kabul edilirse, sanayi sektörünün diğer üretken sektörlerle göre daha yüksek verimlilik artışları (ölçeğe göre artan getiri) yaşayabileceği söylenebilir. Çünkü sanayi sektörü teknolojik ilerlemeyi daha kolay bir şekilde üretime dahil edebilir ve bu nedenle genel ekonomide büyüme sağlar (Novell ve Marsal, 1998: 445).

Kaldor'un ikinci yasasına, Verdoorn yasası da denilmektedir. Verdoorn (1949), birçok ülkede işgücü verimliliği artışı ile çıktı artışı arasındaki pozitif ilişkinin varlığını kanıtlamıştır (Verdoorn 1949'dan aktaran, Ener ve Arıca, 2011: 60). Verdoorn denklemi, aşağıdaki gibi doğrusal ilişki ile ifade edebilir:

$$e = -\frac{\mu}{p} + \frac{1}{p} \cdot \rho \quad (1.31)$$

Burada μ ve p sabittir. ρ sanayi sektörü verimlilik büyüme oranını, e sanayi sektörü istihdamı büyüme oranını ifade etmektedir. Bu nedenle çıktı büyümesi olan q , $\rho + e$ 'ye eşittir. Bu, denklem (1.32) olarak ifade edilebilir:

$$\rho = \frac{\mu}{1+p} + \frac{p}{1+p} \cdot q \quad (1.32)$$

Denklemden görüleceği üzere ρ ve q arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur (Ener ve Arıca, 2011: 60).

Kaldor'un ikinci yasası, sanayi sektöründe işgücü verimliliği artışı ile toplam sanayi üretimi artışı arasında pozitif bir ilişki olduğunu iddia etmektedir. Bu ilişki denklem (1.33) biçiminde formüle edilecek olursa (Novell ve Marsal, 1998: 445):

$$PM_i = \alpha_3 + \beta_3 QM_i + u_{3i}, \quad \beta_3 > 0 \quad (1.33)$$

PM_i ile sanayi sektörü verimlilik artışı gösterilmektedir. Bu ikinci yasa sanayi üretimindeki artışın, verimlilikte bir artışa neden olduğu gerçeğiyle açıklanabilir. Ölçeğe

göre artan getiriler ile gösterilen sanayi üretiminin genişlemesi, aynı sektörde yeniden yatırım yapılabilecek bir fazlalığa yol açan, üretim maliyetlerindeki düşüşten kaynaklanmaktadır. Yeniden yapılan bu yatırım, sanayi verimliliğinin artmasının doğal sonucu olarak sermaye stokunda bir artışı içermektedir (Novell ve Marsal, 1998: 445).

Kaldor'un üçüncü yasası; sanayi üretimindeki artıştan dolayı işgücünün, tarım ve hizmet sektörleri de dahil olmak üzere, diğer ekonomik sektörlerden sanayi sektörüne transferine neden olduğunu ve bunun da sanayi dışı sektörlerin verimliliğinde bir artışa neden olduğunu savunur. Bunun bir sonucu olarak ve sanayide ölçeğe göre artan getirilerin bir sonucu olarak, ekonominin işgücü verimliliği ile sanayi üretimi arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu gözlem, basitçe denklem (1.34) biçiminde formüle edilir (Novell ve Marsal, 1998: 445):

$$P_i = \alpha_4 + \beta_4 QM_i + u_{4i}, \quad \beta_4 > 0 \quad (1.34)$$

P_i , tüm üretken sektörler için işgücü verimliliği büyümesini ifade etmektedir. Bu yasayı ifade etmenin alternatif bir yolu denklem (1.35) biçimindedir.

$$Q_i = \alpha_5 + \beta_2 EM_i + u_{5i}, \quad \beta_5 > 0 \quad (1.35)$$

EM_i , sanayi sektöründeki istihdam artışını ifade etmektedir (Novell ve Marsal, 1998: 445).

Cripps ve Tarling (1973), ENM_i ile ifade edilen sanayi dışı istihdam artışını denklem (1.34) ve denklem (1.35)'e ekleyerek Kaldor'un üçüncü yasası için alternatif formüller önermişlerdir (Cripps ve Tarling 1973'ten aktaran, Novell ve Marsal, 1998: 645).

$$P_i = \alpha_6 + \beta_6 QM_i + \delta_6 ENM_i + u_{6i}, \quad \beta_6 > 0 \quad \delta_6 < 0 \quad (1.36)$$

$$Q_i = \alpha_7 + \beta_7 EM_i + \delta_7 ENM_i + u_{7i}, \quad \beta_7 > 0 \quad \delta_7 < 0 \quad (1.37)$$

Üçüncü yasa, ikili ekonomilerin varlığı ile açıklanabilir. Yüksek verimlilik sektörleriyle düşük verimlilik sektörleri arasında ücret farklılıkları varsa, bir ekonomi ikili ekonomi yapısına sahiptir (Ener ve Arıca, 2011: 61).

Dolayısıyla bu üç yasa; sanayi sektörü ve sanayi sektörü verimliliğinin, ekonomik büyümede belirleyici faktörler olduğunu göstermektedir. Bu durum şu sıralamaya neden

olur: talep ve üretimdeki bir artış, sırasıyla rekabet ve dolayısıyla talebi arttıran verimlilik artışına yol açar (Novell ve Marsal, 1998: 445).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİ'NDE SANAYİLEŞME VE KALKINMA PLANLARI

2.1. İthal İkameci Sanayileşme Politikası (1923-1980)

1923-1980 arası dönemde Türkiye ekonomisinde ithal ikameci sanayileşme anlayışı hakim olmuştur. İki aşamalı olarak kabul edilen ithal ikameci sanayileşmenin ilk aşaması 1923-1962 arası dönemi kapsarken, ikinci aşama ise 1963-1980 arası dönemini kapsamaktadır. İthal ikamesindeki amaç; Türkiye'nin, daha önce ithal ettiği ürünleri iç pazara yönelik olarak kendi üretmesidir.

2.1.1. Planlı Dönem Öncesi Ekonomi Politikaları (1923-1962)

2.1.1.1. 1923-1932 Arası Dönem

Bu döneme, kurtuluş savaşı sonrası ekonominin toparlanma ve ekonomi ilkelerinin belirlenmesi dönemi de denilebilir. Osmanlıdan miras kalan ekonomi bitik bir haldedir. Borçlar için kurulan Deyun-u Umumiye; deniz ve demir yollarının yabancı şirketlerin kontrolünde olması; ithal mallarını, yerli mallarına karşı avantajlı kılan vergileme yapısı; basit tarımsal faaliyetlerle toprağa bağlı olarak geçimini sağlamaya çalışan yoksul toplum, Cumhuriyet Türkiye'sine Osmanlıdan miras kalan ekonominin yapısını açıklamaktadır (Han, 1999: 44).

Bu dönemde, Lozan antlaşması gereğince 1929'a kadar devam edecek olan gümrük vergi politikası nedeniyle sanayi ithalatında istenilen düzeyde korumacı sınırlama konulamamakta ve bu nedenle de yerli sanayi gelişmesinin önü tıkanmaktadır. Yine bu dönemde, yabancı şirketler kamulaştırılmaya başlanmıştır. Dönemin kalkınma planlarının oluşumunda sanayileşmenin, devlet eliyle gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan *devletçilik* ile tüccar ve sanayicinin desteklenmesi yoluyla sanayileşmenin gerçekleşmesini öngören *liberalizm* olmak üzere iki düşünce hakimdir (Yaşa, 1980: 180).

Türkiye ekonomisi için alınacak tedbirler ve uygulanacak politikalar, Lozan müzakerelerinin sekteye uğradığı dönemde, 1923 yılı şubatında tartışılmak üzere İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongrenin iki ana amacı vardır. Bunlardan ilki; işçi, tüccar, sanayici ve çiftçi sınıflarının sorun ve isteklerinin belirlenmesi ve bunların hükümet

tarafından bilinmesini sağlamak, ikincisi ise yabancı sermayedarlara ekonominin geleceği hakkında açıklamalarda bulunmaktır (Kepenek & Yentürk, 2001: 33). Buradan da anlaşılacağı üzere ekonomide liberal düşünce hâkim olmuştur.

Kongrede sanayi grubunun istekleri şunlar olmuştur (Yücel, 2015: 21):

- Yerli sanayinin, gümrük vergilendirmesi ile korunup, yerli sanayide kullanılacak ithal mallarda vergi muafiyeti sağlanması
- Sanayi ve sanayicinin özendirilmesi
- Ucuz ulaşımın sağlanmasının yanında, ulaşım ile ilgili sıkıntıların giderilmesi
- Sanayi finansmanının sağlanmasında olanakların artırılması
- Sanayide ihtiyaç duyulan kalifiye eleman için gerekli şartlarda eğitim imkânı oluşturulmasıdır.

Liberal dönem olarak nitelendirilen bu dönemde, devletin sanayi stratejilerinde görev almasının ana sebebi, dönemin milli girişimci kesiminin yeterli olmayışı, girişimci kesimin oluşturulmak istenmesi ile devlet bütçesinin bazı önemli işlerde tek başına yetersiz kalması olarak gösterilebilir. 1924'te özel sektör girişimcilerinin ekonomik sıkıntılarından dolayı gelişme kaydedememesine çare olmak amacıyla İş Bankası'nın kurulması, 1925'te Sanayi ve Maden Bankasının kurulması ve Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarmak yoluyla özel sektörün sıkıntılarına çare bulmaya çalışan devlet, dolaylı yoldan sanayileşmeye katkı sağlamıştır (Parasız, 2004: 26).

Buna ek olarak, sanayici kesimin istekleri doğrultunda uygulamaya konulan düzenlemeler de olmuştur. İhracata dayalı sanayide kullanılan hammaddelerin ithalatı, 1924'te çıkarılmış olan bir yasa ile gümrük vergilerinden muaf tutulmuştur. Devlet 1925'te iç pazar ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak şeker fabrikası kurulmasını kanun çıkararak gerçekliğe kavuşturmuştur. Şeker üretimi, teşvik politikaları ile gelişme sağlanması amaçlanan, Cumhuriyet döneminin ilk sanayi alt kolunu oluşturmaktadır. Daha önce 1913'te çıkarılmış olan Teşvik-i Sanayi kanunu, 1927'de revize edilip genişletilmiş ve bu yolla şeker fabrikası kanunu ile oluşturulan teşvik politikaları genişlik kazanmıştır. 1929 yılına kadar, Lozan antlaşmasının gümrük politikası gereğince yerli sanayici için gerekli düzeyde koruyucu gümrük duvarı oluşturulamamış fakat 1929 yılına gelindiğinde çıkarılan kanun ile yerli sanayici için güçlü koruma oluşturulmuştur (Şahin, 2000:34-36).

Tablo 2.1: 1923-1932 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1923	2929	-	1264	-	309	-	1356	-
1924	3364	14,9	1607	27,2	287	-7,1	1470	8,4
1925	3793	12,8	1697	5,6	338	17,9	1758	19,7
1926	4484	18,2	2237	31,8	388	14,8	1859	5,7
1927	3910	-12,8	1546	-30,9	464	19,4	1900	2,2
1928	4341	11,0	1842	19,2	461	-0,6	2038	7,3
1929	5278	21,6	2627	42,6	479	3,8	2173	6,6
1930	5394	2,2	2525	-3,9	539	12,7	2330	7,2
1931	5866	8,7	2887	14,3	616	14,2	2363	1,4
1932	5235	-10,7	2055	-28,8	725	17,8	2455	3,9

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Bu dönem verilerinin gösterildiği Tablo 2.1’den, sanayi sektörünün GSMH içindeki payının on yıllık dönemde genel olarak artma trendi izlediği görülmektedir.

Bu dönemde yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, iktisadi kalkınma sürecinde özel sektörün çok özendirici uygulamalar yoluyla gelişiminin sağlanması amaçlandığı görülmektedir. Ve bu durum sanayi devriminin gerçekleştiği diğer ülkelerin durumlarından farklılık göstermektedir. Fakat bu özendirici politikaların uygulamaları sırasında birçok sorunla karşılaşmış ve özel sektör çoğunlukla kendisinden beklenileni verememiştir (Han, 1999: 46).

2.1.1.2. 1933-1945 Arası Dönem

Önceki dönemde sanayileşme ve kalkınma çabalarında öncelik tanınarak gelişme sağlanması amaçlanan özel sektörden beklenen sonuçlar alınamayınca, kalkınma ve sanayileşme alanında uygulanacak politikalar için yeni yollar aranmaya başlanmıştır. Bu dönemde, özel sektörün desteklenmesini amaçlayan liberal politikalar yerini devletçilik politikasına bırakmıştır.

1929 yılı ekonomik bunalımı, Dünyada olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de derin yaralara sebep olmuştur. Lozan antlaşmasının gümrük tarifesi maddesine bağlı olarak 1929'dan sonra gümrük vergilerinde artış yaşanacağı beklentisi, ithalat yapan kesimin depolama amaçlı çok fazla mal ithal etmesine neden olmuş, bu da döviz kaybına sebebiyet vermiştir. Dış ticaret açığında rekor artış gerçekleşmiş, Türk Lirası değer kaybetmiştir (Yücel, 2015: 31).

Bu amaçla, temel ihtiyaç ürünleri ithalatının durdurulması ve bunların milli sınırlar içerisinde hammaddelere yakın bölgelerde kurulacak tesislerde üretilmesi politikası izlenmiş, bu sayede döviz kaybına da engel olunmak amaçlanmıştır (Doğan, 2013: 216-

217). 1925'te kurulan Sanayi ve Maadin Bankasının, 1932'de sanayi işletmeciliği faaliyetleri Devlet Sanayi Ofisine devredilmiş daha sonra bu iki kurumun faaliyetleri, 1933'te kurulan Sümerbank'a aktarılmıştır (Şahin, 2000: 35). Türkiye'de, 1929 buhranının etkisiyle fakirleşen halk ve yeterli sermayeye sahip olamayan girişimci sınıfın yerine, devletçilik anlayışına uygun sanayileşme planları oluşturması amaçlanmıştır. Devlet, dönemin Dünyada ilk planlama deneyimi olan sanayileşme planlarını, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin desteğiyle gerçekleştirme girişiminde bulunmuştur (Soyak, 2003:172).

Sümerbank, devletin tesis kurma, yönetme gibi görevlerini yapmakta ve kalkınma için gerekli durumlarda özel sektöre dahil olan devlet katkılarında rol almaktaydı. 1934'te uygulanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP)'nin temelini oluşturulmasında, Sümerbank'ın kurulmasındaki yasanın niteliği büyük rol oynamıştır. Dönemin aşırı kıt olan kaynaklarıyla gerçekleştirilen BBYSP, Türkiye ekonomisindeki köklü kurum ve kuruluşların oluşmasını sağlamıştır (Han, 1999: 48).

2.1.1.2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) (1933-1938)

Devletçilik ilkesi yolundaki ilk sanayileşme politikası Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP)'dir (İlkin, 1988: 274). Ocak 1934'te ilan edilmiş olan bu planın uygulanması 1933'te başladığı için planın başlangıç yılı olarak 1933 yılını kabul etmek daha uygundur (Yaşa, 1980: 184). Sanayileşme üzerine yoğunlaşmış olunan BBYSP'nin en önemli farkı sektörel yapıda olması ve yerli ekonomide kendi kendine yeten bir üretim yapısı amacı içermesidir (Sezen, 1999: 155).

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın oluşturulma nedenleri (İlkin, 1988: 274):

- Ekonomik buhran (1929) sonucunda kapitalist ülkelerde gerçekleşen sorunlar ile özel sektöre yoğunlaşan politikaların terk edilmesi
- 1929'da Lozan Antlaşmasının, devlet girişimlerine engel olmasının sona ermesi
- İktisat Kongresi (1923) sonrası özel sektöre bağlanılan umutların istenildiği gibi sonuçlanamaması
- Askeri ve sosyal alanlarda farklı yatırımlar yapılmasına gereklilik duyulması
- Azalan döviz gelirleri

- Ana üretim faaliyeti tarıma dayalı olan ülkelerin, sanayici ülkeler tarafından hammadde üretici pozisyonunda tutulmak istenmesi ve bununla birlikte bu ülke pazarlarında hakimiyet oluşturma isteği
- Dünyada düşen hammadde fiyatına bağlı olarak geliri azalan Türk işçi ve çiftçisine kar oranı daha yüksek alanları oluşturma isteği
- Genel konjonktür sebebine bağlı olarak ihtiyaç duyulan yatırım malları temininin uygun şartlarda gerçekleştirilme imkanları.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının temel hedefleri şunlardır (Kepenek & Yentürk, 2001: 68):

- Başta dokuma sanayii ürünleri olmak üzere, ithalatı söz konusu olan temel tüketim mallarının ulusal sınırlar içinde üretimini sağlanmak
- Tarımsal üretim ile hammaddeye dayalı sanayi üretim alanları kurmak
- Beşerî sermaye ve hammadde kaynaklarına yakın, sanayi üretim tesisleri kurmak.

Yapılacak yatırımlar dokuz sanayi alt sektöründe yirmi işletme kurularak gerçekleştirilmiştir. Bunlar (Yaşa, 1980: 185):

- Kimya sanayi: suni ipek (Gemlik), Gül yağı (Isparta), Kibrit asidi (İzmit)
- Toprak sanayi: Seramik (Zonguldak), cam ve şişe (Paşabahçe), Çimento
- Demir sanayi (Karabük)
- Kâğıt ve selüloz (İzmit)
- Kamgarn sanayi (Merinos-Bursa)
- Kükürt sanayi (Keçiborlu)
- Süngercilik (Bodrum)
- Pamuklu dokuma sanayi (Bakırköy, Kayseri, Ereğli, Nazilli ve Malatya; İplik ve dokuma (İğdır): iplik)
- Kendir sanayi (Kastamonu)'dur.

Plan doğrultusunda gerçekleştirilmesi öngörülen yatırımlar; %49,9 dokuma sanayi, %26,9 maden sanayi, %12,1 selüloz sanayi, %4,6 seramik sanayi, %5,3 kimya sanayi olarak bölüşülmüştür (Han,1999: 49).

Yapılan ilk hesaplamalara göre yatırımların gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan 45 milyon TL'lik finansman miktarı, uygulama aşamasında önce 65 milyon TL daha sonra da 100 milyon TL seviyesine ulaşmıştır. Gerekli finans kaynağı; sadece dokuma sanayi için

kullanılmak üzere SSCB'den 10,5 milyon TL'lik kredi ve bütçeden her yıl 6 milyon TL ayrılarak karşılanması öngörülmüştür (Kepenek & Yentürk, 2001: 68).

Tablo 2.2: 1933-1938 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1933	6064	15,8	2510	22,1	863	19,0	2692	9,6
1934	6430	6,0	2578	2,7	982	13,8	2870	6,6
1935	6234	-3,0	2421	-6,1	981	-0,1	2833	-1,3
1936	7680	23,2	3731	54,1	947	-3,4	3002	6,0
1937	7798	1,5	3600	-3,5	1045	10,3	3154	5,1
1938	8538	9,5	3794	5,4	1209	15,7	3535	12,1

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

1929 buhranından beri gelişme kaydedemeyen Türkiye ekonomisi, BBYSP ile uygulanan güçlü politikalar neticesinde canlılık kazanmıştır. Planın uygulama süresince, 1936'ya kadar olan üretim, yapılan tüm yatırımların henüz tamamlanıp üretime dahil olmamasından ötürü, yılda ortalama %2,75 gibi çok düşük bir seyir izlemiştir (Yaşa, 1980: 185).

1937 ve 1938 yıllarında ise sanayi sektörünün GSMH içindeki payı önce %10,3 daha sonra %15,7 olarak artış göstermiştir.

2.1.1.2.2. İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı (İBYSP)

Birinci Sanayi Planı henüz dönemini bitirmeden, İkinci Sanayi Planını görüşmek üzere 20-24 Ocak 1936'da dönemin Ekonomi Bakanı Celal Bayar öncülüğünde Sanayi Kongresi toplanmıştır. Planda, birincinin aksine yatırım malları üretimine odaklanılmıştır. İkinci plan, birinciye nazaran tesis miktarı ve kapsadığı alan bakımından daha geniş bir şekilde ele alınmıştır (Tokgöz, 1998: 7). İBYSP'nin hazırlanmasının asıl nedeni, 2. Dünya savaşının başlayacağını sezilmesi ve bunun için de ekonomik olarak bir ivme kat etme isteği olmuştur. Bu planda, BBYSP'dekine benzer olarak hammadde milli sınırlar içinde mevcut olan bir üretim yapısı ve ülkemiz şartlarına uyum gösteren sanayi ele alınmıştır (Ateş, 2008: 33).

BBYSP'de kurulmak istenilen fabrika sayısı 20 iken, İBYSP'de bu miktar 100 olarak planlanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere ikinci plan, birinci plana nazaran daha geniş kapsamlı bir yapıya sahiptir (İlkin, 1988: 278). İBYSP'de özel sektöre yer verilmemiş fakat yapılacak olan yatırımlar vasıtası ile özel sektörün desteklenmiş olacağı belirtilmiştir (Han, 1999: 49). BBYSP'de mevcut olmayan elektrik üretimi, madencilik sanayi, liman yapımı benzeri konular İBYSP'de önemli bir yer edinmiştir. Bu planı BBYSP'den farklı kılan başka

bir özellik de yurt içinde tüketimi pek olmayan, buna karşın yurt dışı talebi fazla olan ve hammaddesi milli sınırlarda mevcut olan malların mamul veya yarı mamul mal olarak ihracatı söz konusu olmuştur. Tüm bu umut verici vaatlere karşın İBSYP, İkinci Dünya savaşının başlaması nedeni ile uygulamaya konulamamıştır (Şahin, 2000: 57).

2.1.1.3. Savaş Yılları: (1939-1945) Dönemi

2. Dünya savaşına kadar olan süreçte, 1927, 1932 ve 1935 yılları haricinde sabit fiyatlarla ölçülen GSMH’de sanayi sektöründeki gelişmelere bağlı olarak sürekli bir yükseliş kaydedilirken, savaş yıllarına gelindiğinde ise bu yükseliş yerini bir düşüşe bırakmıştır. Yani iktisadi göstergeler doğrultusunda, ekonominin savaş öncesinde hızlı bir büyüme kaydettiği ve bunun da sanayi sektörü öncülüğünde gerçekleştiği görülmektedir (Kepenek & Yentürk, 2001: 78).

Tablo 2.3: 1939-1945 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1939	9128	6,9	3939	3,8	1411	16,7	3778	6,9
1940	8678	-4,9	3891	-1,2	1267	-10,2	3520	-6,8
1941	7780	-10,3	3249	-16,5	1238	-2,4	3294	-6,4
1942	8217	5,6	3881	19,4	1206	-2,5	3130	-5,0
1943	7413	-9,8	3395	-12,5	1189	-1,4	2828	-9,6
1944	7038	-5,1	3032	-10,7	1117	-6,1	2890	2,2
1945	5690	-15,3	2322	-23,4	932	-16,6	2707	-6,3

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Tablo 2.3. incelendiğinde, savaş yıllarına kapsayan 1939-1945 dönemindeki tüm sektörlerde hızlı bir küçülme kaydedildiği görülmektedir.

İkinci Dünya savaşı başlayınca Türkiye doğrudan savaşın içinde aktif bir biçimde yer almasa da hükümet her ihtimale karşı yaklaşık 900 bin genci silahlandırmıştır. Bunun sonucu olarak üretim ve sanayideki nitelikli işgücünde oluşan kıtlık neticesinde üretim ile verimlilikte düşüş yaşanmıştır. Bu da devletin gelirlerini azaltmakla kalmamış, silahlandırılan asker sayısındaki artış savunma harcamalarının da artmasına neden olmuştur (Şahin, 2000: 83). Kısaca ekonomide tüketim hızla artarken, üretimin yetersiz kalması fiyat artışına neden olarak enflasyonist baskıyı tetiklemiştir.

Artan masrafları vergilerden karşılayamayan devlet, giderlerini Merkez Bankası yoluyla karşılama durumunda kalmıştır. Bu da piyasadaki para arzının aşırı artmasına neden olmuştur. Savaş yıllarında ihracatın değeri, ithalatı geçmiş ve bu dış ticaret fazlalığı neticesinde Türkiye’de fazlaca altın ve döviz elde birikmiştir. Mevcut ithalat şartlarının

zorlaşması, mal ve hizmet arzının azaldığı ortamda para arzındaki artış enflasyonun şiddetini arttırmıştır. Devlet fiyatlardaki hızlı artışı durdurmak, mal kıtlığını azaltmak, halkın bir kesiminin aşırı yoksullaşması ile başka bir kesimin aşırı zenginleşmesinden oluşan sosyal düzensizliği iyileştirmek amacıyla bir çeşit savaş ekonomisi tedbirleri almıştır. Bu tedbirler 1940'ta çıkarılan "Milli Korunma Kanunu" ile netlik kazanmıştır. Bu kanundaki mevcut özellikler şu şekilde sıralanabilir (Yaşa, 1980: 87-88):

- Hükümet sanai tesislerinin hangi malları ne miktarda üreteceğini belirleyebilecektir.
- Yatırımlar izin alma şartına bağlanmış ve hükümetin denetimine tabi tutulmuştur.
- Gerek görüldüğünde sanai tesislerine el konabilecektir.
- Tarımda ne ekileceğini hükümet belirleyebilecek ve 500 hektardan büyük araziye, bedeli ödenmek suretiyle, istimlak edebilecektir. İhtiyaç maddelerine de bedelleri ödenerek el konabilecektir.
- İç ticarete fiyat kontrolü sistemi kurulacaktır.

12 Kasım 1942 yılında, enflasyonla mücadele için piyasadan para çekmek, savaş döneminde haksız yollarla aşırı kazanç sağlayanları vergiye bağlamak ve devletin gelirlerini arttırmak amacıyla Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na destek çıkan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Meclis Grubu, 'Varlık Vergisi' yasasını kabul etmiştir. Bu yasa bir kez uygulanacak olup, olağanüstü ekonomik ve mali koşullarda geçerli olacak biçimde çıkarılmıştır. Varlık vergisine karşı artış gösteren yoğun baskılar sonucu devlet varlık vergisini sonlandırmıştır (Tokgöz, 1998: 10).

2.1.1.4. 1946-1949 Dönemi

İBYSP'nin uygulanamaması nedeniyle savaş sonrasında plan arayışlarına giren Türkiye, 1946'da İvedili Sanayi Planı'nı uygulamayı amaçlamıştır. 1930'lu yıllardan beri uygulanan planların en kapsamlısı ve İBYSP'nin devamı niteliğinde olan plan, devletçiliği önemsemiştir. Bu planın amacı, su altı ve yer altı kaynaklarına dayalı sanayileşme yapısı oluşturarak yerli sanayiye hammadde sağlamak olmuştur. Üretim hedeflerini tüketim kalıplarına göre 10 yıllık olarak planlamış olan bu plan, bu sayede üretim ile tüketimi bir arada düzenlemekteydi. Devletçilik politikasına bağlılık gösteren İvedili Sanayi Planı, Türkiye'nin IMF, GATT, Dünya Bankası gibi kuruluşlara olan üyeliği ile çelişki gösterdiğinden plan uygulanamamıştır. Bunun yerine 1947'de hem iç hem de dış destek

görebilecek bir planın hazırlanması için Kemal Süleyman VANER yetkilendirilmiştir (Parasız, 2004: 98-99).

1947’de hazırlanan bu planın bir diğer adı da İktisadi Kalkınma Planı’dır. İktisadi alanda kamu ve özel sektörün konumu üzerinde oluşan odaklanmanın sonucunda yeni devletçilik anlayışı yapısı ile devletin özel girişimciliği açıkça desteklemesinin önemi üzerinde durulmuştur. Bu düşünceler neticesinde Vaner Planı olarak da adlandırılan 1947 İktisadi Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Ulaştırma, tarım ve enerji gibi altyapı alanlarına yapılacak yatırımlar ve kırsal kesime öncelik tanınması, bu planın temel özelliklerini oluşturmaktadır. Bu plan sayesinde özel sektör güven ortamında ve istediği alanda faaliyet gösterebilecektir. Özelleştirmeyi temel alan bir yapısı da olan bu planda, madencilik, enerji, demir-çelik ile demir yolları haricindeki iktisadi girişimlerin ilerleyen süreçlerde özel sektöre devri öngörülmektedir. 1947 Vaner Planı, doğrudan uygulanamamıştır. Fakat dönemin ekonomi politikasını, bu plandaki gelişme anlayışı oluşturmuştur. Bu plan yabancı yatırıma dayandırılmıştır. Bununla birlikte kamu sektörünü de alt yapı yatırımları ile sınırlayarak özel sektöre daha fazla imkân tanınması sağlanmıştır (Han, 1999: 51).

Tablo 2.4: 1946-1949 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1946	7864	31,9	3580	54,2	1175	26,1	3109	14,8
1947	8192	4,2	3163	-11,7	1243	5,8	3787	21,8
1948	37065	-	16437	-	4753	-	15875	-
1949	35213	-5,0	14218	-13,5	4622	-2,7	16373	3,1

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Tablo 2.4’de bakıldığında, savaş sonrası ilk dönem olan bu dönemin ilk yılında GSMH’de tarım ve sanayi sektörü ağırlıklı bir büyüme mevcuttur. Sonraki yıllarda tarımın payı hızla düşmüş, hizmetler sektörü büyümesi ön plana çıkmıştır.

2.1.1.5. 1950-1962 Dönemi

Mayıs 1950’de iktidarda olan Demokrat Parti (DP), CHP dönemindeki iktisadi politikalara karşı çıkarak, iktisadi alandaki gereksiz devlet müdahalesinin ekonomide sarsıntıya sebebiyet verdiğini, yabancı sermayeli yatırımdan fayda sağlanması gerektiğini ve içerisinde Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)’in özelleştirme öngörüsünün de bulunduğu Liberal düşünceyi savunmuştur. Fakat ülkenin içinde bulunduğu koşullar ve dış ödemede yaşanan zorluklar bu öngörülerin birçoğunun gerçeklik kazanmasında engelleyici unsur olmuştur (Yaşa, 1980: 91).

İktidara yeni gelmiş olan DP'nin ilk yıllarında, makineleşmedeki gelişmeler neticesinde üretimdeki toprakların genişlik kazanması, hava koşullarındaki iyileşmeler ile Kore Savaşı'nın tarım ürünleri üzerindeki pozitif etkisi, sermaye birikiminde tarım yanlısı bir modelin benimsenmesini sağlamıştır. 1950-1954 döneminde iktisadi alanda gerçekleşen serbesti ile artan ithalat sonucu dış açık artmış ve bu açık ancak ihracatta artış sağlanmasının yanında dış yardım, kredi ve yabancı sermaye ile gerçekleştirilecek yatırımlar sonucunda kapanacak bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde dikkat çekici bir başka husus ise özel sektöre, yabancı sermayeli yatırımlar ile bir canlılık kazandırılmış olmasıdır. 1953'te dış yardımlar ve yatırımlar da yetersiz kalmış, 1954'te önemli bir kuraklık meydana gelmiştir (Yücel, 2015: 51). 1954'e kadar olumlu gelişmelerin görüldüğü ekonomide, 1954'ten sonra ekonomik darboğaz yaşanmış ve negatif sonuçlar görülmüştür. Tarıma dayalı üretimde durgunluk yaşanmıştır. İthalatta daralma oluşmuş, dış ticaret açığında artış gözlenmiştir. Buradaki önemli etken, iç ve dış kaynakların sanayileşme gibi ekonomide yapısal dönüşümü sağlayacak sektörde kullanılmamış olmasıdır. Tüm bunların neticesi olarak fiyatlar genel seviyesindeki hızlı artışlarla enflasyonist baskılar artmıştır. Bu sebeplerden dolayı, liberal iktisadi düşünce yapısı yerini hükümetin büyük çaplı denetim önlemlerinden oluşan “müdahaleci” bir iktisadi uygulamaya devretmiştir (Han, 1999: 52-53).

Darboğaza sürüklenen Türkiye ekonomisinin çıkmaza girdiğini anlayan Menderes hükümeti, mevcut üyesi olduğu Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECE)’den teknik ve mali destek talebinde bulunmuştur. Teşkilatın uzmanlarınca hazırlanan bir rapor neticesinde “1958 Kararları” diye anılan bir istikrar paketi sunulmuştur. Türkiye’nin kabul edip, yürürlüğe koyduğu bu istikrar kararlarına karşılık olarak Türkiye’nin OECE üyesi ülkelere olan, vadesi dolmuş 400 milyon dolar borç ertelenmiştir. Liberal politikalar ile iktidara gelmiş ve 4 yıl boyunca uyguladığı liberal politikalar ile başarılı olan DP, 1954 itibariyle iktisadi faaliyetlerde devletçi politikaların mecburiyetini fark etmiştir. DP hükümeti, iktidara geldikten 10 yıl sonra 27 Mayıs 1960’ta Silahlı Kuvvetleri tarafından iktidardan alıkonulmuştur (Tokgöz, 1998:14-15).

Önceki dönemlere göre geniş yatırım hacmine sahip olması, bu dönemin en önemli özelliğini yansıtmaktadır. Buna rağmen yatırım-hasıla-dış kaynak ilişkisi, bu dönemin gerekli başarıyı gösteremediğini yansıtmaktadır. Alt yapı üzerinde yoğunlaşan yatırımlar ise tarım ile sanayi gibi ekonomik dönüşümü sağlayacak alanlardan biraz uzak kalmıştır. Bir başka açıdan değerlendirilecek olursa altyapı yatırımları, bundan önceki dönemlerde altyapı

alanında yaşanan sorunları bir nebze dindirmiştir. Bu dönem boyunca gerçekleşen uygulamalar, bir plan sisteminden uzak kalmıştır. 1960 yılında ise planlama uygulamaları baş göstermiştir. İktisadi süreç ve politikaların bir plan doğrultusunda uygulanması gerekliliği, bu dönemin ortaya koymuş olduğu en büyük gerçeklerden birisi olmuştur. Bu planlama uygulamalarının gerekliliği neticesinde 1960'da Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve bundan sonraki politikaların plan ve programları DPT öncülüğünde beşer yıllık kalkınma planları olarak devamlılık kazanmıştır. Beş yıllık planlara geçiş aşaması olarak DPT tarafından "1962 Yılı Programı" uygulanmıştır (Han, 1999: 53-54).

Tablo 2.5: 1950-1962 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1950	38506	9,4	15761	10,9	5054	9,3	17691	8,0
1951	43446	12,8	18876	19,8	5187	2,6	19384	9,6
1952	48621	11,9	20666	9,5	5753	10,9	22202	14,5
1953	54091	11,2	22461	8,7	6857	19,2	24773	11,6
1954	52480	-3,0	19335	-13,9	7486	9,2	25659	3,6
1955	56642	7,9	21235	9,8	8333	11,3	27074	5,5
1956	58428	3,2	22296	5,0	9128	9,6	27004	-0,3
1957	62995	7,8	23737	6,5	10110	10,7	29149	7,9
1958	65844	4,5	25909	9,2	10671	5,6	29264	0,4
1959	68521	4,1	25985	0,3	11058	3,6	31479	7,6
1960	70869	3,4	26591	2,3	11100	0,4	33178	5,4
1961	72285	2,0	25301	-4,9	12398	11,7	34587	4,2
1962	76754	6,2	26575	5,0	12831	3,5	37348	8,0

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Tablo 2.5 incelendiğinde, DP'nin iktidara geldiği ilk dört yıl olan 1950-1953 arası dönemde liberal politikaların başarı ile uygulanması ana sektörlerde ve GSMH'de pozitif etkiler yaratmıştır. 1954'te ise yaşanan ciddi kuraklık ve Kore Savaşının ekonomideki olumlu etkisinin sona ermesi ile GSMH'de %3'lük bir azalma yaşanmıştır. 1954 ve sonrasında ise liberal politikalardan müdahaleci devlet politikalarına dönüşün etkileri ile ekonomide düzelmeler ve GSMH'de yeniden artışlar yaşanmıştır.

2.2. 1960-1980 Dönemi İthal İkamesine Dayalı Planlı Dönem

Bu dönemin kalkınma planlarında genel olarak amaçlanan başlıca hedefler şunlardır (Şahin, 2000: 129-131):

- GSMH'de sürekli ve istikrarlı bir büyüme sağlamak
- Sanayinin geliştirilmesi çabası ile sadece sanayideki hasıla artışı değil aynı zamanda sanayideki yapısal dönüşümü sağlamak

- Ödemeler bilançosu sorununu çözümleyerek, dış kaynağa olan bağımlılığı azaltmak
- İlave istihdam fırsatları yaratarak işsizlik sorununa çözüm sağlamak
- Toplumsal adaleti yaygınlaştırmak
- Mali ve sosyal politikalar çerçevesinde gelir dağılımındaki adaletsizliği düzenlemek.

2.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1.BYKP) (1963-1967)

1.BYKP, iktisadi ve siyasi bunalımlı bir dönemden sonra hazırlandığından dolayı planın temeli, kararlı ve dengeli bir büyümeye dayandırılmıştır. Bu planda hedeflenen toplumsal ve iktisadi gelişmeler için 15 yıllık bir süre öngörülmüştür. Bu planla gerçekleştirilmek istenen hedefler şunlardır (Kepenek & Yentürk, 2001:145):

- Tüm alanlarda nicelik ve nitelik yönünden yeterli bilim adamı ve mühendis yetiştirmek
- Büyüme hızında %7'lik bir seviyeye ulaşmak
- işsizlik sorununa çözüm sağlanmak
- dış ödeme dengesini sağlamak ve bu hedefleri sosyal adalet ilkesi kapsamında gerçekliğe kavuşturmak.

Planda tek amaç iktisadi büyüme değildir. Bu plan ile toplumdaki ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal gelişmeyi sağlamak, toplumda adaleti oluşturmak gibi yollarla bütüncül toplum yapısında pozitif değişimleri sağlama hedefi mevcuttur. Dış ticarete politika olarak dışardan ithal edilen ürünlerin, teşvik edici yollarla içerde üretimini sağlamak ve tüketim mallarında ithalatın kontrol altında tutulmasını sağlamaktır (Sezen, 1999: 188).

1.BYKP'de sanayileşmenin teşviki için alınan tedbirler şunlardır (Han, 1999: 61):

- Üretilmesi kararlaştırılmış malları üretecek sanayilere kredide kolaylıklar tanınacaktır
- Sanayide hızlı amortisman uygulanacaktır
- Montaj sanayiinde yerli girdi payında artış sağlamak amaçlı vergilemede kolaylıklar sağlanacaktır

- İhracı yapılan sanayi malları üretiminde kullanılan ithal edilmiş girdilerden alınan gümrük vergileri ile üretimden alınmış vergilerin iadesi gibi uygulamalarla ihracatın kolaylaştırılması sağlanacaktır.

Tablo 2.6: 1963-1967 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1963	84188	9,7	29139	9,6	14370	12,0	40679	8,9
1964	87619	4,1	29017	-0,4	15986	11,2	42617	4,8
1965	90368	3,1	27884	-3,9	17501	9,5	44984	5,6
1966	101204	12,0	30877	10,7	20153	15,2	50174	11,5
1967	105191	3,9	30631	-0,8	21797	8,2	52763	5,2

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

1.BYKP döneminde sanayi sektörünün GSMH'deki payının genel olarak artış göstermesine paralel olarak tarımın payında azalma gerçekleşmiştir. Bu göstergelerden de anlaşılacağı üzere 1.BYKP, Türkiye ekonomisinde büyüme ve sanayileşme açısından genel itibari ile etkili bir başarı kaydetmiştir.

2.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2.BYKP) (1968-1972)

2.BYKP'nin amacı; Türkiye'yi özgür, demokratik, medeni ve karma iktisadi düzen içerisinde, adalet ve tam çalışma anlayışına bağlı olarak insani değerlere uygun bir refaha ulaştırmaktır. Bu planda hedefler şunlardır (DPT, 1967: 2-3):

- 1967-1972 dönemi içerisinde GSMH'de %40,3 artış sağlamak,
- Yıllık %7'lik bir ekonomik büyümenin sağlanması ve bu büyümenin devamlılık kazanması için de ekonomide köklü yapısal değişimlerin gerçekleştirilmesi,
- Tarıma dayalı genel ekonomik düzenin sanayi ağırlıklı bir sisteme geçirilmesi ve bununla birlikte tarım ürünleri üretiminde iklimsel bağımlılığın azaltılması,
- Toplumsal refahın artırılması,
- İktisadi büyümenin dış yardımlara olan bağımlılığının kaldırılarak, iç kaynaklarla finanse edilmesinin devamlılığının sağlanmasıdır.

İmalat sanayi 2.BYKP'de, üzerinde en çok durulan alandır. Bu dönemde GSMH'deki 34,3 milyarlık artışın %38,6'sı imalat sanayi tarafından karşılanması öngörülmüştür. Bununla birlikte bu alana yapılacak yatırımın miktarı 25 milyar olarak planlanmıştır. 2.BYKP'de kimya, demir-çelik, dokuma, giyim ve gıda alt sektörleri en fazla yatırım alan kesimlerdir (İlkin, 1988: 285).

2.BYKP’de hem dayanıklı tüketim malı üretiminin olduğu ithal ikamesinin ikinci aşaması uygulanmak istenmiş hem de ara malı üretimi önemini arttırmıştır. Özel kesim yerli ve yabancı kaynaklı sermaye ile dayanıklı tüketim malları üretimine odaklanırken, devlet eliyle de ara ve yatırım malı üretimi sağlanmıştır. Dolayısıyla özel ve kamu sektörü arasında özel sektör sermayesinden kaynaklanan doğal bir iş bölümü gerçekleşmiştir. Ayrıca bu dönemde niteliği, maliyeti ve uzun vadede gelişime katkısı üzerinde durulmaksızın, yerli sanayi malı üretimi önem kazanmıştır (Kepenek & Yentürk, 2001: 148).

Tablo 2.7: 1968-1972 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1968	31635197	-	10451336	-	5420244	-	15763617	-
1969	33002579	4,3	10309629	-1,4	6071704	12,0	16621247	5,4
1970	34468624	4,4	10595792	2,8	6039971	-0,5	17832860	7,3
1971	36879377	7,0	11134245	5,1	6576655	8,9	19186477	7,6
1972	40279248	9,2	11250327	1,0	7274533	10,6	21754388	13,4

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Tablo 2.7’deki göstergeler incelendiğinde, 1968-1972 döneminde GSMH’de düzenli bir artış seyri görülmektedir. Bu dönemde de 1.BYKP dönemine benzer olarak Ana sektörlerden sanayi sektörünün payında artış yaşanırken, tarım sektörü de azalış trendindedir.

2.BYKP için %7 olarak hedeflenmiş olan yıllık ortalama büyüme hızı, %6,9 olarak gerçekleşmiştir. 1968 yılı fiyatları ile %4,4 olarak artış sağlaması öngörülen kişi başı milli gelir hedefi gerçekleşmiş, GSMH ana sektör bileşenleri olan tarım, sanayi ve hizmet kesimi büyüme hızları sırasıyla %4,1, %12 ve %9,7 olarak gerçekleşmiştir (Han, 1999: 64).

2.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (3.BYKP) (1973-1977)

3.BYKP, 16 Ekim 1962 tarihli ve 77 sayılı Kanuna istinaden, Millet Meclisi Genel Kurulunun 26/10/1972 tarihli 15. birleşiminde onaylanmıştır (DPT, 1973: 1).

1.BYKP ile 2.BYKP, on beş yıl olarak öngörülmüş bir dönemin ilk iki planıdır. 3.BYKP de bu dönemin son planı olarak öngörülmüştü. Fakat çeşitli nedenlerden dolayı 3.BYKP, yirmi iki yıl olarak öngörülen yeni bir dönemin (1973-1995) ilk planı olma özelliğini taşımaktadır. Bu planın farklı bir dönem içinde değerlendirilmesindeki etkenler; Türkiye’nin Avrupa ekonomi Topluluğu (AET)’ye dahil olması, 1.BYKP ve 2.BYKP ile elde edilen sonuçlar, bu plan süreçlerinde edinilen tecrübeler, ilk iki plan sürecinde yaşanan sorunlar ve ülkenin kalkınma konusunda daha da iyi olabileceği öngörüsüdür (İlkin, 1988: 289-290).

Bu dönemdeki kalkınma amaçları şunlardır (Han, 1999: 65):

- Yaşam standartlarının arttırılması,
- Sanayileşmek,
- Dış kaynak bağımlılığında azalış sağlamak,
- İşsizlik sıkıntılarının giderilmesi,
- Gelir dağılımında gelişme sağlamak.

3.BYKP esas olarak matematiksel bir model üzerine kurulmuştur. Modelden türetilmiş verilerin bu planın temelini oluşturmuş olması, 2.BYKP ile arasındaki farkı oluşturmaktadır. Plan, Harrod-Domar büyüme modeli üzerine kurulmuştur. Planda ilk defa 37 sektörün olduğu girdi-çıkı tablosu yer almıştır. AET ile imzalanan Katma Protokol'e göre 22 yıllık dönem bitişinde gümrük duvarları tamamıyla kaldırılacaktır. Bu sebepten dolayı plan kapsamında, üretimde tüketim malları değil de ara malların ve yatırım mallarının önemli yer tuttuğu bir sanayileşme amaçlanmıştır. Bu amaç ile 1955 yılında 1970'ler İtalya'sında mevcut olan sanayileşme seviyesi yakalanmak istenmiştir. Bu da GSMH'deki tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin sırasıyla %11,6, %35 ve %53,4 olması demektir (Tokgöz, 1998: 22-23).

Tablo 2.8: 1973-1977 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1973	42255004	4,9	10343382	-8,1	8148177	12,0	23763445	9,2
1974	43633172	3,3	10985447	6,2	8723337	7,1	23924387	0,7
1975	46275414	6,1	11315684	3,0	9514813	9,1	25444917	6,4
1976	50437968	9,0	12098338	6,9	10357194	8,9	27982436	10,0
1977	51944339	3,0	11838641	-2,1	11040984	6,6	29064715	3,9

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Bu plan döneminde; %7,9 olan büyüme hızı hedefi %6,5 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektöründeki öngörülen katma değer büyüme hızı %3,7 iken bu hedef %3,3 olarak sonuçlanmıştır. Sanayide hedeflenen katma değer yıllık büyüme hızı %11,4 iken bu hedef %9,9 ile sonuçlanmıştır. Hizmetler sektöründe ise hedef %7,7 olarak umulmuş ve bu hedef %7,8 olarak gerçekleşmiştir (Han, 1999: 67-68).

2.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (4.BYKP) (1979-1983)

Enflasyon ve istihdam yetersizliklerinin bir arada yaşandığı 1970'ler ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve tabii yine bu dönemde yaşanan 1. ve 2. Petrol Şokları ile birlikte ekonomi bitik bir hal almıştır. Bu sebeplerden ötürü Türkiye için 1978 yılı, plansız geçirilen bir yıl

olmuştur. Planlar 1980 sonrasında önemini yitirmiştir. 4.BYKP; 2.BYKP ile 3.BYKP'deki durumdan ziyade karma ekonomi sistemine dönme özelliğine sahiptir (Dilbaz, 2006).

Hızlı bir sanayileşme planını içeren 4.BYKP ile ihracatta nitelikli atılımlar yapılması öngörülmüştür. Bu plan dönemi sona erdiğinde ülkenin ihtiyaç duyduğu birçok alanda kendi kendine yeten bir konumda olması ve birçok ülkeye de ciddi boyutta ihracat yapan bir statüde olması hedeflenmiştir (DPT, 1979: 3).

4.BYKP ile dönemin siyasi sıkıntıları aşılmak istenmiştir. 1978 yılı ara planı sonunda mevcut enflasyon oranı %52,5 olmuş ve enerji alanında ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. İhracat yapılarak mevcut döviz darboğazından kurtulmak istenmiştir. Aynı zamanda enerji alanındaki sıkıntılar da bu sektöre sağlanacak yatırım artışları ile aşılması amaçlanmıştır (Buluş, 2003: 62).

Bu dönemin hedefleri olarak (Tokgöz, 1998: 25):

- GSMH'nin yıllık ortalama büyüme oranı %8 olacağı,
- Piyasa fiyatları ile tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin büyüme oranları sırasıyla %5,5, %9,9 ve %8,5 olacağı,
- Hızlı büyümesi öngörülen ekonomi için lokomotif vazifesi gören sanayi sektörünün yapısal değişimi sağlanarak büyümesi, bunda da imalat sanayisinde tüketim malı payının %42,1 olan 1978'deki oranı, 1983'te %36,8 seviyesine daraltılacağı, bunun yanında %57,9 olan ara malları ve yatırım malları oranının da %63,2 olarak arttırılacağı,
- Piyasa fiyatları ile 1978 yılında %29 olan sanayi payının 1983 yılında %32'ye arttırılacağı, %22 olan tarımın ise %19 seviyesine düşürüleceği,
- Gerçekleşmesi umulan hızlı sanayileşme sürecinde GSMH içindeki payı %16,4 olan tasarruflar %22,4 seviyesine çıkarılacağı öngörülmüştür. Dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik çalkantıları sebebiyle plan uygulanamamıştır.

Bu dönemin değerlendirilmesi sırasında, dikkat edilmesi gereken iki önemli konu vardır. Birincisi 24 Ocak 1980 kararları olarak bilinen 'istikrar tedbirleri', ikincisi ise Eylül 1980'deki askeri müdahaledir. 4.BYKP'nin uygulanamamasının sebebi bu iki nedendir. 24 Ocak Kararları, önceki tedbir kararları gibi sadece bunalımdaki ekonominin iyileştirilmesi için alınmış bir kararlar dizisi olmaktan çok, planlama sisteminin sonlanması olarak da nitelendirilmiştir. İktisadi alandaki bu değişim, 1984 yılında bir yıllık geçiş dönemi programı

oluşturulmasına ve 1985 sonrasındaki beşer yıllık kalkınma planlarının da farklı bir düşünce yapısı ile hazırlanmasına sebep olmuştur. 1984'te hazırlanan bir yıllık program, 24 Ocak istikrar tedbirlerine uygun olarak iktisadi yapının bütünüyle liberal bir düzene oturtulmasını amaçlayan hedeflere olanak tanımıştır. 1984 yılı programında, parasalcı bir anlayışla iktisadi sorunlara çözüm bulunacağı öngörülürken, kalkınma planlamasının gerçek içeriğine çok da yer verilmediği görülmüştür (Han, 1999: 69).

Tablo 2.9: 1978-1983 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1978	52582171	1,2	12155103	2,7	11385281	3,1	29041787	-0,1
1979	52324176	-0,5	12135879	-0,2	10818217	-5,0	29370080	1,1
1980	50869915	-2,8	12287951	1,3	10424178	-3,6	28157787	-4,1
1981	53316849	4,8	12066633	-1,8	11453641	9,9	29796576	5,8
1982	54963216	3,1	12463165	3,3	12032940	5,1	30467110	2,3
1983	57279000	4,2	12359289	-0,8	12837433	6,7	32082278	5,3

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Bu dönemin GSMH'sinin ve Ana sektör bileşenlerinin verildiği Tablo 2.9'daki göstergelerden de anlaşılacağı üzere, 1978 geçiş yılı programı ile sonraki iki yılda sektörlerde ve dolayısıyla GSMH'de düşüşler yaşanmıştır. İstikrar Tedbirlerinin alındığı 1980'den sonra sanayi ve hizmetler sektöründe iyileşmeler görülmektedir.

2.3. 1980 Sonrası İhracata Dayalı Kalkınma Planları

2.3.1. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (5.BYKP) (1985-1989)

5.BYKP'nin, 1984 yılının ocak ayında uygulanması gerekiyorken dönemin Başbakanı Turgut Özal kendi partisi ve kurmuş olduğu hükümetin politikalarıyla bağdaşır bir plan hazırlanmasında zaman kazandırması maksadıyla 5. Plandan önce 1984'te bir yıllık geçiş planının uygulanmasını sağlamıştır. 1984 geçiş yılı planında %6,1 olan büyüme hedefi, umulanın üzerinde %7,1 olarak gerçekleşmiştir. 5.BYKP'yi önceki planlardan ayıran özelliklerden birisi, bu planın son dönemine kadar uygulanmış olmasıdır. Çünkü ilk defa bir siyasi partinin ya da bir hükümetin hazırlamış olduğu plan kesintiye uğramadan tam süresi boyunca uygulanma imkânı kazanmıştır (Tokgöz, 1998: 28).

5.BYKP, iktisadi sistem faaliyetlerinin 1980 sonrası değişiminin büyük ölçüde bir yansımasıdır. İhracat, ekonomik büyümenin belirleyicisi konumunda olmuştur. Ekonomik büyümenin amacı konumundaki ihracat, büyüme için bir değişken olma niteliğinden uzaklaşmıştır. Kamu eliyle yapılan yatırımlar azalmıştır. Bunun nedeni, ekonomik

büyümenin amaç olmaktan çıkması ve devletin iktisadi alandaki payının azaltılması olmuştur (Han, 1999: 71).

İhracat politikası olarak, uzak coğrafi bölge pazarlarında ihracat malları tanıtımı yapılacak, bu süreçte ihracat yapanlara ihtiyaç duyulan destek verilecektir. İhracat gücü yüksek ürünler için teşvik sağlanarak piyasadaki rekabetleri için güç sağlanacaktır. Uluslararası piyasalarda ihracatçıların karşılaştıkları güçlüklerle karşılık koruma tedbirleri alınacaktır. İthalat politikası olarak liberasyon devam edecek, koruma azaltılacak, korunan sanayi tesisleri de belirlenecek bir zaman diliminde rekabete açılacaktır (DPT, 1985: 30).

Teşvikler kapsamında, ulusal sınırlar dışında kurulacak şirketler için teşvik imkânı sağlanacaktır. Ekonominin kalite, teknoloji ve pazar yeteneğini arttırması açısından körfez ülkelerin yatırımları desteklenecektir. Finansman ihtiyacı fazla olan ve gelişmiş teknolojiye ihtiyaç duyan projelerin yabancı sermaye yatırımıyla gerçekliğe kavuşması için teşvikler sağlanacaktır (DPT, 1985: 32).

Tablo 2.10: 1984-1989 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1984	61349830	7,1	12438263	0,6	14187937	10,5	34723630	8,2
1985	63989099	4,3	12396028	-0,3	15116141	6,5	36476930	5,0
1986	68314878	6,8	12836768	3,6	17099707	13,1	38378403	5,2
1987	75019388	9,8	12882700	0,4	18679589	9,2	43457099	13,2
1988	76108143	1,5	13911021	8,0	19073840	2,1	43123282	-0,8
1989	77347305	1,6	12845404	-7,7	20007946	4,9	44493955	3,2

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Tablo 2.10'daki göstergelere göre hem ana sektörlerde hem de GSMH'de genel bir olumsuz seyir hali mevcuttur.

Planda hedeflenen yıllık büyüme %6,3 olarak belirlenmiştir. GSYİH içinde tarım, sanayi ve hizmetlerin büyüme hızları sırasıyla %3,6, %7,5 ve %6,5 olarak öngörülmüştür. Yıllık mal ihracatı artış oranı %10,6 iken yıllık ithalat artışının ise %8,2 seviyesinde kalmış olması planlanmıştır. Toplam üretim içerisinde %11,3 olan ihracat oranı %13,7 seviyesine artması hedeflenmiştir. Tarım ürünleri ihracatının toplam üretimdeki oranı %7,1 düzeyinden %9,1 düzeyine arttırılması ve 1984'te toplam ihracat içindeki oranı %81,5 olan imalat sanayiinin %82,8 seviyesine arttırılması hedeflenmiştir. Bu planda sonuçlar hedeflenenin altında gerçekleşmiştir. GSMH büyüme hızı 1986 ve 1987'de hedefleri aşarken, sonraki iki yılda gerçekleşen büyüme hızları son on yıldaki en düşük seviyesinde sonuçlanmıştır. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün toplam üretim içerisindeki oranı sırasıyla %13,2, %46,7 ve

%40,1 şeklinde gerçekleşmiştir. Tarım ve sanayi sektörleri hedeflerin altında kalırken, hizmetler sektörü hedefi aşmıştır (Han, 1999: 73).

2.3.2. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma planı (6.BYKP) (1990-1994)

6.BYKP'de temel amaç, milletin refahının liberal iktisadi politikalar çerçevesinde özgür ve güvenilir bir ortamda arttırılmasıdır. Bölgelere göre değişen gelişmişlik farklarının giderilmesi, gelirden dağılımın iyileşmesi, istihdamı arttırmak; bu kalkınma sürecinin temel bileşenleridir. Enflasyon ile mücadele kapsamında talepte kontrolün sağlanması dışında arzda artış da sağlanmak istenmiştir. Devletin yatırımları, kırsal ve kentsel bölgelerin gelişmişlik farklarının giderilmesinin yanı sıra altyapı yatırımı ağırlıklı olması istenmiştir. Özel sektördeki yatırımların ise imalat sanayi ve ihracata yönelik mal üreten alanlarda yoğunlaşması teşvik edilmek istenmiştir. Dış ticaret serbestisinde devamlılık sağlanacaktır. GSMH'de dış ticaretin payında artış sağlanacak, mal ve pazar çeşitliliğinde artış sağlanacaktır. Dış ticarete, Türkiye'nin dahil olduğu uluslararası anlaşmalar dikkate alınması söz konusudur. İmalat sanayisinin rekabet gücü olan ve dış pazarlara yönelik bir gelişim göstermesi hedeflenmiştir. Bu süreçte, ihracatın devamlı ve çeşitliliğinin arttırılması hedefi mevcuttur. Var olan üretim tesislerinde gerekli yapısal dönüşümler sağlanarak verimlilikte artış ve optimum ölçeklerde yeni yatırımlar yapılması teşvik edilecektir (DPT, 1990: 1-2).

Sanayiye yönelik dönüşümlerin önem kazandığı bu planda sanayileşme, kalkınma için sürükleyici bir güç olarak görülmektedir. Bu planda sanayinin döviz getirisi ile rekabetteki konumuna dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla ticarete dışa açılmanın ülke ekonomisinin yararına olacağı vurgulanmıştır (Doğan, 2013: 219).

Bu planda GSMH'de yıllık %7, GSYİH'de %6,8'lik artış hedeflenmiştir. Kişi başı GSMH'deki yıllık artışın %4,6 olması öngörülmüştür. Tarım, sanayi ve hizmetlerdeki yıllık ortalama üretim artış hızı sırasıyla %4,2, %8,4 ve %6,9 olması planlanmıştır. Bu sayede plan dönemi sonunda toplam üretim içerisinde tarım sektörü payı %13,2 seviyesinden %11,4'e düşürülecek, sanayi sektörü payı %46,7 seviyesinden %49,2 seviyesine arttırılacak ve hizmetler sektörünün payı %40,1 seviyesinden %39,4'e düşürülecektir. Kamu borçlarının GSMH'ye oranı 1989'da %4,6 seviyesinden 1994'te %2 seviyesine düşürülmesi hedeflenmiştir. Enflasyon hızı ise plan dönemi süresince kontrolü sağlanarak 1994'te %13,5 seviyesinde olması hedeflenmiştir. Planda, sonuçlar itibari ile büyük ölçüde hedefler tutturulamamıştır. %7'lik büyüme hızı gerçekleşmiş olsa da 1994 enflasyon hedefi %70

seviyesinin üzerine çıkmıştır. İhracatın ithalatı karşılama seviyesi %50'lere düşmüştür. 1989 yılında 41,8 milyar dolar olan dış borç, 1993 yılı sonunda 67,4 seviyesine tırmanmıştır. Toplam iç ve dış borç miktarının GSMH'ye oranı 6.BYKP sonunda %64,55 gibi yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. GSMH'de 1989'da %5,3 olan kamu açıkları 1993'e gelindiğinde %11,7 seviyesine çıkmıştır. Bu plan dönemi bitimine yaklaşılrken Türkiye ekonomisi, kapatılamayan açıkların oluşturduğu sıkıntılar sebebiyle, 5 Nisan 1994 yılında bir dizi istikrar tedbirlerinin alınmasının gerekliliğini oluşturan ekonomik bunalıma girmiştir (Han, 1999: 74).

Tablo 2.11:1990-1994 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1990	84591717	9,4	13746287	7,0	21872603	9,3	48972828	10,1
1991	84887074	0,3	13662907	-6,0	22504221	2,9	48719946	-0,5
1992	90322516	6,4	14248581	4,3	23910622	6,2	52163313	7,1
1993	97676586	8,1	14129023	-0,8	25897718	8,3	57649845	10,5
1994	91733010	-6,1	14044544	-0,6	24432971	-5,7	53255495	-7,6

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Tablo 2.11 incelendiğinde, sektörlerdeki artış eğiliminin 1994'deki ekonomik kriz sebebiyle sert düşüşler gösterdiği görülmektedir.

2.3.3. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (7.BYKP) (1996-2000)

Bir yıllık gecikme ile yürürlüğe konulan 7.BYKP, kendinden önceki plan anlayışlarından önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Kurumsal ve hukuksal ağırlıklı düzenlemelere yer verilen planda, devletin iktisadi etkinliği en aza indirgenerek iktisadi yapının piyasa mekanizması düzeninde faaliyet göstermesi sağlanmaktadır. Planda, piyasa ekonomisinin tüm kurum ile kurallarının işlerlik göstermesini sağlayacak imkanlar tanınmıştır. Bu sayede Türkiye ekonomisinde 1980 dönüşümünün kaynağını oluşturan düzenlemeler, 5. ve 6. Plan dönemi geçirildikten sonra ancak 7. Plan döneminde ciddi biçimde ele alınmıştır (Han, 1999: 75).

7.BYKP'de; Türkiye'nin 21. yüzyıla üretken, çağına uygun yapısı olan, gelir dağılımında adaletin olduğu, insan hakları ile demokratik özgürlük süreçlerinin tam işlediği, barış ortamına sahip bir şekilde girmesi gerektiği belirtilmiştir. 7.BYKP ile küreselleşme avantajlarından maksimum seviyede sağlanacak faydalar sayesinde çağın gerektirdiği düzeyi yakalayabilme ve dünyanın gelişmiş ülkeleri arasında Türkiye'nin de önemli bir konumda olması öngörülmüştür. Bu amaç doğrultusunda, özgürlükçü ve demokratik bir yapının oluşturulması, hızlı ve devamlılık gösteren büyümenin sağlanması, gelir dağılımında

adalet sağlanması, toplumsal refahın artırılması, verimlilik artışı sağlayacak istihdam kesiminin artırılması, sanayileşmeye hız kazandırılması, teknolojik yenilikte ilerleme sağlamak, yeteneğe dayalı eğitimin sağlanması ile dünya refahından daha fazla pay alabilmek, kültürel açıdan ilerleme kaydetme, sosyal güvenlik ve temel sağlık hizmetlerinin toplumdaki her kesime ulaştırmak, sağlık alanında kalite artışı sağlamak, çevrenin korunması ile geliştirilmesinin sağlanması hedeflenmiştir (DPT, 1996: 19).

7.BYKP'de, kalkınmanın belirleyicisi diye nitelendirilen sanayi sektörü teşviki için belirlenmiş kaynaklar ve bu kaynakların kontrolünün sağlanması ana hedeflerden biri olmuştur. Türkiye sanayi sektörünün mevcut rekabet gücünün yetersizliğinin giderilmesi yine bu plan döneminde de önemini korumuştur. Türkiye'nin konum ve potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda liberal iktisadi politikaların sanayi sektörünün rekabet gücünü arttıran bir kaynak niteliği taşıdığı görülmüştür. Sanayinin ihtiyacı olan emeğin sağlanması doğrultusunda mesleki eğitim de önemli hedefler içerisinde yer almıştır. Organize sanayi bölgelerinin sayısında artış sağlanarak, sanayide daha planlı ve verimli bir düzen sağlanması hedeflenmiştir (Doğan, 2013: 220). 7.BYKP'de GSYİH'nin yıllık ortalama %5,0-6,6; GSMH'nin ise %5,5-7,1 arasında olması öngörülmüştür (DPT, 1996: 202). Sektörlerin üretim içerisindeki payları tarım için %2,9-3,7, sanayi için %6,0-7,8 ve hizmetler sektörü için %4,9-6,8 olarak artış göstermesi ve toplam üretimdeki artışın ise %5,2-6,9 düzeyinde olması öngörülmüştür (DPT, 1996: 203).

Tablo 2.12:1995-2000 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
1995	99028241	8,0	14230305	1,3	27475756	12,5	57322180	7,6
1996	106079777	7,1	14878622	4,6	29335160	6,8	61865995	7,9
1997	114874198	8,3	14549630	-2,2	32336972	10,2	67987596	9,9
1998	119303117	3,9	15952685	9,6	32922163	1,8	70428269	3,6
1999	112043830	-6,1	15064386	-5,6	31247893	-5,1	65731551	-6,7
2000	119144472	6,3	15641800	3,8	33170615	6,2	70332057	7,0

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Tablo 2.12'den 1995 yılı ve 7. kalkınma planı döneminin ilk iki yılında GSMH büyüme hızı hedefi gerçekleşmiş olsa da 1998-1999 yılında bu oran düşüş göstermiştir. 2000 yılında ise GSMH büyüme hızının artış trendinde olduğu izlenmektedir. 1995'te sanayi sektöründeki büyüme hızındaki ciddi artış, GSMH büyüme hızında artışın ana kaynağını oluşturmuştur. 1996-1997 yıllarında da hedefi tutturarak sanayi sektörü sonraki iki yılda düşüş sergilemiş, 2000 yılında ise toparlanma eğiliminde olmuştur.

2.3.4.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma planı (8.BYKP) (2001-2005)

8.BYKP, toplumsal refahın arttığı, istikrarı sağlanmış sürekli bir büyümenin olduğu, Avrupa Birliğine üyelik aşamasındaki temel dönüşümlerin oluşturulduğu, dünya ile bir bütünlüğün sağlandığı ve Türkiye'nin bölgesel ve dünya çapında güçlü, etkin ve saygınlığı olan bir dönemin olması öngörülmüştür. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi, yoksulluğun azaltılması, bölgeler arası farklılık gösteren gelişmişliğin düzenlenmesi hedefler arasındadır. Bu planda da yine nitelikli emek istihdamının sağlanması açısından eğitim kalitesinde iyileştirmeler sağlanarak genç nüfusun bu ihtiyacı karşılaması planlanmıştır. Devletin, özelleştirmeler ile üretim kanalından uzaklaşarak yalnızca temel kamu görevlerine odaklanmış olması ve dünya rekabet sistemi dikkate alınarak Türkiye'de de piyasadaki rekabet sisteminin sağlıklı bir devamlılık kazanması için düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. Türkiye sanayi sektörünün; dış ticarete rekabetçi yapısının artırılması açısından yeni teknolojilerin üretilmesinde imzası olan, Ar-Ge yatırımlarını arttıran, üretimde çevre korumasına dikkat eden ve aynı zamanda tüketici sağlığını da düşünen, kendine has marka ve ürün üretebilen, zamanla bilgi ve teknoloji ağırlıklı üretim yapısını oluşturan bir ülke modeli hedeflenmiştir (DPT, 2000: 25-26).

Planda yıllık ortalama GSYİH artışının %6,5, GSMH artışının da %6,7 düzeyinde olması öngörülmüştür. Sektörlerin yıllık ortalama katma değer artışındaki hızın tarım için %2,1, sanayi için %7 ve hizmetler için ise %7,5 olması hedeflenmiştir. Bu hedeflerle plan döneminde sektörlerin GSYİH içerisindeki payının tarım için %17,2 seviyesinden %14,0 seviyesine düşürülmesi, sanayi için %23,3 seviyesinden %23,8 seviyesine ve hizmetler için de %59,5 seviyesinden %62,2 seviyesine çıkarılması hedeflenmiştir (DPT, 2000: 35). 8.BYKP döneminde de yine önceki dönemlerde olduğu gibi kalkınmanın ana motoru olarak sanayi sektörü gösterilmiştir. Fakat 2001 yılında ülkemizin yaşamış olduğu derin ekonomik kriz nedeniyle yapılacak yatırımlarda daha tedbirli olunması zorunluluğu oluşmuş ve düşük risk politikası izlenmiştir. Yapılacak ihracatın ağırlıklı olarak Avrupa kıtasına yapılması öngörülmüştür (Doğan, 2013: 223).

Planda sanayileşme sektörü içindeki madencilik sektöründe ana hedef, sanayi sektörünün ihtiyaç duyduğu hammaddeyi ekonomik ve güvenli şekilde karşılanmasını sağlamak ve maden ürünlerinin yurt içinde işlenmesi ile yerli ekonomiye daha fazla katkı sağlanması olmuştur. Maden arama çalışmalarında yeni teknolojilerin kullanılmasına önem verilip, mevcut kaynakların gelişimi için çalışmalar yapılması hedeflenmiştir. İmalat

sanayinde ise dışa dönük olarak rekabetçi faaliyetlerin geliştirilmesi öngörülmüştür (DPT, 2000: 117-121).

Tablo 2.13:2001-2005 Dönemi GSMH Ana Sektör Bileşenleri (Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

YILLAR	GSMH	%	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMETLER	%
2001	107783063	-9,5	14710538	-6,0	30721579	-7,4	62350947	-11,3
2002	116337624	7,9	15808470	7,5	33502214	9,1	67026940	7,5
2003	123164990	5,9	15422217	-2,4	36100528	7,8	71642245	6,9
2004	135308023	9,9	15733558	2,0	39488536	9,4	80085929	11,8
2005	145650603	7,6	16625493	5,7	42107627	6,6	86917483	8,5

Kaynak: TÜİK, (2013), İstatistik Göstergeler. (Erişim: 02.04.2019).

Tablo 2.13'teki göstergeler incelendiğinde 2001 ekonomik krizi nedeniyle Türkiye ekonomisinin ciddi bir küçülme sergilediği fakat sonraki yıllarda GSMH için hedeflenen yıllık ortalama %6,7'lik büyümenin üzerinde bir sonuç gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca 2002-2005 arasında GSMH büyümesinde en etkin rolün sanayi sektöründe olduğu görülmektedir.

2.3.5. Dokuzuncu Kalkınma Planı (9.KP) (2007-2013)

9.KP, büyümesini istikrarlı bir sistemde sürdüren, gelir dağılımının adil olduğu, dünya çapında rekabet gücüne sahip, toplumsal dönüşümün bilgi odaklı olduğu, Avrupa Birliği üyeliği kapsamında uyum aşamasını gerçekleştirmiş olan bir Türkiye modeli ve Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde oluşturulmuştur. Plan dönemindeki hedeflerin, aşağıdaki politikalarda gelişme sağlanarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür (DPT, 2006: 1-2):

- Rekabet gücünün artırılması,
- İstihdamın artırılması,
- Beşerî gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi,
- Bölgesel gelişmenin sağlanması,
- Kamu hizmetlerinde kalitenin ve etkinliğin artırılması.

9.Plan döneminde uygulanacak sıkı para ve maliye politikalarının, ekonomik büyümede istikrarın sağlanmasında belirleyici olması hedeflenmiştir. Bu dönemde GSYİH'deki büyümenin yıllık ortalama %7 düzeyinde artış göstermesi ve 2013 yılı fert başına düşen gelir miktarının 10.100 dolar olması öngörülmüştür. Bu sayede Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda gelişme sağlanmış olunacak ve yaklaşık olarak 800 milyar dolar GSYİH'ye sahip olması ile Türkiye, en gelişmiş ülkeler sıralamasında 17. sırayı alacaktır.

Verimlilikte sağlanan artışların, önceki dönemlerde olduğu gibi bu plan döneminde de etkin bir paya sahip olacağı öngörüsü vardır. 9.KP'de yıllık bazda ortalama Toplam faktör verimliliği (TFV) artışlarının %2,3 düzeyinde olması beklentisi vardır. TFV'deki bu artışların da asıl olarak sanayi ile hizmetler sektöründen sağlanması beklentisi hakimdir. Plan dönemi boyunca sanayi ve hizmetler sektörlerinde yıllık istihdam artışının ortalama 835 bin kişi ile istihdamda ciddi bir artış planlanmıştır. Bu artışın da nüfus artışı ile tarım kesiminden diğer sektörlerle kayan istihdamda rağmen işsizliği %7,7 oranında azaltması öngörülmüştür. 9.KP'de ekonomik büyümenin yıllık ortalama %7 olması, bu büyüme süresince de sektörler bazında sanayi ve hizmetler sektörlerinin en büyük paya sahip olması beklenirken, tarımın üretim içerisindeki payının da azalış göstermeye devam etmesi beklenmiştir. Tarım sektörünün 1980-2000 döneminde ortalama %18, 2002-2005 döneminde ortalama %11,2 olan toplam üretim içindeki payının, 2007-2013 döneminde gerçekleştireceği ortalama %3,6'lık büyüme ile 2013 itibarıyla %7,8 seviyesine düşmesi öngörülmüştür. Tarımdaki bu azalışa karşın, rekabetçi gücü artırıcı ve yüksek katma değerli yapıya dönüşümün sağlanması kapsamında sanayi sektöründe ilerleme sağlanması amaçlanmıştır. Dolayısıyla sanayi sektörünün üretiminde sağlanacak artışlar ile plan dönemi sonunda toplam üretim içerisindeki payının %27,2 olması hedeflenmiştir. Sanayi sektörü yıllık ortalama artış hızının %7,8 olması beklenmiştir. Bununla birlikte hizmetler sektörünün de yıllık ortalama %7,3'lük bir büyüme gerçekleştirerek toplam üretim içerisindeki oranı %65 seviyesinde olması öngörülmüştür (DPT, 2006: 54-56).

Tablo 2.14: 2006-2013 Dönemi Ana Sektörleri ve GSYİH Büyüme Hızları

YILLAR	GSYİH (%)	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)
2006	7,1	1,5	9,3	7,2
2007	5,0	-6,2	6,4	5,9
2008	0,8	4,5	0,7	0,7
2009	-4,7	4,1	-8,6	-3,9
2010	8,5	7,7	10,3	6,2
2011	11,1	3,4	17,3	10,4
2012	4,8	2,2	3,6	6,1
2013	8,5	2,3	9,0	8,3

Kaynak: sbb.gov.tr/ Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (Erişim: 30.04.2019)

Tablo 2.14 ile verilen göstergeler incelendiğinde, plan dönemi öncesi yıl olan 2006'da %7,1'lik büyüme hızı gerçekleşmiş ve bu büyüme hızında %9,3'lük büyüme hızı ile en büyük katkıyı sanayi sektörü sağlamıştır. Sonraki üç yıl boyunca, 2008 küresel krizinin de etkisiyle GSYİH ve sektörlerin büyüme hızında düşüş yaşanmıştır. 2010 ve 2011 yılında hedeflenen büyümenin üzerinde gerçekleşen GSYİH büyüme hızı, 2012 yılında sektöre

uğramış fakat dönemin son yılı olan 2013'te tekrar %8,5 gibi hedefin üzerinde bir büyüme gerçekleşmiştir. GSYİH büyüme hızının artış gösterdiği yıllarda yine en büyük rolü sanayi sektörü sahiplenmiştir.

2.3.6. Onuncu Kalkınma Planı (10.KP) (2014-2018)

10.KP'de, Türkiye'nin uluslararası alanda değerinin yükseldiği, geliri yüksek olan ülkeler arasına girmiş, yoksulluğu kesin olarak bitirmiş olması hedeflenmiştir. Planda 2018 için GSYİH'nin 1,3 trilyon dolar, kişi başı gelirin ise 16 bin dolar seviyesine artması beklenmiştir. İhracatın 277 milyar dolara çıkması, işsizliğin ise %7,2 düzeyine inmesi öngörülmüştür. Bu hedefler sayesinde Türkiye'nin daha yüksek, istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme performansı sağlaması, rekabet gücünde artış sağlaması ve toplumdaki refahın yükselmesi hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda, sermaye birikiminin artırılması ve sanayileşme aşamasına hız kazandırılması; iç tasarruflar, yüksek verimlilik yatırımları ve üretim faktörlerindeki verimliliğin düzeyinde artış sağlanması, dış ticaret açığının kalıcı olarak düşürülmesi, ithalata olan bağımlılığı azalmış ve yeniliğe dayalı olan bir ekonomik yapısal dönüşümün sağlanması hedeflenmiştir. Hedeflenen dönüşüm sürecinde, Türkiye'deki bilimsel ve teknolojik yeniliklerin takibi ve bu yeniliklerin de üretim ile bağdaştırılarak üretim kapasitesinde artış sağlamak sureti ile dönüşümün desteklenmesi amaçlanmıştır. (DPT, 2013: 27).

Tablo 2.15: 2014-2017 Dönemi Ana Sektör Bileşenleri ve GSYİH Büyüme Hızları

YILLAR	GSYİH (%)	TARIM (%)	SANAYİ (%)	HİZMETLER (%)
2014	5,2	0,6	5,6	6,1
2015	6,1	9,4	5,1	5,4
2016	3,2	-2,6	4,2	3,4
2017	7,4	4,7	9,2	7,7

Kaynak: sbb.gov.tr/ Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (Erişim: 30.04.2019)

Bu dönemin göstergelerinin verildiği tablo: 2.15 incelendiğinde dönemin ilk yılı olan 2014'te, bir önceki yıla göre GSYİH büyüme hızında düşüş yaşanmış, takip eden yılda büyüme artış göstermiştir. 2016'da GSYİH ve sektör büyüme hızları tekrar düşüş göstermiştir. Sonraki yıl olan 2017'de GSYİH büyüme hızı ciddi bir atılım göstererek %7,4 gibi başarılı bir büyüme göstermiştir. Yine bu dönem boyunca da GSYİH büyümesinde etken sektör sanayi sektörü olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMALAT SANAYİ KATMA DEĞERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN ZAMAN SERİLERİ YÖNTEMİ İLE AMPİRİK ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye ekonomisinde imalat sanayi katma değerinin GSYİH içindeki payı ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişki Kaldor'un 1. Yasası çerçevesinde 1960-2017 dönemi için Zaman Serileri yöntemi aracılığıyla ekonometrik olarak analiz edilmektedir. Analize başlamadan önce konuya ait yerli ve yabancı literatür taranacak, analizde kullanılan veriler, model ve ekonometrik yöntem tanıtılacak daha sonra ise analiz sonucunda elde edilen bulgular yorumlanacaktır.

3.1. KALDOR YASASININ GEÇERLİLİĞİNİ TEST EDEN ÇALIŞMALAR

Kaldor (1966), "Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom: An Inaugural Lecture" isimli çalışmasında 1953-1954 periyodu ve 1963-1964 periyoduna ilişkin olarak on iki OECD ülkesinin yatay kesit verilerle regresyon analizini gerçekleştirmiş ve ekonomik büyüme ile sanayi büyümesi arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin geçerliliğini ortaya koymuştur.

Kennedy (1968), "Growth of Labour Productivity in Irish Manufacturing 1953-1967" isimli çalışmasında dinamik analiz ile Verdoorn yasasını analiz etmiş, 1953-1967 alt döneminde, 44 alt sektör bazında imalat sanayisi üretim ve verimlilik artışı arasında mevcut olan ilişkiyi Verdoorn yasası için analiz etmiş ve bütün sektörlerde Verdoorn yasasının geçerli olduğuna dair sonuçları ortaya koymuştur.

Cripps ve Tarling (1973), "Growth in Advanced Capitalist Economies 1950-1970" isimli çalışmalarında, Verdoorn yasasını dinamik analiz yolu ile analiz etmişler ve gelişmiş ekonomilerde 1951-65 ile 1965-70 alt döneminde endüstri sektöründe, istihdam artış oranının verimlilik artış oranını olumlu yönde etkilediğini ileri sürmüşlerdir.

Vaciago (1975), "Increasing Returns and Growth in Advanced Economies: A Re-Evaluation" isimli çalışmasında, Verdoorn yasasını dinamik analiz kullanarak analiz edip, 1950-70 alt döneminde gelişmiş ekonomilerde ölçeğe göre artan getirinin gelişmekte olan

ekonomiler açısından hızlı gelişen ekonomilere nazaran daha düşük bir öneme sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Stoneman (1979), “Kaldor’s Law and British Economic Growth” isimli çalışmasında Kaldor yasalarını 1800-1979 alt döneminde İngiltere ekonomisi için En Küçük Kareler yöntemi ile test etmiştir. Çalışmanın sonucunda Kaldor yasalarını istatistiksel olarak destekler nitelikte sonuçlara ulaşılamadığı belirtilmiştir.

Bairam (1991), “Economic Growth and Kaldor’s Law: The Case of Turkey” adlı çalışmasında, 1925-1978 alt döneminde yıllık verilerle Türkiye ekonomisi üzerinde Kaldor’un birinci yasasını test etmiştir. Çalışmanın sonucunda Türkiye ekonomisi için Kaldor yasasının geçerli olduğuna dair bulguları ortaya koymuştur.

Drakopoulos ve Theodossiou (1991), “Kaldorian Approach to Greek Economic Growth” isimli çalışmasında, 1972-1991 alt döneminde İngiltere, Japonya ve Yunanistan ekonomisi için Kaldor yasasını regresyon analizi ile test etmiştir. Çalışmanın sonucunda Kaldor yasasını destekler sonuçlara ulaşılmıştır.

Ateşoğlu (1993), “Manufacturing and Economic Growth in the United States” isimli çalışmasında, 1965-1988 yılları arası dönemde ABD ekonomisi için En Küçük Kareler yöntemini kullanarak Kaldor yasalarını analiz etmiştir. Çalışmada Kaldor yasalarını destekler sonuçlara ulaşılmıştır.

Şimşek (1995), “Türkiye’de İmalat Sanayi Üretimiyle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Kaldor Yaklaşımı ile Analizi” adlı çalışmasında, Türkiye ekonomisini 1969-1992 yılları arası dönemi yıllık verileri ile En Küçük Kareler yöntemini kullanarak Kaldor’un üç yasasını da test etmiştir. Çalışmanın sonucunda Türkiye ekonomisi için Kaldor yasalarının geçerli olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır.

Hansen ve Zhang (1996), “A Kaldorian Approach to Regional Economic Growth in China” adlı çalışmalarında 1985-91 alt döneminde Çin ekonomisinin 28 bölgesi için Kaldor yasalarını OLS yöntemi ile test etmişlerdir. Çalışmanın sonucu Çin ekonomisi için Kaldor yasalarının geçerliliğini doğrular nitelikte sonuçlara ulaşmışlardır.

Yamak ve Sivri (1997), “Ekonomik Büyüme ve Kaldor Yasası Türkiye Örneği: 1979-1994” adlı çalışmalarında Kaldor’un 1. Yasasının Türkiye için geçerliliğini yatay kesit veriler kullanarak En Küçük Kareler yöntemiyle test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda; endüstri sektörünün genel ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği, hizmetler sektörünün de

olumsuz yönde etkilediği ve bunun yanında tarım sektörünün ise ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Pons-Novell ve Viladecans-Marsal (1998), “Kaldor’s Laws and Spatial Dependence: Evidence for the European Regions” isimli çalışmasında 1984-1992 dönemine ait Avrupa bölgelerine ilişkin yatay kesit veriler kullanarak Kaldor Yasalarını analiz etmiştir. Klasik OLS regresyon analizlerinin yapıldığı çalışma sonucunda Kaldor’un üç yasasından sadece ikinci ve üçüncü yasalarının geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Harris ve Lau (1998), “Verdoorn’s Law and Increasing Returns to Scale in the UK Regions, 1968-91: Some New Estimates Based on the Cointegration Approach” isimli çalışmalarında 1968-1991 yılları arasını kapsayan dönemde, 13 sanayi kolunun geçerliliğinin olduğu İngiltere’nin 10 bölgesinde Kaldor’un ikinci yasası olan Verdoorn yasasının tutarlılığını statik analiz yolu ile test etmişlerdir. Test sonucu, ölçeğe göre artan getirinin 13 sektörde geçerliliği kabul edilmiştir.

Harris ve Liu (1999), “Verdoorn’s Law and Increasing Return to Scale: Country Estimates Based on the Cointegration Approach” isimli çalışmalarında, Türkiye’nin de olduğu 62 ülkeye ait 1965-90 yılları arası dönem için Verdoorn yasasının geçerliliğini statik analiz kullanarak test etmişler ve Japonya, Almanya, Fransa, Guatemala ve Peru için ölçeğe göre artan getirinin geçerli olduğunu destekler nitelikte bulgulara ulaşmışlardır.

Mamgain (1999), “Are the Kaldor-Verdoorn Laws Applicable In The Newly Industrializing Countries” adlı çalışmasında 1960-98 yılları arasında Kaldor yasalarını OLS ve FGLS yöntemi ile Güney Kore, Malezya, Tayland, Singapur, Endonezya ve Mauritius ülkeleri için test etmiştir. Çalışmanın sonucunda Kaldor’un ilk yasası incelenen ülkelerin tümü için geçerli; ikinci yasa, Güney Kore ile Malezya için geçerli olup; üçüncü yasa, sadece Güney Kore için geçerli sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Necmi (1999), “Kaldor’s Growth Analysis Revisited” adlı çalışmasında 1960-94 alt dönemi yatay kesit verilerini kullanarak, Türkiye’nin de aralarında olduğu 45 ülke için Kaldor yasalarını test etmiş ve Kaldor yasalarının geçerli olduğunu öne sürmüştür.

Yamak (2000), “Cointegration, Causality and Kaldor’s Hypothesis: Evidence from Turkey, 1946-1995” adlı çalışmasında, Türkiye’de 1946-95 yılları arasında sanayi üretimi çıktısı ve reel gayri safi milli hasıla ikilisinde uzun dönem bir ilişki olduğu bulgusuna

ulaşmıştır. Bununla birlikte iki değişken arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin mevcut olduğunu ortaya koymuştur.

Kaçmaz (2001), “Türk İmalat Sanayiinde Gelir ve İstihdam Yapısında Meydana Gelen Değişmelerin Analizi” adlı çalışmasında, Türkiye imalat sanayisinin ve GSMH büyüme hızlarının 1980-1999 dönemine ait verilerini kullanarak Kaldor yasalarının Türkiye ekonomisi için geçerliliğini Granger nedensellik analizi ile test etmiş ve imalat sanayii ve GSMH arasında çift yönlü nedenselliğin var olduğunu saptamıştır.

Knell ve Rayment (2002), “Structural Change in European Manufacturing Industries and the Kaldor-Verdoorn Law” isimli çalışmalarında, 1990-97 alt dönemi verilerini kullanarak Verdoorn yasasını 10 AB ülkesi, Japonya ve ABD için test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda Danimarka ve Almanya hariç diğer 10 ülke için, makine ve ekipman ile ofis makineleri ve teçhizat sanayisi dışındaki tüm sanayilerde Verdoorn yasasının geçerli olduğunu öne sürmüşlerdir.

Apergis ve Zikos (2003), “The Law of Verdoorn: Evidence from Greek Disaggregated Manufacturing Time Series Data” adlı çalışmalarında, 1960-95 dönemi Yunanistan’da Verdoorn yasasının geçerlilik analizini C.E.S üretim fonksiyonu ile yapmış ve Verdoorn yasasının taşıma, makine ile ekipman sektörleri ve tüketim malları ile ara mallarda geçerli olduğuna dair sonuçlara ulaşmışlardır.

Diaz-Bautista (2003), “Mexico’s Industrial Engine of Growth: Cointegration and Causality” adlı çalışmasında, 1980-2000 alt döneminde üçer aylık veriler kullanarak Meksika için 1. Kaldor yasasını test etmiştir. Johansen-Juselius eş-bütünleşme ve hata düzeltme modelinin kullanıldığı çalışmada imalat sanayi ve GSMH arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Wells ve Thirwall (2003), “Testing Kaldor’s Growth Laws Across the Countries of Africa” adlı çalışmalarında Kaldor yasalarını 45 Afrika ülkesi için 1980-96 alt döneminde OLS yöntemiyle test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda Kaldor yasalarının geçerli olduğuna dair sonuçlar öne sürmüşlerdir.

Terzi ve Oltulular (2004), “Türkiye’de Sanayileşme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişki” adlı çalışmasında 1987:2-2013:3 döneminin üçer aylık verilerini birim kök, basit nedensellik, koentegrasyon ve hata düzeltme test yöntemlerini kullanarak Türkiye için sanayileşme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki olan Kaldor’un 1. yasasının

geçerliliğini test etmiş ve çalışmanın sonucunda ekonomik büyüme ve sanayi üretimi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu iddia etmişlerdir.

Millin ve Nichola (2005), “Explaining Economic Growth in South Africa: A Kaldorian Approach” isimli çalışmalarında, 1970-96 yılları arası dönemde Güney Afrika için OLS yöntemiyle üç Kaldor Yasasını da test etmişlerdir. Çalışmada, birinci ve ikinci yasa için imalat sanayi çıktı oranındaki büyümeden, ekonomik büyümeye ve sanayi sektöründeki verimliliğe doğru pozitif nedenselliğin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Libanio ve Moro (2006), “Manufacturing Industry and Economic Growth in Latin America: A Kaldorian Approach” adlı çalışmalarında, 1980-2006 alt döneminde Kaldor’un birinci ve ikinci yasalarını POLS yöntemiyle test etmişler ve çalışmanın sonucunda iki yasanın da geçerli olduğuna dair sonuçlar ortaya koymuşlardır.

Keçeli (2007), “Kaldor’un Büyüme Modeli Çerçevesinde Sanayileşmenin Rolü: Türkiye İmalat Sanayii Üzerine Bir Çalışma” adlı çalışmasında Kaldor’un 1. yasası olan ‘Sanayileşme büyümenin körükleyicisidir’ yasasının doğruluğunu ve Kaldor yasalarını, Türkiye imalat sanayisinin gücünü değişik dönemler ile test etmiştir. Çalışmada kurulan regresyon analizi denklemleri eğim parametrelerinin çoğunlukla anlamlı olduğunu, özellikle savaş ve savaş sonrası dönemlere ve özgürlükçü ekonomi politikalarının uygulandığı dönemlere göre planlı ekonomi politikalarının uygulandığı dönemlerde regresyon katsayılarının büyüklüklerinin ve anlamlılıklarının ‘İmalat sanayii büyümenin motorudur’ hipotezini daha çok doğrular nitelik taşıdığını tespit etmiştir.

Çetin (2009), “Kaldor Büyüme Yasasının Ampirik Analizi: Türkiye ve AB Ülkeleri Örneği (1981-2007)” adlı çalışmasında, 1981-2007 dönemi yıllık verilerini kullanarak Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinde Kaldor’un büyüme yasasının geçerliliğini OLS ve Granger nedensellik (causality) testleri yardımıyla ampirik olarak analiz etmiştir. Araştırma kapsamındaki 15 ülkenin 11’inde sanayi sektöründeki büyümenin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucu gözlenmiştir. Türkiye ile birlikte 10 Avrupa Birliği ülkesinde Kaldor yasasının geçerli olduğuna dair sonuçlara ulaşılmıştır. Bununla birlikte çalışmada Granger nedensellik test analizi ile Romanya ile Danimarka’da çift taraflı, Belçika ile Almanya’da ekonomik genişlemeden sanayi sektörü büyümesine doğru tek yönlü, Avusturya ekonomisinde ise sanayi sektörü büyümesinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik bulgusuna ulaşmıştır. Dolayısıyla çalışmanın ampirik sonuçları Kaldor

yasasının Romanya, Avusturya ve Danimarka ekonomileri için geçerliliğini destekler niteliklidir.

Doruk ve diğerleri (2011), “Kriz sonrası Türkiye’de Sanayileşme ve Büyüme İlişkisi: Kaldoryen Büyüme Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme” adlı çalışmalarında Kaldor’un 1. yasasını 2008 krizini incelemek üzere 01/2008 ile 12/2010 arası dönemin aylık verileri itibari ile analiz etmişlerdir. Analizde En Küçük Kareler yöntemi yardımıyla Sanayi sektörü ve GSYİH ikilisi arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre imalat sanayi endeksinin GSYİH üzerine etkisinin zayıf, üretimdeki hacim ve kullanılan kapasitenin miktarının GSYİH’ye ise etkisinin olmadığı saptanmıştır. Ayrıca test sonuçlarına göre Türkiye sanayi sektörünün 2008 krizinden önemli ölçüde etkilendiği gözlenmiştir.

Castiglione (2011), “Verdoorn-Kaldor’s Law: an Emprical Analysis with Time Series Data in the United States” isimli çalışmasında ABD için 1987-2007 yılları arası çeyrek dönemlik verileri kullanarak Kaldor’un ikinci yasasını Johansen-Juselius eş-bütünleşme testi ve hata düzeltme modeli ile test etmiştir. Çalışmanın sonucunda sanayi üretimi ve işgücü verimliliğinin ekonomik büyümeye etkisi olduğu ve çift yönlü bir nedenselliğin bulunduğu öne sürülmüştür.

Ener ve Arıcı (2011), “Is the Kaldor’s Growth Law Valid for High Income Economies. A panel Study” isimli çalışmalarında OECD’nin üyesi olan 23 ülke için (Avusturalya, İrlanda, Belçika, Avusturya, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Japonya, Kore, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İngiltere ve ABD) Kaldor’un birinci yasasını, 1980-2008 yıllık verilerini kullanarak panel regresyon analizi ile test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda; imalat sanayisi ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Guo ve diğerleri (2012), “The Leading Role of Manufacturing in China’s Regional Economic Growth: A Spatial Econometric Approach of Kaldor’s Laws” adlı çalışmalarında, Çin’in bölgeleri için 1996-2006 alt dönemine ait yatay kesit verilerle mekânsal bağımlılığı dikkate alarak EKK ile Kaldor yasalarını test etmişlerdir. Çalışmada Kaldor yasalarının geçerli olduğuna dair sonuçlar ortaya konulmuştur.

McCausland ve Theodossiou (2012), “Is Manufacturing Still the Engine of Growth?” isimli çalışmalarında, seçilmiş 11 ülke için 1992-2007 alt dönemi verileri ile panel sabit

veriler ve uygulanabilir EKK yöntemleri ile Kaldor yasalarını test ettikleri çalışmalarında, Kaldor yasalarının geçerli olduğunu tespit etmişlerdir.

Obamuyi ve diğerleri (2012), “Bank Lending, Economic Growth and the Performance of the Manufacturing Sector in Nigeria” isimli çalışmalarında, 1973-2009 alt dönemi verilerini kullanarak, Engle-Granger eş-bütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli ile Nijerya için Kaldor’un birinci yasasını test ettikleri çalışmalarında, imalat sanayi ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını ileri sürmüşlerdir.

Güçlü (2013), “Manufacturing and Regional Economic Growth in Turkey: A Spatial Econometric View of Kaldor’s Laws” isimli çalışmasında, 1990-2000 alt dönemi yıllık verilerini kullanarak Kaldor yasalarını OLS, SAR ve SEM yöntemleri ile Türkiye’nin 71 ili için test etmiştir. Çalışma sonucunda Kaldor yasalarının geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Arısoy (2013) “Kaldor Yasası Çerçevesinde Türkiye’de Sanayi Sektörü Ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Sınanması” isimli çalışmasında Türkiye’ye ait 1963-2005 dönemine ilişkin verilerle Kaldor Yasalarının geçerliliğini test etmiştir. Çalışmanın ampirik bulguları kısmen de olsa Kaldor Yasalarını desteklemektedir.

Mercan ve Kızılkaya (2014), “Türkiye’de Sanayi Sektörü Ekonomik Büyüme ve Verimlilik İlişkisinin Kaldor Yasaları Çerçevesinde Sınanması: Ekonometrik Bir Analiz” adlı çalışmalarında 1988:1 – 2013:3 dönemine ait çeyrek yıllık imalat sanayi ve ekonomik büyüme verilerini kullanarak Kaldor yasalarını analiz etmişlerdir. Çalışmanın analizinde Johansen Eş bütünleşme analizi ile Granger Causality (nedensellik) testleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda imalat sanayi ve ekonomik büyüme ikilisinde anlamlı bir ilişkinin bulgularına ulaşılmıştır.

Uçal (2014), “Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Yapısal Özellikleri: Kaldoryan Bir Yorum” adlı çalışmasında, 1980-2013 dönemi GSYİH büyüme hızı ve imalat sanayisine ait yıllık veriler ADF testi, Lumsdaine-Papell testi ve Gregory-Hansen Eş bütünleşme testleri yardımıyla Kaldor yasalarının geçerliliği test edilmiştir. Çalışmanın sonucunda Kaldor yasalarının geçerli olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır.

Mercan ve diğerleri (2015), “Are The Kaldor’s Laws Valid? Panel Data Analysis Under Cross Section Dependency for NIC Countries” isimli çalışmalarında, 1965-2012 alt dönemi üçer aylık verilerini kullanarak, yeni sanayileşen ülkeler (Güney Afrika, Meksika, Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Türkiye) için Kaldor

yasasını test ettikleri çalışmalarında imalat sanayiindeki büyümenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Mercan ve Kızılkaya (2015), “OECD Ülkelerinde Sanayi Sektörü, Ekonomik Büyüme ve Verimlilik İlişkisinin Kaldor Yasaları Çerçevesinde Sınanması” adlı çalışmalarında, 23 OECD üyesi ülkenin 1995-2013 dönemi için Kaldor yasalarının geçerliliğini analiz etmişler ve çalışmanın sonucunda incelemeye alınan ekonomilerde Kaldor yasalarının geçerli olduğunun bulgularına ulaşmışlardır.

Sankaran ve Samantaraya (2015), “Does Kaldor’s Hypothesis Hold in India?” isimli çalışmalarında 1970-2011 alt dönemi yıllık verilerini kullanarak Johansen-Juselius eş-bütünleşme testi ve Granger nedensellik analizi ile Hindistan için gerçekleştirdikleri çalışmalarında Kaldor yasasının Hindistan için geçersiz olduğunu ve milli gelirin imalat sanayi büyümesini arttırdığını öne sürmüşlerdir.

Szirmai ve Verspagen(2015), “Manufacturing and Economic Growth in Developing Countries, 1950-2005” isimli çalışmalarında 1950-2005 dönemi yıllık verilerini kullanarak, panel veri regresyon analizi ile 88 gelişmekte olan ülke için Kaldor’un birinci yasasını test etmişlerdir. Çalışmada imalat sanayisindeki büyüme oranının ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği öne sürülmüştür.

Marconi ve diğerleri (2016), “Manufacturing and Economic Development: The Actuality of Kaldor’s First and Second Laws” isimli çalışmalarında, 1990-2011 alt dönemi verilerini kullanarak dinamik panel veri analizi ile Türkiye’nin de dahil olduğu 63 üst ve orta gelirli ülke için Kaldor’un birinci ve ikinci yasalarını test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda Kaldor’un birinci ve ikinci yasalarının geçerli olduğunu öne sürmüşlerdir.

Abdioğlu ve Yamak (2016), “Türk İmalat Sanayinde Sektörler Bazında Verimlilik Çıktı İlişkisi: Verdoorn Yasası” adlı çalışmalarında Türkiye’deki imalat sanayi ve dokuz alt sektörü olan Gıda ürünlerinin imalatı, içeceklerin imalatı, tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünlerinin imalatı, giyim eşyalarının imalatı, kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı, kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, ana metal sanayi ve elektrik teçhizatı imalatı sektörlerinde Ocak 2005 ile Ocak 2016 arası dönemde Verdoorn yasasının geçerliliğini statik ve dinamik analizler yoluyla test etmişlerdir. Sonuçlar itibari ile imalat sanayinde çıktı ile verimlilik arasında uzun dönemli bir ilişki olmayıp, verimlilik ile çıktı arasında ise sadece tütün ürünleri imalat sektöründe uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Erbelet (2016), “Ekonomik Büyüme ve Sanayileşme Arası İlişkide Kaldor Yasasının Türkiye’de 2004-2015 Dönemi Ekonometrik Analizi” adlı çalışmasında, Kaldor’un 1. Yasasını Türkiye için 2004-2015 yılları arasındaki verileri En Küçük Kareler (EKK) ile Granger Causality (nedensellik) Analizi ile test etmiştir. Analizde 2004:1 – 2015:3 arasındaki çeyrek dönemlik verilerden yararlanılmış ve çalışma sonucunda imalat sanayi ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğunu ve imalat sanayiinden büyümeye doğru bir nedenselliğin mevcut olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Ateş (2017), “Türkiye İmalat Sanayiinde Ölçek Genişlemesi Ve Verimlilik İlişkileri: Verdoorn Hipotezi Üzerinden Ampirik Bir Bakış” adlı çalışmasında, Türkiye’nin 1963-2013 dönemi yıllarına ait verileriyle Verdoorn yasasının geçerliliğini ARDL sınır testi ile Türk imalat sanayisi için test etmiş ve bu hipotezin birçok imalat sanayi kolu üzerinde geçerli olduğunu ampirik bulgularla desteklemiştir. Buna ek olarak toplam faktör verimliliğinin ve yatırımlardaki artışların uzun dönemli olan verimlilik artışının kaynak sebepleri olduğu, ulaşım araçları sektörü haricinde ölçek etkisinin de zayıf bir faktör olduğu tespit edilmiştir.

Kolcu ve Yamak (2017), “Türkiye’de Kısa ve Uzun Dönem Sektörel Dinamikler” adlı çalışmalarında, 1998:1 – 2015:4 dönemlerinin çeyrek yıllık verilerini kullanarak Kaldor yasasının ampirik analizini ADF birim kök ve ARDL sınır testi ile yapmışlar ve çalışmanın sonucunda sanayi sektörünün büyümeyi tetiklediği bulgularına ulaşmakla beraber sanayi sektörünün hizmet sektörü ile kıyaslanıp değerlendirilmesi sonucu Kaldor yasasını sağlam derecede destekler bulgulara erişilemediğini sonucuna varmışlardır.

Pata (2017), “Kaldor’un İktisat Bilimine Katkıları ve Türkiye’de Kaldor Yasasının Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Testleriyle Analizi” adlı çalışmasında 1980-2014 yıllık verileri ile Türkiye için Kaldor yasasının 1. ve 2. Yasalarının geçerliliğini test etmiş ve çalışmanın sonucunda Kaldor’un 1. yasasını destekler bulgulara ulaşırken, Kaldor’un 2. yasasının geçerli olduğuna dair hiçbir bulgu elde etmemiştir.

Tunalı ve Erbelet (2017), “Ekonomik Büyüme ve Sanayileşme İlişkisinde Kaldor Yasasının Türkiye’deki Geçerliliğinin Analizi” adlı çalışmalarında 2004-2015 dönemi verilerinden yararlanarak Türkiye için Kaldor’un 1. yasasının geçerliliğini En Küçük Kareler yöntemi ve Granger nedensellik analizi yardımıyla test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda sanayileşme ve büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve büyümenin sanayileşmenin bir nedeni olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

3.2. Veri Ve Model

3.2.1. Veri

Çalışmanın ekonometrik analizinde Türkiye ekonomisi için imalat sanayi katma değerinin GSYİH içindeki payının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası'nın veri tabanından elde edilmiştir.

Model (3.1) tahmininde yürütülen ekonometrik analiz, 1960-2017 yılları arası dönemine ait yıllık verilerden oluşmaktadır. Modeldeki bağımlı değişken ekonomik büyümeyi temsilen kişi başına düşen gelir (PGDP) iken bağımsız değişken ise, Kaldor'un 1. Yasasında belirttiği üzere imalat sanayi katma değerinin GSYİH içindeki payı (MVA)'dır.

Zaman serisi analizi yöntemi ile tahmin edilecek Model (3.1)'e ait ekonometrik analizde kullanılan veriler ve sembolleri Tablo 3.1'de verilmektedir.

Tablo 3.1. Model (3.1) Tahmininde Kullanılan Değişkenler

Simgesi	Değişkenin Adı	Değişkenlere İlişkin Açıklamalar
PGDP	Ekonomik Büyüme	Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı ifade eder. 2010 yılı sabit fiyatlarla TL cinsinden modelde yer almaktadır.
MVA	İmalat Sanayi Katma Değeri	İmalat sanayi katma değeri değişkeni GSYİH içindeki payı olarak modelde yer almaktadır.

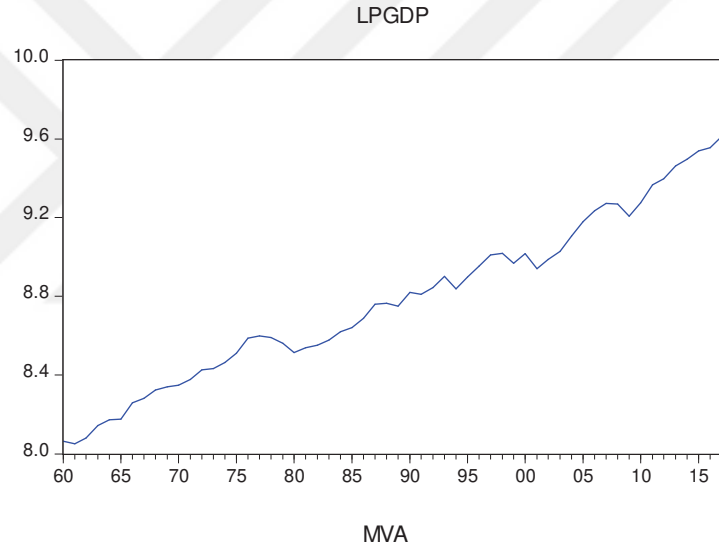
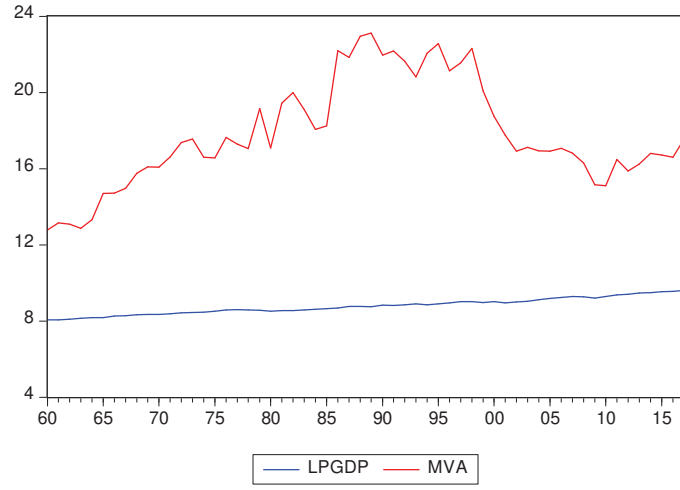
3.2.2. Model

Ekonometrik analizde Türkiye ekonomisinde 1960-2017 dönemi için Keynesyen politikalar çerçevesinde maliye politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmek amacıyla tahmin edilecek Model (3.1) aşağıdaki gibidir;

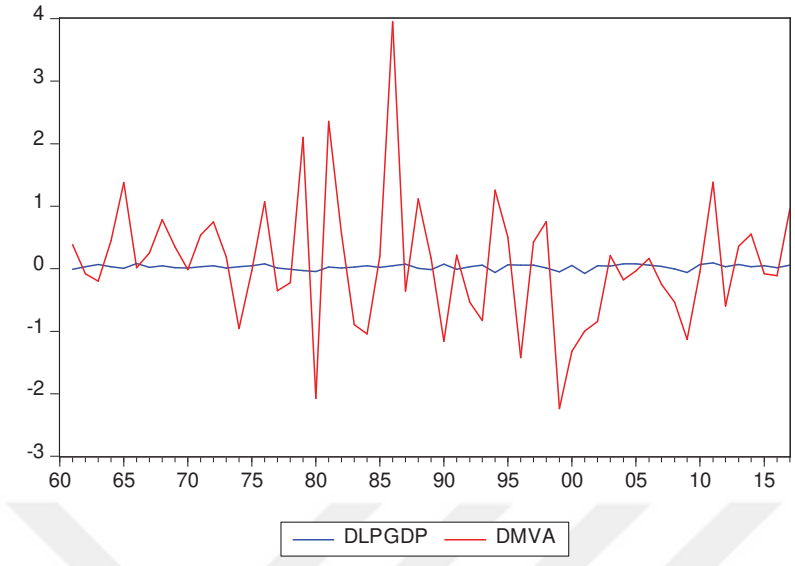
$$LPGDP_t = \beta_0 + \beta_1 MVA_t + u_t \quad (3.1)$$

Şekil 3.1, Model (3.1) doğrultusunda Türkiye'de 1960-2017 dönemindeki kişi başına gelir ve imalat sanayi katma değeri değişkenlerinin düzey grafiklerini göstermektedir.

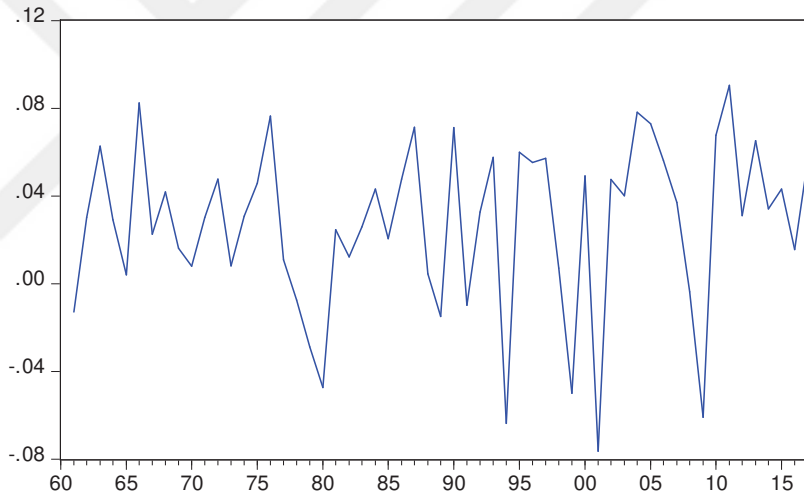
Şekil 3.1: Model (3.1)'de Kullanılan Değişkenlerin Düzey Grafikleri

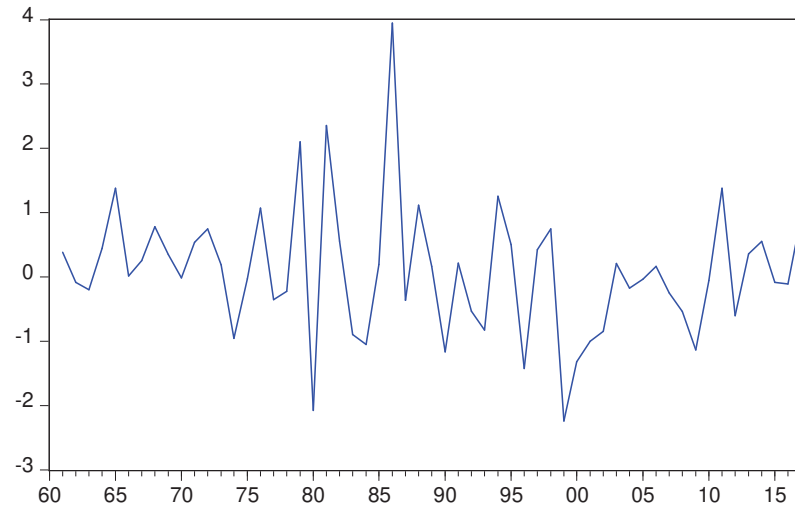
Şekil 3.2: Model (3.1)'de Kullanılan Değişkenlerin Fark Grafikleri

DLPGDP

DMVA

3.3. Ekonometrik Yöntem

Türkiye ekonomisinde imalat sanayi katma değeri ile ekonomik büyüme ilişkisini analiz etmek için ilk olarak her bir serinin durağan olup olmadıklarının test edilmesi önemlidir. Zaman serisi analizinin sonuçlarının gerçekçi ve güvenilir olabilmesi için ele alınan serilerin durağanlık özelliğini taşıması gerekmektedir. Çünkü durağan olmayan zaman serileriyle çalışılması durumunda sahte regresyon problemi ortaya çıkabilmekte ve elde edilen ampirik sonuçlar gerçek ilişkiyi yansıtmayarak seriler arasındaki muhtemel uzun dönem ilişkisini ortadan kaldırabilmektedir.

3.3.1. Birim Kök Analizi

Çalışmada serilerin durağanlık sınamaları Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Dickey-Fuller testinde p. dereceden bir otoregresif süreç (3.2) nolu denklemde gösterilmiştir:

$$Y_t = \Phi_1 Y_{t-1} + \Phi_2 Y_{t-2} + \Phi_3 Y_{t-3} + \dots + \Phi_p Y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (3.2)$$

Otokorelasyon problemiyle karşılaşılmasında adına modele değişkenin gecikmeli değerleri eklenmiştir. (3.2) no'lu denklemin birinci farkları alınarak (3.3) no'lu denklem elde edilmiştir. (3.3)'teki Δ sembolü fark işaretidir, δ_i terimi ise fark işleminde Φ 'ların genel fonksiyonlarını temsil etmektedir.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \delta_1 \Delta Y_{t-1} + \delta_2 \Delta Y_{t-2} + \dots + \delta_p \Delta Y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (3.3)$$

(3.3) no'lu denklem tipik Dickey-Fuller sürecini temsil etmektedir. Buradan hareketle Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) denklemlerine ulaşılmaktadır. Genişletilmiş Dickey-Fuller sürecinde elde edilen denklemler aşağıda belirtilmiştir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 323; Karanfil ve Kılıç, 2015: 7-8):

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3.4)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3.5)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3.6)$$

Genişletilmiş Dickey-Fuller sürecinde kullanılan hipotezler

$H_0: \delta = 0$ (Seri durağan değildir)

$H_1: \delta < 0$ (Seri durağandır)

şeklinde. H_0 hipotezi reddedilirse serinin durağan olduğu sonucuna varılmaktadır.

Yapılan birim kök testinde hatalar arasındaki otokorelasyon sorununu gideren gecikme uzunlukları çeşitli kriterlere göre belirlenmektedir. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde kullanılan bu kriterler Akaike Bilgi Kriteri, Schwarz Bilgi Kriteri, Hannan-Quinn Kriteri, Modified Akaike, Modified Schwarz ve Modified Hannan-Quinn kriterleridir (Güvenek ve diğerleri, 2010: 7).

ADF birim kök sürecinde model yapısı ve uygun gecikme uzunluğu için hangi bilgi kriteri kullanılacağı belirlendikten sonra oluşturulan hipotezlere göre birim kök testi sonuçları değerlendirilip serinin durağanlığına bakılır. Yukarıda Genişletilmiş Dickey-Fuller süreci için birim kök testinin uygulanacağı model sabitsiz ve trendsiz olduğunda (3.4) nolu denklem, eğer model sabitli ve trendsiz olarak tahmin edilecekse (3.5) nolu denklem, sabitli ve trendli olduğunda ise (3.6) nolu denklem kullanılmaktadır.

Çalışmada kullanılacak olan diğer test Phillips-Perron testidir. Testte ADF testine göre hata terimleri arasında korelasyon olmadığı varsayımı genişletilmiştir. Testte aşağıdaki denklemler dikkate alınmaktadır (Ümit, 2007: 163);

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.7)$$

$$y_t = \alpha_0^* + \alpha_1^* y_{t-1} + \alpha_2^* (t-T/2) + \varepsilon_t \quad (3.8)$$

Denklemlerde T gözlem sayısını, ε_t hata terimini göstermektedir. Hata (ε_t) teriminin ortalamasının sıfıra eşit olduğu varsayımı ise hata terimleri arasında serisel korelasyonun olmadığını belirtmektedir.

Phillips-Perron testi yapısal değişimleri dikkate alan bir testtir. Bu açıdan Phillips-Perron testi ADF testinin geliştirilmiş halidir. Phillips-Perron testinde sıfır ve alternatif hipotezleri sınamak için oluşturulan denklemler aşağıdaki gibidir (Phillips ve Perron, 1988: 1363-1365):

Sıfır Hipotezi:

$$y_t = \mu + dD(TB)_t + y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.9)$$

$$y_t = \mu + y_{t-1} + (\mu_2 - \mu_1)DU + \varepsilon_t \quad (3.10)$$

$$y_t = \mu + y_{t-1} + dD(TB)_t + (\mu_2 - \mu_1)DU + \varepsilon_t \quad (3.11)$$

Alternatif Hipotez:

$$y_t = \mu + \beta_1 t + (\mu_2 - \mu_1)DU + \varepsilon_t$$

$$y_t = \mu + \beta_1 t + (\beta_2 - \beta_1)DT_t^* + \varepsilon_t$$

$$y_t = \mu + \beta_1 t + (\mu_2 - \mu_1)DU + (\beta_2 - \beta_1)DT_t + \varepsilon_t$$

Burada $t > T_B$ ise $DT_t^* = t - T_B$ ve $DT_t = t$ olur. Hipotez denklemlerinde eğer $t = T_B + 1$ ise $D(TB)_t = 1$ 'dir. $T > T_B$ ise $DU_t = 1$ olur ve böylece birim kökün varlığını ileri süren sıfır hipotezi kabul edilir. (3.9) nolu denklem serinin düzeyinde dışsal bir kırılmayı, (3.10) nolu denklem büyüme oranındaki dışsal değişimleri, (3.11) nolu denklem ise hem serinin düzey değerindeki kırılmasını hem de büyüme oranındaki dışsal değişimi göstermektedir. T_B ise örnek olarak trend fonksiyonda oluşan parametrelerdeki değişimi verir.

3.3.2. Eşbütünleşme Analizi

Eşbütünleşme analizi değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını belirlemede kullanılmaktadır. Engle Granger (1987) ve Johansen (1988) tarafından geliştirilen klasik eşbütünleşme testleri, değişkenlerin aynı derecede bütünleşik oldukları varsayımına dayanmaktadır.

Engle-Granger yaklaşımında iki değişkenli bir model için aşağıdaki denklem sistemi ile başlanabilir (Sevüktekin ve Nargeleçkenler, 2010: 486).

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + \varepsilon_t \quad (3.12)$$

Yukarıdaki (3.12) nolu denklemde Y_t ve X_t değişkenleri birinci dereceden bütünleşik değişkenleri göstermektedir. Ayrıca β_0 ifadesi sabit terimi ve ε_t de hata terimini vermektedir. Bu denklemdeki değişkenlerin eşbütünleşik olması ise ε_t hata teriminin durağan olmasına bağlıdır. Hata terimi durağan olduğunda eşbütünleşme vardır.

Uzun dönem denge ilişkisi denklem (3.12) sıradan en küçük kareler yöntemi (OLS) ile tahmin edilir. Denklemdeki Y_t ve X_t değişkenleri birinci dereceden entegre değişkenleri göstermektedir. İfade edilen değişkenlerin tümleşik olması hata terimi ε_t 'nin durağan

olmasına bağlıdır. Dolayısıyla hata terimi düzey değerinde durağan ise değişkenler eşbütünleşiktir.

Değişkenlerin eşbütünleşik bulunması durumunda hata terimi ve diğer tahmin edilen katsayıların hata düzeltme modelinde kullanılması mümkün olabilmektedir.

Hata düzeltme modelinde hata teriminin ayarlama katsayısının $-1 < \lambda < 0$ olması gerekmektedir. Aksi takdirde hata düzeltme mekanizması çalışmaz. Hata düzeltme modelinde yani hata terimlerinin gecikmesinin eklendiği regresyon analizinde katsayılar olasılık ve F istatistiğine göre değerlendirilir (Engle ve Granger, 1987: 251-264; Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 486-493);

3.3.3. Çalışmanın Ampirik Bulguları

Denklem (3.1) tahmin edilmeden önce serilerin durağanlıkları ADF ve PP testleri aracılığıyla araştırılmıştır. Tablo 3.2, LPGDP değişkenine ait birim kök test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3.2: Ekonomik Büyüme Değişkenine Ait Birim Kök Testi Sonuçları

			t-ist	Olasılık
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği			0.422620	0.9823
Kritik değerler			-3.550396	
			-2.913549	
			-2.594521	
			t-ist	Olasılık
Phillips-Perron test istatistiği			0.436762	0.9829
Kritik değerler			-3.550396	
			-2.913549	
			-2.594521	

Tablo 3.2'ye göre LPGDP değişkenine ait ADF ve PP testlerinde t istatistikleri 0.05 anlamlılık seviyesindeki kritik değerlerin mutlak değerinden küçük tahmin edildiği için LPGDP değişkeni 0.05 anlamlılık seviyesinde düzeyde durağan değişken değildir. Bu yüzden değişkenin birinci dereceden farkı alınarak birim kök testleri uygulanmıştır. Tablo 3.3, birinci dereceden farkı alınmış LPGDP değişkenine uygulanan ADF ve PP testleri sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3.3: Farkı Alınmış Ekonomik Büyüme Değişkenine Ait Birim Kök Testi Sonuçları

			t-ist	Olasılık
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği			-7.416295	0.000
Kritik değerler			-3.552666	
			-2.914517	
			-2.595033	

			t-ist	Olasılık
Phillips-Perron test istatistiği			-7.416312	0.000
Kritik değerler			-3.552666	
			-2.914517	
			-2.595033	

Tablo 3.3'e göre farkı alınmış LPGDP değişkenine ait ADF ve PP testlerinde t istatistikleri 0.05 anlamlılık seviyesindeki kritik değerlerin mutlak değerinden büyük tahmin edildiği için LPGDP değişkeni 0.05 anlamlılık seviyesinde farkta durağan değişkendir.

Benzer şekilde Tablo 3.4, MVA değişkenine ait birim kök test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3.4: İmalat Sanayi Katma Değeri Değişkenine Ait Birim Kök Testi Sonuçları

			t-ist	Olasılık
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği			-2.018872	0.2782
Kritik değerler			-3.550396	
			-2.913549	
			-2.594521	

			t-ist	Olasılık
Phillips-Perron test istatistiği			-1.984030	0.2929
Kritik değerler			-3.550396	
			-2.913549	
			-2.594521	

Tablo 3.4'e göre MVA değişkenine ait ADF ve PP testlerinde t istatistikleri 0.05 anlamlılık seviyesindeki kritik değerlerin mutlak değerinden küçük tahmin edildiği için değişken 0.05 anlamlılık seviyesinde düzeyde durağan değişken değildir. Bu yüzden değişkenin birinci dereceden farkı alınarak birim kök testleri uygulanmıştır. Tablo 3.5, birinci dereceden farkı alınmış MVA değişkenine uygulanan ADF ve PP testleri sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3.5: Farkı Alınmış İmalat Sanayi Katma Değeri Değişkenine Ait Birim Kök Testi Sonuçları

			t-ist	Olasılık
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği			-8.208460	0.000
Kritik değerler			-3.552666	
			-2.914517	
			-2.595033	

			t-ist	Olasılık
Phillips-Perron test istatistiği			-8.243113	0.000
Kritik değerler			-3.552666	
			-2.914517	
			-2.595033	

Tablo 3.5'e göre farkı alınmış MVA değişkenine ait ADF ve PP testlerinde t istatistikleri 0.05 anlamlılık seviyesindeki kritik değerlerin mutlak değerinden büyük tahmin edildiği için MVA değişkeni 0.05 anlamlılık seviyesinde farkta durağan değişkendir.

Her iki değişkenin birinci farkında durağan olması değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığının araştırılmasına imkân tanımıştır. Buradan hareketle Engle-Granger eşbütünleşme testine ait bulgular Tablo 3.6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.6'da sunulan eşbütünleşme test sonuçlarına göre, imalat sanayi katma değeri ile ekonomik büyüme uzun dönemde birlikte hareket etmemektedir. Çünkü eşbütünleşme testi sonuçları hem tau hem de z test istatistiklerinin olasılık değerlerinin 0,05'ten büyük olduğu yönünde bulgular vermiştir.

Tablo 3.6: Engle-Granger Eşbütünleşme Test Sonuçları

Bağımlı Değişken	tau-istatistik	Olasılık	z-istatistik	Olasılık
MVA	-1.748195	0.6571	-4.922826	0.7286
LPGDP	0.763944	0.9985	0.832861	0.9956

Tablo 3.7 ise ekonomik büyümeyi temsilen modelde bağımlı değişken olarak yer alan LPGDP değişkeni ile Kaldor'un 1. Yasasının temel değişkeni olan imalat sanayi katma değeri (MVA) değişkeni arasındaki En Küçük Kareler (EKK) tahminlerini göstermektedir.

Tablo 3.7’de sunulan ampirik bulgulara göre, bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında kurulan regresyonda katsayılar anlamlı ve değişkenin işareti de beklentiler doğrultusunda çıkmıştır. İlgili dönemde imalat sanayi sektöründeki katma değerde meydana gelen artışlar 0.10 anlamlılık seviyesinde ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönlü etkiler yaratmaktadır.

Tablo 3.7: EKK Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: D(LPGDP)				
Örneklem: 1961 2017				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İst.	Olasılık Değeri
D(MVA)	66.96185	39.48475	1.695891	0.0957
C	-31.90487	82.42957	-0.387056	0.7002
@TREND	8.021669	2.464130	3.255376	0.0020
Tanımlayıcı İstatistikler				
R-kare: 0.20				
F-ist.: 6.010494 (6.010494)				
D-W ist.: 2.02				

Tablo 3.7’de modelin bir bütün olarak anlamlılığının sınanmasına olanak tanıyan F istatistiğinin olasılık değerinin 0.05’ten küçük olması, genel olarak modelin anlamlılığına işaret etmektedir.

İlaveten R-kare değerinin 0.50’den küçük olması ise modele dahil edilebilecek imalat sanayiden başka ekonomik büyümeyi etkileyen değişkenlerin yer alabileceğini göstermektedir. Ancak Kaldor’un 1. Yasasının geçerliliğinin test edildiği bu çalışmada bu iki değişken üzerinde odaklanılmıştır.

Son olarak Tablo 3.8 ve 3.9 ise kurulan modelde otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olup olmadığını sınamaktadır. Tablo 3.8 ve 3.9 da belirtilen bulgulara göre modelde otokorelasyon ve değişen varyans için tahmin edilen test istatistiklerinin olasılık değerleri 0.05 anlamlılık seviyesinden büyük olduğu için modelde iki probleme de rastlanılmadığı görülmektedir.

Tablo 3.8: Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Test Sonuçları

F-ist.	0.044606	Prob. F(2,52)	0.9564
Obs*R-squared	0.097623	Prob. Chi-Square(2)	0.9524

Tablo 3.9: White Değişen Varyans Testi Sonuçları

F-ist.	1.887467	Prob. F(5,51)	0.1128
Obs*R-squared	8.900594	Prob. Chi-Square(5)	0.1131

SONUÇ

Kaldor'un ekonomik büyüme ile ilgili olan ilk yasasının geçerliliğini sınıadığımız bu tez çalışmasında, önce ekonomik büyüme ve Kaldor yasaları açıklanmaya çalışılmıştır. Yer yer denklemlere ve grafiklere yer verilerek anlatımın zenginleştirilmesi amaçlanmıştır. Daha sonra Türkiye'de Cumhuriyetten günümüze kadar gerçekleşmiş olan sanayileşme sürecini ve kalkınma politikaları açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak da Kaldor'un ilk yasasının geçerliliği ekonometrik uygulama yardımı ile analiz edilmiştir.

Türkiye'ye yönelik olan bu tez çalışmasında amaç; Türkiye ekonomisinde 1960-2017 dönemi için Keynesyen politikalar çerçevesinde maliye politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Kaldor'un birinci yasası doğrultusunda test etmektir. Bu amaçla ekonometrik analizin bağımlı değişkeni olarak ekonomik büyümeyi temsil etmek üzere kişi başına düşen gelir (PGDP) ve bağımsız değişken olarak ise Kaldor'un birinci yasasında belirttiği imalat sanayi katma değerinin GSYİH içindeki payı (MVA) modelde kullanılmıştır. Zaman serisi analizi yöntemi ile tahmin edilen modelde yıllık veriler kullanılmıştır.

İlk olarak her bir serinin durağanlık sınamaları ADF ve PP testleri ile gerçekleştirilmiştir. Her iki değişken de birinci farklarında durağan olarak belirlenmiştir. Yapılan EKK regresyon tahmininde elde edilen sonuçlara göre ilgili dönemde imalat sanayi sektöründe meydana gelen artışlar ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki oluşturmuştur. EKK tahmin sonuçlarında F istatistiğinin olasılık değerine göre genel olarak model anlamlıdır.

Buna ek olarak R-kare değeri, modele dahil edilebilecek imalat sanayi dışındaki ekonomik büyümeyi etkileyen değişkenlerin yer alabileceğini göstermiştir. Fakat Kaldor'un ilk yasasının geçerliliğinin sınıandığı bu çalışmada, sadece bu iki değişken üzerinde odaklanılmıştır. Son olarak Breusch-Godfrey otokorelasyon LM testi ile yapılan testte modelde otokorelasyon ve değişen varyans problemlerine rastlanmamıştır.

Geçmişten günümüze kadarki olan süreçte iktisatçılar tarafından ekonomik büyüme adına birçok görüş ortaya atılmıştır. Her ne görüş olursa olsun, iktisadi görüşlerin tümünde amaç ekonomiye dayalı insan faaliyetlerini ve toplumların refahını arttıracak politikalar geliştirmek olmuştur. Bu doğrultuda ekonomik büyüme teorileri üretmek kaçınılmaz bir

hedef olmuştur. Özellikle 1929 ekonomik bunalımından sonra Dünyada hâkim olan Keynesyen iktisadi görüş, kendinden sonraki birçok iktisatçıyı da etkisi altına alarak Keynesyen görüşü savunmaları ya da karşıt olmaları sonucu yeni ekonomik büyüme kuramları geliştirilmesine fırsat tanımıştır. Bu dönemde kurulan Post-Keynesyen iktisat ekolünden olan Kaldor da ekonomik büyüme kapsamında çeşitli teoriler öne sürmüştür. Kaldor'a göre ekonomik büyümenin ana kaynağı, katma değeri en yüksek olan sektör sanayi sektörüdür.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında az gelişmiş olan ülkelerin ekonomik büyümelerinde ivme kazanmasının ana kaynağı sanayileşme olmuştur. Sanayileşme ile birlikte artan üretim ve verimlilik toplumsal refah artışı sağlamıştır. Türkiye'de ise ithal ikameci anlayışla başlayan sanayileşme hareketleri, 1980 sonrasında ihracata yönelik olarak gerçekleştirilmeye devam edilmiştir. Sanayileşmenin gelişmesi ile tarımdan sanayi sektörüne hammadde sağlanması, sanayi sektöründen de tarımsal üretimde kolaylık sağlayacak makine ve ekipmanların temin edilmesi iki sektörün de verimliliklerinin artışı sağlayacaktır. Sanayi sektöründe üretilen ürünlerin pazarlanması, bakım ve onarımının yapılması da hizmetler sektörünü ayakta tutacaktır.

Verimlilik, istihdam, gelir artışı ve dolayısıyla toplumsal refah artışı sağlayacak olan sanayileşme, her toplumun olmazsa olmazıdır. Sanayi sektöründe yaşanacak ilerlemeler ile dışa olan bağımlılık azaltılacak, bu sayede döviz çıkışı da engellenmiş olacaktır. Artan sanayi üretimi ile dış talepte yaşanacak artışlar, gelir artışı sağlayacak bu da iç talepte artışlar meydana getirecektir. Türkiye'deki ilk sanayileşme hareketlerinde olduğu gibi sanayileşmeye sürecinde Devlet büyük rol oynamaktadır. Zira dış ticaretin ana sektörü konumunda olan sanayi sektörünün devlet tarafından yapılacak teşvik, vergi politikaları, hibe gibi desteklemelerle yerli sanayiye teşvik etmek gereklidir.

Çalışmanın ikinci kısmında incelenen sanayileşme dönemlerinde GSYİH'de genel olarak sanayi sektörünün en önemli paya sahip olduğu görülmüştür. Fakat günümüze gelindiğinde sanayi malı ihracatından sağlanacak olan gelirin payında artış sağlanmak ve dış rekabette büyük öneme sahip olabilmek için Türkiye'de sanayileşme sürecinin Kaldor'un da yasalarında belirttiği üzere teknik ilerlemeye sahip, bilgi yoğunluklu sanayi düzeni olması gereklidir. Ar-Ge yatırımlarında sağlanacak artışlar bu hususta büyük bir önem taşımaktadır. Bu sayede getirisi düşük sanayi alanları yerine katma değeri daha fazla olan sanayi alanlarına üretimin kaydırılması gerekliliği oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, Zehra; Yamak, Rahmi (2016). Türk İmalat Sanayi Sektörler Bazında Verimlilik Çıktısı İlişkisi: Verdoorn Yasası. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Mayıs 2016, 2(2), 81-91.
- Acar, Yalçın (2008). *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Aksu, Levent (2017). Türkiye'de İstihdam, Verimlilik ve İktisadi Büyüme İlişkilerinin Analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 39-94.
- Apergis, Nicholas; Zikos, Spyros (2003). The Law of Verdoorn: Evidence from Greek Disaggregated Manufacturing Time Series Data. *The Economic and Social Review*, Volume: 34, Issue:1, 87-104.
- Arısoy, İbrahim (2013). Kaldor Yasası Çerçevesinde Türkiye'de Sanayi Sektörü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Sınanması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(1), 143-162.
- Ateş, Erdal (2008). Türkiye'nin Sanayileşme Süreci Ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sanayi İhracatı Ve GSMH 'ya Etkisi 1983-2000 Yılları Üzerine Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya*.
- Ateş, Sanlı (2017). Türkiye İmalat Sanayiinde Ölçek Genişlemesi Ve Verimlilik İlişkileri: Verdoorn Hipotezi Üzerinden Ampirik Bir Bakış. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 39(1), 19-45.
- Ateşoğlu, H. Sönmez (1993). Manufacturing and Economic Growth in the United States. *Applied Economics*, (25), 67-69.
- Bairam, Erkin (1991). Economic Growth And Kaldor's Law: The Case of Turkey. *Applied Economics*, 23(1), 1277-1280.
- Balan, Feyza (2017). *Ekonomik Büyüme*. İktisada Giriş İçinde. (Ed.: Cüneyt Kılıç, Burcu Kılıç Savrul, Mesut Savrul), 353-372. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Berber, Metin (2011). İktisadi Büyüme ve Kalkınma: Büyüme Teorileri ve Kalkınma Ekonomisi. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Bilgili, Yüksel. (2014). Karşılaştırmalı İktisat okulları Ders Notları: Makro İktisadın Teorik Esasları. İstanbul: İkinci Sayfa Yayıncılık.
- Buluş, Abdülkadir (2003), *Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Castiglione, Concetta (2011). Verdoorn-Kaldor's Law: an Empirical Analysis with Time Series Data in the United States. *Advanced in Management & Applied Economics*, 1(3), 135-151.

- Cripps, T. Francis; Tarling, Roger J. (1973). *Growth in Advanced Capitalist Economies 1950-1970*. (No. 40) Cambridge University Press, Cambridge.
- Çetin, Murat. (2009). Kaldor Büyüme Yasasının Ampirik Analizi: Türkiye ve AB Ülkeleri Örneği (1981-2007). *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 11(1), 355-373.
- Dapgusta, Sukti; Singh, Ajit (2006). Manufacturing, services and premature deindustrialization in developing countries: A Kaldorian analysis. *Research Paper*, No: 2006/49, Unu-Wider.
- Demir, Osman (2002). Durgun Durum Büyümeden İçsel Büyümeye. *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 3(1), 1-16.
- Diaz-Bautista, Alejandro (2003). Mexico's Industrial Engine of Growth: Cointegration and Causality. *Revista Momento Economico*, (126), 34-41.
- Dickey, David A.; Fuller, Wayne A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427-431.
- Dilbaz, Nur (2006). Türkiye'de Kalkınma Planlarındaki Ekonomik Hedeflerin Gerçekleşme Düzeylerinin Araştırılması. *Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Doğan, Mesut (2013). Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi* (28), 211-231.
- Doruk, Ömer Tuğsal; Kardaşlar, Ahmet; Şahintürk, Yusuf Can; Kandır, Ediz Deniz (2011). Kriz sonrası Türkiye'de Sanayileşme ve Büyüme İlişkisi: Kaldoryen Büyüme Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme. Bildiri Kitabı. 2. Uluslararası Anadolu Üniversitesi İktisat Kongresi, 15-17 Haziran, 1-17.
- Drakopoulos, Stavros A.; Theodossiou, Ioannis (1991). Kaldorian Approach to Greek Economics Growth. *Applied Economics*, (23), 1683-1689.
- Eğilmez, Mahfi (2009). *Makro Ekonomi: Türkiye'den Örneklerle*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ener, Meliha; Arıca, Feyza (2011). Is the Kaldor's Growth Law Valid for High Income Economies: A panel Study. *Research Journal of Economics, Business and ICT-1* (March 2011), 60-64.
- Engle, Robert F.; GRANGER, Clive W. J. (1987). Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing," *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 55, 251-276.
- Erbelet, Elif (2016). Ekonomik Büyüme ve Sanayileşme Arası İlişkide Kaldor Yasasının Türkiye'de 2004-2015 Dönemi Ekonometrik Analizi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, International Congress of Management Economy And Policy*, 312-328.

- Guo, Dong; Dall’Erba, Sandy; Gallo, Julie Le (2012). The Leading Role of Manufacturing in China’s Regional Economic Growth: A Spatial Econometric Approach of Kaldor’s Laws. *International Regional Science Review*, (32), 1474-1480.
- Güçlü, Mehmet (2013). Manufacturing and Regional Economic Growth in Turkey: A Spatial Econometric View of Kaldor’s Laws. *European Planning Studies*, 21(6), 854-866.
- Güvenek, Burcu; Alptekin, Volkan; Çetinkaya, Murat (2010). Enflasyon ve Dolaylı Vergilerden Elde Edilen Gelirler Arasındaki İlişkinin VAR Yöntemiyle Analizi, *Kamu-İş Dergisi*, C:11, S:3/2010.
- Han, Ergül (1999). *Planlı Dönem Öncesi Ekonomik Politikalar, Planlı Dönemde Ekonomik Politikalar*. Türkiye Ekonomisi içinde, (Ed.: Mustafa Özer). Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1149, Eskişehir.
- Hansen, Jorgen Drud; Zhang, Jie (1996). A Kaldorian Approach to Regional Economic Growth in China. *Applied Economics*, (28), 679-685.
- Harris, Richard; Lau, Eunice (1998). Verdoorn’s Law and Increasing Returns to Scale in The UK Regions, 1968-91: Some New Estimates Based on the Cointegration Approach. *Oxford Economic Papers*, Volume:50, 201-219.
- Harris, Richard; Liu, Aying (1999). Verdoorn’s Law and Increasing Return to Scale: Country Estimates Based on the Cointegration Approach. *Applied Economics Letters*. Volume: 6, Issue:1. 29-33.
- İlkin, Akın (1988). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Johansen, Soren. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.
- Kaçmaz, Burçak (2001). Türk İmalat Sanayiinde Gelir ve İstihdam Yapısında Meydana Gelen Değişmelerin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir*.
- Kaldor, Nicholas (1955). Alternative Theories of Distribution. *The Review of Economic Studies*, 23(2), 83-100.
- Kaldor, Nicholas (1957). A Model of Economic Growth. *The Economic Journal*, 67(268), 591-624.
- Kaldor, Nicholas (1961). *Capital Accumulation and Economic Growth*. (In) *The Theory Of Capital*, (Ed.: D.C. Hague.), 177-222. London: Palgrave Macmillan.
- Kaldor, Nicholas (1966). *Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom: an Inaugural Lecture*. Cambridge University Press.
- Kaldor, Nicholas (1968). Productivity and Growth in Manufacturing Industry: A Reply. *The Economic Journal*, 35(140), 385-391.

- Kaldor, Nicholas (1975). Economic Growth and the Verdoorn Law - A Comment on Mr Rowthorn's Article. *The Economic Journal*, 85(340), 891-896.
- Karanfil, Muhammet; Kılıç, Cüneyt. (2015). Türkiye Ekonomisinde Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Zaman Serisi Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 11, Sayı 24, 1-20.
- Keçeli, Serkan. (2007), Kaldor'un Büyüme Modeli Çerçevesinde Sanayileşmenin Rolü: Türkiye İmalat Sanayii Üzerine Bir Çalışma. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kars*.
- Kennedy, Kieran A. (1968). Growth of Labour Productivity in Irish Manufacturing 1953-1967, *Journal of the Statistical and Social Inquiry Society of Ireland*, 22, 113-154.
- Kepenek, Yakup; Yentürk, Nurhan (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keskin, Abdullah (2011). Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 25(3-4), 125-153.
- Knell, Mark; Rayment, Paul (2001). Structural Change in European Manufacturing Industries and the Kaldor-Verdoorn Law. Danish Research Unit for Industrial Dynamics (DRUID), Conference paper, Nelson and Winter Conference, June. Vol. 12. No. 15.
- Kolcu, Fatma; Yamak, Nebiye (2017). Türkiye'de Kısa ve Uzun Dönem Sektörel Dinamikler. *Kafkas Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 8(15), 81-99.
- Libanio, Gilberto; Moro, Sueli (2006). Manufacturing Industry and Economic Growth in Latin America: A Kaldorian Approach. Second Annual Conference for Development and Change, Campos Do Jordao: Brazil.
- Mamgain, Vaishali (1999). Are the Kaldor-Verdoorn Laws Applicable In The Newly Industrializing Countries? *Review of Development Economics*, 3(3), 295-309.
- Marconi, Nelson; De Borja Reis, Cristina Froes; De Araujo, Eliane Cristina (2016). Manufacturing and Economic Development: The Actuality of Kaldor's First and Second Laws. *Structural Change and Economic Dynamics*, (37), 75-89.
- McCausland, W. David; Theodossiou, Ioannis (2012). Is Manufacturing Still the Engine Of Growth? *Journal of Post Keynesian Economics*, 35(1), 79-92.
- Mercan, Mehmet; Kızılkaya, Oktay (2014). Türkiye'de Sanayi Sektörü Ekonomik Büyüme ve Verimlilik İlişkisinin Kaldor Yasaları Çerçevesinde Sınanması: Ekonometrik Bir Analiz. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 36(1). 137-160.
- Mercan, Mehmet; Kızılkaya, Oktay (2015b). OECD Ülkelerinde Sanayi Sektörü, Ekonomik Büyüme Ve Verimlilik İlişkisinin Kaldor Yasaları Çerçevesinde Sınanması. *Verimlilik Dergisi*, (2), 7-38 Eskişehir.

- Mercan, Mehmet; Kızılkaya, Oktay; Okde, Burak (2015a). Are The Kaldor's Laws Valid? Panel Data Analysis Under Cross Section Dependency for NIC Countries. *Procedia Economics and Finance*, (23), 140-145.
- Millin, Mark; Nichola, Tennassie (2005). Explaining Economic Growth in South Africa: A Kaldorian Approach. *International Journal of Tecnology Management and Sustainable Development*, 4(1), 47-62.
- Necmi, S. (1999). Kaldor's Growth Analysis Revisited. *Applied Economics*, 31(5), 653-660.
- Obamuyi, Tomola Marshal; Edun, Adebisi T.; Kayode, Olawale Femi (2012). Bank Lending, Economic Growth and the Performance of the Manufacturing Sector in Nigeria. *European Scientific Journal*, 8(3), 19-36.
- Parasız, İlker (2000). *Modern Makro Ekonominin Temelleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İlker (2004). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pata, Uğur Korkut (2017). Kaldor'un İktisat Bilimine Katkıları ve Türkiye'de Kaldor Yasasının Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Testleriyle Analizi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Trabzon*.
- Peterson, Wallace C. (1976). *Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme*. (Çev.: Servet Mutlu) Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Basımevi.
- Phillips, Peter C. B.; Perron, Pierre (1988). Testing for Unit Roots in Time Series Regression, *Biometrika*, 75, 335-346.
- Pons-Novell, Jordi.; Viladecans-Marsal, Elisabet (1998). Kaldor's Laws and Spatial Dependence: Evidence for the European Regions, *Regional Studies*, 33(5), 443-451.
- Sankaran, A.; Samantaraya, Amaresh (2015). Does Kaldor's Hypothesis Hold in India? *The Journal of Developing Areas*, 49(4), 59-67.
- Sevüktekin, Mustafa; Nargeleçekenler, Mehmet (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi Eviews Uygulamalı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sezen, Seriy (1999). *Devletçilik'ten Özelleştirmeye: Türkiye'de Planlama*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Soyak, Alkan (2003). Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var Mı?. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 167-182.
- Stoneman, Paul (1979). Kaldor's Law And British Economic Growth: 1800-1970. *Applied Economics*, (11), 309-319.
- Szirmai, Adam; Verspagen, Bart (2015). Manufacturing and Economic Growth in Developing Countries, 1950-2005. *Structural Change and Economic Dynamics*, (34), 46-59.

- Şahin, Hüseyin (2000). Türkiye ekonomisi: Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şimşek, Muammer (1995). Türkiye’de İmalat Sanayi Üretimiyle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Kaldor Yaklaşımı ile Analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 141-159.
- Taban, Sami (2011). *İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Terzi, Harun; Oltulular, Sabiha (2004). Türkiye’de Sanayileşme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişki. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(2), 219-226.
- Tokgöz, Erdiç (1998). *Türkiye İktisadi Gelişme Tarihinin Ana Çizgileri (1923-1997)*, Türkiye Ekonomisi: Sektörel Analiz içinde, (Ed.: Ahmet Şahinöz). Turhan Kitabevi, Ankara.
- Tunalı, Halil; Erbelet, Elif (2017). Ekonomik Büyüme ve Sanayileşme İlişkisinde Kaldor Yasasının Türkiye’deki Geçerliliğinin Analizi. *Kırklareli Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 6(1), 1-15.
- Uçal, Lütfi (2014). Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Yapısal Özellikleri: Kaldoryan Bir Yorum. *Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonomi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir*.
- Ümit, A. Öznur (2007). Türkiye’de bütçe açığı ile cari işlemler arasındaki ilişkilerin zaman serileri analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir*.
- Ünsal, Erdal. M. (2007). *İktisadi Büyüme*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Üstünel, Besim (1975). Makro Ekonomi: Moder Ekonomilerde Para, İstihdam ve Milli Gelir Teorisi, İktisadi Büyüme ve Kalkınma, Gelişme Politikası ve Planlama. Ankara: Doğan Yayınevi .
- Vaciago, Giacomo (1975). Increasing Returns and Growth in Advanced Economies: A Re-Evaluation. *Oxford Economic Papers*, 27(2), 232-239.
- Wells, Heather; Thirlwall, Anthony P. (2003). Testing Kaldor’s Growth Laws Across the Countries of Africa. *African Development Review*, 15(2-3), 89-105.
- Yamak, Nebiye (2000). Cointegration, Casuality and Kaldor’s Hypotesis: Evidence from Turkey, 1946-1995. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı:4, 75-80.
- Yamak, Rahmi; Sivri, Uğur (1997). Ekonomik Büyüme ve Kaldor Yasası Türkiye Örneği (1979-1994). *İşletme Finans Dergisi*, 12(139), 9-21.
- Yaşa, Memduh. (1980). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978)*. İstanbul: Akbank Kültür Yayını.

Yücel, T. Fikret. (2015). *Cumhuriyet Türkiye'si'nin Sanayileşme Öyküsü*. Ankara: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV).

Yülek, Murat A. (1997). İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Kamu Politikaları Üzerine. *Hazine Dergisi*, (6), 1-15.

DPT (1967), *İkinci Beş Yıllık Kalkınma planı*, PDF, (03.04.2019)

<< <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> >>

DPT (1973), *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma planı*, PDF, (03.04.2019)

<< <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> >>

DPT (1979), *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma planı*, PDF, (03.04.2019)

<< <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> >>

DPT (1985), *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma planı*, PDF, (03.04.2019)

<< <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> >>

DPT (1990), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma planı*, PDF, (03.04.2019)

<< <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> >>

DPT (1996), *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma planı*, PDF, (03.04.2019)

<< <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> >>

DPT (2000), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma planı*, PDF, (03.04.2019)

<< <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> >>

DPT (2007), *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma planı*, PDF, (03.04.2019)

<< <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> >>

DPT (2013), *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma planı*, PDF, (03.04.2019)

<< <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> >>

Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *Tablo 1-10: 1924-2017 Sektörel Büyüme Hızları ve GSYİH Deflatörü, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler içinde*, <<<http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540021349004-1497d2c6-7edf> >> (10.04.2019)

TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2013, (2013),

<<http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=160,s.637>> (Erişim: 02.04.2019).

World Bank, <https://data.worldbank.org/> (20.04.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: OSKAN Kamuran
Uyruğu: TC
Doğum Tarihi ve Yeri: 1993-Dargeçit
Telefon: -
Faks: -
E-mail: oskankamuran@gmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yüksek lisans	Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü-İktisat Anabilim Dalı	2019
Lisans	Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi-Biga İktisadi İdari Bilimler Fakültesi- İktisat	2016
Lise	İhsan Mermerci Lisesi	2011

İş Deneyimi

<i>Yıl</i>	<i>Yer</i>	<i>Görev</i>
2013-20114	LC Waikiki Mağazacılık	Satış Danışmanı